

2018/2 • XXV. évf. 2. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAĞAZIN

25

Vasalóval – fotó: Korniss Péter, 2015

Az aluljáróban – fotó: Korniss Péter, 2014

A TARTALOMBÓL:

4. A Jóisten legyen magával odaát is...!
Tánczos Vilmos
6. 2018 – MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV
Csodálatos indulás
Bajcsy-Zsilinszky Endre
8. Nyakig a papucsban
Grozdzits Károly
12. Borbély Jolán (1928–2018)
Héra Éva; Henics Tamás
14. „Nincs királyi út”
Sebő Ferenc
15. Halmos Béla Programiroda
Grozdzits Károly
16. TALLÓZÓ – A „haldokló” népzene
Dobszay László
20. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Falatanként kirakott pulicka
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
21. „Folyamatos emlékezet”
Novák Ferenc
22. Érzékenység, alázat, szeretet
Henics Tamás
23. KÉPGALÉRIA – *Korniss Péter*
32. Örök rózsák
Marton László Távolodó
34. NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK
39. Ajándékok Szvorák Katalintól
J.I.
40. MAGTÁR – Komázásunk a halállal
Széki Soós János
42. BUKOVINA, BUKOVINA – VIII.
Utam végén visszanezék
Kóka Rozália
46. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Palacsinta – I.
Juhász Katalin
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Kallós Zoltán (1926–2018)

„Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk!”

Kallós Zoltán, a magyar kultúra kimagasló személyisége, kétszeres Kossuth-díjas néprajzkutató, a nemzet művésze, a Corvin-lánc kitüntetettje, az Europa Nostra-díj birtokosa 1926. március 26-án született Válaszúton, a romániai Kolozs megyében. Gyermekkorát a Bánffy-kastélytól egy utcányira, a családi kúrián töltötte.

Kolozsváron szerzett tanítói diplomát, majd a kalotaszegi Magyarvistan dolgozott. Ezután két éven át Moldvában, Lészpeden tanított, ami egész életét meghatározó élményt jelentett számára. 1955-ben, Jagamas János tanítványaként végzett a kolozsvári Zeneakadémián. 1958-ban politikai okokból, bátor, harcos magatartásáért a román hatóságok bebörtönözték. Ezt követően nem kapott végzettségének megfelelő állást, Gyimesbe ment és faipari munkát vállalt. Visszatérve Kolozsvárra néprajzi gyűjtőmunkába kezdett. Az irány: Mezőség, Kalotaszeg, Gyimes, Moldva. Több mint hetven év áldozatos gyűjtőmunkája következett. El sem mondható és fel sem fogható, hogy mennyivel lennének szegényebbek, ha Kallós Zoltán – dacolva a történelem viharai – szembe nem száll az életét is fenyegető terrorral, a Ceaușescu-rendszer titkosrendőri atrocitásaival. Lankadatlanul járta a falvakat, kereste-kutatta azokat a csodálatos képességű népi alkotókat, akik balladáikkal, hangszerjátékokkal, táncaikkal varázslatos pillanatokkal tették gazdagabbá az anyagi javakban ugyan szegény, de lélekben annál teljesebb, kisebbségi létbe kényszerít-

tett magyarság életét. Elszántsága, kitartása nem ismert megalkuvást. Tudta, hogy a kereszt, melyet a történelmi gondviselés rótt rá, súlyos teher és csak a legbátrabbak képesek egy életen át cipelni, de ő ezt bizalommal, sőt derűvel, humorral csordultig tette.

1961-ben egy társasutazás tagjaként sikerült először átjönnie Magyarországra. Ekkor már ismerte Andrásfalvy Bertalant – akivel még lészpedi tanítószkodása idején találkozott –, de az igazi nagy találkozás Budapesten történt meg. Martin György felesége, Borbély Jolán így emlékezett erre: „Andrásfalvy Berci meghívta Zolit, és összegyűlt a baráti kör Zoli látására: Pesovárék (Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc néprajzkutatók), én, meg Tinka (Martin György), nem is tudom még ki mindenki, mert tudtuk, hogy létezik, de nem tudtuk, hogy néz ki. És hát ugye, ott beszélgettünk, és egyszer elkezdett énekelni: Meg kell a búzának érni... Azért is olyan kedves nekem ez a dal. Mi soha ilyen gyönyörű, keserű dalokat, keserveket nem hallottunk. Hát valóban borsózdott a hátunk. És csak énekel, énekel. Mi hallgattunk. Besötétedik, nem merünk vil-

A „Balladák filmje” forgatásán Gyimesben – fotó: Gyulyás János
(Emlékkönyv, szerk.: Péterbencze Anikó; Csángó Fesztivál Alapítvány, 2016)

Címlap: Kallós Zoltán (1926–2018) – fotó: Henics Tamás

lanyt gyűjtani, senki nem mer, mert olyan katarzis... Ha ezt az ember megéli, akkor az nagy szó, mert azt hiszem, az emberek életében ritkán van katarzis. És egyszer csak azt mondja, hogy: »nem tudok tovább énekelni«. Elsírta magát... Még ültünk, ültünk a sötétben, libabőrösen, amire aztán felgyűjtöttük a villanyt. Ez volt az igazi találkozás.”.

Kallós Zoltán *Balladák könyve* című gyűjteménye Szabó T. Attila gondozásában, 1970-ben jelent meg és egy csapásra az óriások közé emelte őt. Olyan mélységű és mennyiségű értéket hozott létre, amely csak Bartók és Kodály népdalgyűjtő tevékenységéhez mérhető. A *Balladák könyve* 259 balladát tartalmaz 162 dallammal. Ezt követte 1973-ban a klézsei születésű, írástudatlan, ma már legendás Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa csángó énekes asszonyról készült *Új guzsalyam mellett* című kötete, melyben 163 énekes dallamot jegyzett le összesen 1010 versszakkal, s ezzel egyedülálló műfajt teremtett a népköltészeti kutatásban.

Kallós Zoltán moldvai csángó gyűjtései felbecsülhetetlen értékűek, hiszen olyan, régi stílusú balladákat közölt, mint például az *Ifjú Mátyás kerál*, *Az öreg Dancia király*, *Szeklédi Borbála*, amelyek sehol másutt

a magyar nyelvterületen nem fordulnak elő, így ezeket középkori kultúránk gyöngyszemeiként tarthatjuk számon. A Gyimesekben gyűjtve páratlan énekes és zenei anyagot hagyott az utókorra, Kalotaszegen és szűkebb hazájában, Mezőségen is óriási dokumentációt végzett. Ezideig összesen hat hanglemez, tizenhat kazetta, tizennégy CD látott napvilágot a Kallós Archívum zenei anyagából. Martin Györggyel közös gyimesi gyűjtéseik, mesegyűjteménye, a moldvai csángó szokásokról írt tanulmányai, feljegyzései bizonyítják, hogy munkája európai viszonylatban is egyedülálló teljesítmény.

Különös és különleges kapcsolatot ápolt adatközlőivel. Valamennyi énekes, táncos, zenész, akikkel útja során megismerkedett, mindvégig igaz barátjának tekintette nemcsak azért, mert a gyűjtött anyagot mindig a legnagyobb alázattal kezelte, hanem azért is, mert erején felül, anyagiakkal is segítette a legszegényebb sorban élőket. Adatközlői és barátai voltak Szályka Rózsa, Jánó Anna, Hodorog Luca, Halmágyi Mihály, Pulika János, Zerkula János és Regina, Pap Erzs, Fodor Sándor Netti, széki és kalotaszegi primások és táncosok, mezőségi asszonyok, a „palatkai banda” és még sokan mások. Szin-

te mindenkit ismert, „akit érdemes volt ismerni”.

Kallós Zoltán az erdélyi és a moldvai népi élet aktív résztvevője volt. Ha valahol „népi megmozdulás”, hagyományos lakodalm, keresztelő, farsangi mulatság zajlott, Zoli bácsi ott volt. De nem csak a határon túliak néprajzosa volt, hanem az elhivatott magyarországi népzeneészek, néptáncosok és néprajzi gyűjtők „tanácsnoka” is. Ajtaja mindenki előtt nyitva állt. Minden arra járónak segített, útbaigazítást kapott, aki zenét vagy táncot akart gyűjteni, legtöbbször el is kísérte a magyarországiakat egy-egy lakodalomba, gyűjtőútra. A magyarországi táncmozgalom, a népzenei és néptánc-szakma szinte valamennyi képviselője megfordult a házában.

Így történt ez 1979-ben is, amikor mi ismerkedtünk meg vele kolozsvári, Móricz Zsigmond utcai kis lakásában. Akkoriban a Securitate emberei figyelték az utcát, de ő nem törődött a veszéllyel, szívesen fogadott bennünket. A Jászság Népi Együttes 1979 és 1996 közötti időszakban gyűjtött erdélyi, keménytelki, mezőségi, mérai, gyimesi, később moldvai tánc- és zenei anyagai döntő többségükben Kallós Zoltán se-

A Jóisten legyen magával odaát is...!

Amikor 1979 őszén, néprajzos érdeklődésű magyar szakos egyetemistaként Kolozsvárra jöttem, valahogy azonnal megismertem őt is. Sokan voltunk, akik el-eljártunk hozzá a Móricz Zsigmond utcai lakásába, és beszélgettünk vele mindenféle, főleg néprajzi gyűjtéssel és táncszakkal kapcsolatos kérdésekről. Előfordult, hogy a Magyarországról kapott új néprajzi könyveit, hanglemezeit nekünk, az egyetemi hallgatóknak szétosztogatta, ezek akkoriban kincset értek. Mindig ott volt szerdánként a Vasas Klubban „a kezdők” táncházában és csütörtök esténként „a haladók” táncházában is a Monostori úton. Előbbibe inkább egyetemisták jártak, utóbbiba a Kolozsvár környéki magyar falvakból bejött fiatalok is. Zoli bácsi akkoriban a táncházban sokszor táncolt is, de miután (talán 1993-ban) meghalt az édesanyja, utána már nem táncolt soha.

Amikor 1980 kora tavaszán először Moldvába mentem, a moldvai csángók közé, népi imádságokat gyűjteni, ő adott nekem ottani „megbízható embereket”, akiknél meghúzódhattam. Mert akkoriban hamar megcsípte ott a rendőr az embert, de az „ő embereinek” köszönhetően nekem soha, sehol nem lett semmi bajom. Így ismertem meg azidőtájt, Lészpeden Bálint Marika néniéket, Lujzikalagorban Csernik Anti bácsi családját és Bogdánfalvában Andor János búcsúvezetőt, akik mind-mind csodálatos, bátor és nagy tudású emberek voltak, Kallós Zoli bácsi közeli barátai. Később évtizedeken át tartottam velük a kapcsolatot, és gyermekeikkel, unokáikkal részben tartom még ma is. Emlékszem, egy gyimesfelsőlaki néni mindig ezzel fogadott, amikor meglátott: „Há hogy van szegén jó »Kagylós« Kolozsváron? Ugyanbiza él-e még? Kérdezze meg tőle, hogy mikor jó még ide héjzám!”. Egy másik, ugyancsak gyimesi néni pedig elmesélte, hogy amikor egyszer nála volt megszállva Kallós Zoltán, ő késő este a férjét kezdte

el hangosan siratni a tornácon, aki már régen, évekkel azelőtt halt meg orosz fogságban. Ezt meghallotta ott bent a szobában Zoli bácsi, aki akkor nyugovóra tért volt már, de a siratóéneket hallva izgatottan kirohant a tornácra a nagy magnójával. „De én erre, ahogy őt pizsomába megláttam, úgy elkezdtem kacagni, hogy osztán többet má nem tudtam vót siratni” – fejezte be a néni a számára mulatságos történetet. A magnó nagyon nagy, ritka dolog volt akkoriban, az 1960-as évek elején, és Zoli bácsi büszke volt arra, hogy neki magától Kodály Zoltántól van magnója.

Mindig csodáltam a memóriáját, ahogyan az által gyűjtött dallamokra, szövegekre, tárgyakra pontosan emlékezett. Az 1970-es és 1980-as években a házkutatásoktól tartva nem tarthatta otthon a rendkívül értékes gyűjtéseit sem a Móricz Zsigmond, sem később a Kossuth Lajos utcában. Ezért mindig gondoskodott arról, hogy ezeket a gyűjtéseket a határon rögtön átjuttassa, de később, évek múltával is pontosan emlékezett mindenre, hogy hol, milyen átküldött anyaga van. Úgy „szerkesztett” Magyarországon megjelent kiadványokat, hogy közben nem is volt nála semmilyen gyűjtési anyag, mert mindent fejben tartott, és így adott pontos útmutatásokat a kiadványok tényleges szerkesztőinek.

Mindig csodáltam és nagyra értékeltem benne, hogy az egyszerű emberekhez, az ún. „adatközlőkhöz” ugyanolyan őszinte emberi érdeklődéssel, megértéssel viszonyult, mint bárki más. A legegyszerűbb falusi emberek, a cigányzenészek, a diákok ölélté mind-mind ugyanolyan „rangban” voltak, mint az akadémikus tudósok vagy a magas tisztségeket betöltő közéleti személyiségek. Mind-mind egyformán az emberi méltóság legnagyobb rangjában. És ennek megfelelően gyakran egyformán a becenevükön emlegette ezeket is, azokat is. A gyimesi Finánc Zoltán, világtalan primás „Vak Zolti” volt neki, Andrásfalvy Bertalan művelő-

gítségével, az ő kapcsolatain keresztül jöhetnek létre. 1990-ben, első moldvai utunkra is örömmel kísért el bennünket. Általa ismerhettük meg Hodorog Lucát, akit már beteg hoztunk át Jászberénybe, és saját kívánságára a jászberényi Fehértói temetőben helyeztük örök nyugalomra. Zoli bácsi segítségével is hozzájárult a gondolathoz, hogy meg kell őrizni és meg kell mutatni ezeket az értékeket a nagyközönség számára. Ekkor hátróztunk el, hogy a következő évben, 1991-ben, a csángók tiszteletére és a Kárpát-medencei kultúra népszerűsítése végett létrehozuk a Csángó Fesztivált, amelynek aztán Kallós Zoltán is rendszeres vendége volt Jászberényben.

Barátja és munkatársa volt a korán elhunyt Martin György. Útjai során sok erdélyi és magyarországi segítőtje akadt: Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán néprajzkutatók, Szép Gyula, a kolozsvári Magyar Opera igazgatója, az erdélyi táncmuzikálgalom egyik megalapítója, és mások. Élete végéig igaz barátság fűzte Petrás Máriához, a diószéni (Moldva) születésű, Prima Primmissima-díjas ének- és kerámiaművészhez. A sors abban a megtiszteltetésben részesített bennünket – e megemlékezés szer-

zőit – is, hogy negyven éven át barátaiként, a „közös ügyünket szolgáló segítőként” tekintett ránk.

Lakása szinte múzeum volt, hiszen bokályok, szöttesek, lepedők, hímzett bundák és más viseletdarabok között élte életét. Az 1989-es romániai fordulatot követően viszaigényelte az '50-es években elkobzott válszúti családi kúriát és a magyar állam segítségével helyreállította. Itt ma erdélyi és moldvai tárgy- és viseletgyűjtemény látható, magyar, román, szász értékek egyaránt. Egyik nagy álma vált így valóra, hiszen már fiatalon, tizenhárom éves korától gyűjtötte a tárgyakat, valamennyi darabot saját maga vásárolta.

A másik nagy álmom, a nemzedékmegtartó, identitásörző iskola-program, a Szórványkollégium, szintén az ő elméjében született meg. A megvalósításban társakra lelt roknaiban. Balla Ferenc és Balázs Bécsi Gyöngyi személyében áldozatos munkatársakat és barátokat rendelt mellé a gondviselés, akik utolsó órájáig vele maradtak, és megvalósították azt, amit egész életében tervezett: tanítani a szórványban élő magyar gyermekeket anyanyelvükre, őseik örökségére, nemzeti hagyományaikra.

Az összegyűjtött folklórkincs, a népzenei és néptáncbörök, a Szórványkollégium, a Válszúti Múzeum most már mindörökre a halhatatlanok sorába emelik őt.

Mi, ittmaradtok, valamennyien adósai vagyunk, mert a keresztet fel kell venni, a szellemi örökséget tovább kell vinni. Felelősek vagyunk azért a szellemi táplálékért, amelyet tőle és általa kaptunk. Valljuk, hogy a hagyományt ápolni, kell, ahogyan a gondos gazda ápolja növényeit, őrizni kell, ahogyan az emberiség őrzi az élet egyik legfontosabb elemét, a tüzet, és tovább kell adni, ahogyan az anya szívének melegét, szeretetét adja tovább gyermekének.

2016-ban, kilencvenedik születésnapján Zoli bácsit barátai, tisztelői, együtt köszöntöttük a Budai Vigadóban, ahová talán már búcsúzni jött. A színpadon könnyes szemmel énekelte kedves dalát:

*Fordulj kedves lovam, napszentület felé
Úgyse jövünk többet soha visszafelé
Messze földre megyek, elbújdosok innet
Szép szülőházamat nem látom meg többet*

Péterbencez Anikó
Papp Imre

dési miniszter pedig „Berci”. Ugyanazt a megértést, emberközelséget és nagylelkűséget tanúsította mindenki iránt. Ezért, azt hiszem, mindenki szerette őt, aki csak ismerte. Egyformán a Gyimesekben, Moldvában, a Mezőségen, Kolozsváron vagy éppen Budapesten. A gyűjtőútjaim során számtalanszor tanúja voltam annak, hogy az emberek évtizedek múltával is a legnagyobb szeretettel érdeklődtek felőle, üzentek neki Kolozsvárra, felelevenítve a hozzá kapcsolódó régi emlékeiket. Rajta kívül más néprajzkutatóról, akihez ennyire ragaszkodtak volna az – úgynevezett – „adat-közli”, én nem tudok. Mert ezek az emberek sehol nem folklór-gyűjtőként, hanem mindenütt jó barátként emlékeztek rá.

Mindig mindenét szétosztogatta, és közben krózus maradt. Válszút – a múzeum és a kollégium – az élő bizonyíték erre.

A nagylelkűségére és a kisember iránti nagyúri figyelmességére vonatkozik a vele kapcsolatos utolsó emlékem is. Egyszer, jó néhány évvel ezelőtt, Zoli bácsit népművészeti tárgyakkal kereskedő cigányok között találtam a válszúti kúria udvarán. Az ott zajló kétnyelvű, cigány-magyar vidám vásározásban (jól beszélt cigányul is!) én is vettem végül két kendercsepű-törülközöt az ő vásárosaitól, de ezeket ő túl durvának és díszítetlennek találván, ott helyben nagylelkűen „megpótolta” nekem a sajátjaiból még kettővel, amelyek lenvászonból készültek, finomabbak voltak, és amelyeket ő valóban méltónak tartott a „törülköző” névre. Én amúgy a csepűtörülközőket épp a durvaságuk miatt szerettem, de neki más szempontjai voltak, bizonyára ezért is maradtak meg ezek nekem a vásárban. Évek múltával azonban a törülközőim elfogytak, részint mert a napi használatban elkoptak, részint mert a négyből kettőt közben én is – botor fejfel! – továbbajándékoztam. Ezt a nálam keletkezett hiányt 2016 tavaszán, amikor egyszer megint nála jártam, valahogyan – és mintegy teljesen mellékesen, inkább az évekkel azelőtti vásár jó hangulatára emlékezve – neki felemlítettem, amit ő akkor ott, az élénk beszélgetés közben teljesen szó

nélkül hagyott. Természetesen el is felejtettem, illetve nem is gondoltam volna soha arra, hogy akkor ő ott megjegyezte azt az elejtett félmondatot. De mit ad Isten? Egy-két hónap múlva egyszer csak, egyik volt diákom révén beküldött nekem Kolozsvárra egy kis csomagot, amiben gyönyörű népi törülközők voltak. Nagyon meghatódtam tőle. A „Nagyúr” kitüntető figyelmességétől. Attól, hogy ő, a kilencvenéves ember, akinek Corvin-lánca is van, olyan, ami csak Nobel-díjasoknak járna, aki államfőkkel parolázik, megjegyezte azt a mellékesen, egyáltalán nem kérő szándékkal, hanem teljesen más összefüggésben elhangzott félmondatot az én elkoptott csepűtörülközőimről. És nemcsak megjegyezte, hanem cselekedett!

Nem tudtam akkor melegében kimenni hozzá Válszútra, hogy az ajándékot megköszönjem, mert azidőtájt magam is nagy szomorúságban és nehéz szolgálatban voltam Csíkszentkirályon, édesapám halálos betegsége miatt. Felhívtam hát telefonon. Épp egy magánklinikán feküdt, perfúziókkal erősítették, akkor még sikeresen. De azért jól elbeszélgettünk így is, és még ő vigasztalt meg engemet. De ezzel még nem volt vége. Később újabb két kis csomag jött hozzám Válszútról. Ugyanúgy váratlanul, mint az első. És ugyancsak szép népi törülközők voltak benne. Az egyik küldeményt még meg tudtam köszönni neki személyesen, de a legutolsót, most 2017 karácsonya után már csak közvetítő révén, telefonon. A törülközőket mind eltettem együtt, jó helyre. Kérhetné tőlem könnyörögve a király is, nem adnék oda neki se egyet is. Mert örök emlékek ezek Kallós Zoltántól, egy igazi „Nagyúrtól”, akinek egy másik, még nagyobb Nagyúr kegyelméből nemcsak kortársa lehettem, hanem aki „a régi barátság jussán” bejegyzéssel dedikálta nekem „A lélekmentő” című kötetét.

A Jóisten legyen magával ott, odaát is, szeretett Zoli bácsi!

Tánczos Vilmos

(Megjelent a www.transindex.ro oldalon – 2018. február 19.)

Csudálatos indulás

Nagy Lajos óta nem nagy szerencséje volt Magyarországnak idegenből hozott uralkodóival. V. László gyöngése nem tesszett a magyar nemesség tömegeinek, mert az oligarchia hatalmát táplálta, Hunyadi Lászlónak, a nemzet bálványának, a világraszóló hős fiának alattomos megöletése pedig a német származású király és a magyarság között sötétlő lelki szakadékba világított bele környötelenül. Habsburg László halála után elemi erővel tört fel a nemzeti tömegekben az árpádi századok elmúlt boldogságának megszépült emlékezte és a sóvárgás, hogy megint magyar ember üljön Szent István örökébe. Hunyadi János dicsőséges László fiának, a nemzet reményiségének gyalázatos elpusztítása a lelkesedés és faji büszkeség s a harag és bosszú érzelmeit együtt fogta Mátyás királyjelöltségének szekerébe; de a természetes köznemesi osztályérdek, és a magy-

sabb nemzeti érdek tudata is Mátyás szekerét toltta. A többit elvégezte Hunyadi Jánosné Szilágyi Erzsébet anyai szíve és erős akarata, Vitéz János váradi püspök hűsége és diplomata okossága, valamint Szilágyi Mihály hatalma és erőszakossága. Csak a nagy oligarchákat, a Garaiakat, Ujlakiakat kellett leszerelni – akik maguk is királyjelölteként szerepeltek –, hogy Mátyás előtt szabaddá válják az út.

A királyválasztó országgyűlés Rákoson 1458. január 23-án Mátyást egyhangúlag magyar királlyá választotta.

*

„A MAGYAR FAJ BECSÜLETE” KÖVETELTE...

A köznemesség, a tömegek, a Hunyadi család neves és névtelen híveinek öröme határtalan. Vitéz János, a nagy műveltségű püspök mámoros beszédet intéz a rendezekhez, s a nemzeti közvélemény, a

A tálto galamb

Valamikor, régen, amikor a magyarok kifogytak a királyukból, Budán meghúzták a harangokat és egybe hívták a népet. Szegényt, gazdagot egyaránt. Amikor mind összegyülekeztek, a papok előhozták az aranykalitkában a tálto galambot, kieresztették, és akinek a galamb a vállára szállt, az lett a király.

Egy alkalommal a magyarok éppen megint kifogytak a királyukból, újat akartak választani, szóltak a harangok, gyülekezett a nép.

Élt ebben az időben, az országban egy szegény ember a feleségével, volt nekik egy jóra való, suttjó fiuk, úgy hívták, hogy Matyi. Nagy nyomorúságban éltek, az se volt, amit egyenek.

Egy nap Matyi az édesapja elé állt s azt mondta:

– Édesapám! Én úgy meguntam ezt a nagy szegénységet, én elmelegyek szerencsét próbálni!

– Eredj fiam, hátha megsegít az Isten! – mondta az apja.

Az édesanyja sütött neki egy tarisznya hamuban sült pogácsát s Matyi elindult szerencsét próbálni.

Ment hegyeken, völgyeken keresztül, egyszer csak megérkezett egy roppant nagyvárosba. Járt fel s alá az utcákon, kereste, hogy mihez is fogjon. Ahogy így keresgél, egy nagy sokadalomban találta magát. Rengeteg ember gyűlt össze, ordítottak, hadonásztak. Matyi el nem tudta képzelni, hogy mi lehet ott. Odament egy öregemberhez s megkérdezte:

– Bácsikám, mi van itt? Miért ordítanak ez a sok ember?

– Mi volna, fiam? Hát királyválasztás lesz!

Matyi mindjárt nyújtogatni kezdte a nyakát, tekergette a fejét, hátha meglátná valahol a sokadalomban a királyt, de nem látta sehol. Felmászott egy kerítésre, de akkor se látta.

Egyszer csak nagy csendesség támadt, előhozták az aranykalitkában a tálto galambot. Kinyitották a kalicka ajtaját, a madár kirepített belőle, rászállt a kalicka tetejére. Nézelődött erre, nézelődött arra, egyszer csak felreppent s egyenesen a Matyi gyerek vállára szállt. Matyi megijedt, el akarta hessenteni a galambot, de az nem szállt le a válláról. Akkor a nép ujjongni kezdett:

– Éljen az új király, éljen az új király!

Az urak ordítani kezdtek:

– Tévedett a galamb! Az nem lehet, hogy ez a rongyos kölyök legyen a magyarok királya!

A galambot megfoglák, visszazárták a kalickába, Matyit elkertették, eloldalgott és távolról figyelte a választást. A galambot ismét elengedték, repdesett a madár erre, arra, addig-addig, hogy újra megtalálta Matyit. Amikor már harmadszor is az ő vállára szállt a galamb, a nép zúgni kezdett:

– Ez Isten akarata! Éljen az új király, éljen Mátyás király! Mátyást megkoronázták, igazságos, dicső, nagy király lett belőle, jó dolga lett a szegény népnek. Mióta meghalt örökké mondják:

– Meghalt Mátyás király, oda az igazság!

(Kóka Rozália:

Mátyás király neve napja – Száz szép mese Mátyás királyról.

Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2014.

Illusztráció: Gyulai Líviusz)

magyar faj győzelmét ünnepli a fiatal király személyében s egyben a gyűlölt idegen befolyás vereségét. A kemény, vén harcos, Szilágyi Mihály valóban a nemzet lelkéből beszélt, mikor a választás előtti tüzes magyar beszédében „a magyar faj becsülete” érdekében valónak mondotta, hogy annyi idegen után végre magyar ember homlokát illesse Szent István koronája. Vitéz János püspök Milánó fejedelméhez intézett levelében így ír a királyválasztásról: „Isten csodás kegyelmességével a különféle viszontagságok által megzavart Magyarországra vetvén irgalmas tekintetét, legújabbán úgy ez országnak, mint egyszermind a mai magyar nemzetünknek rég letűnt boldogságát visszaállította”.

*

BÉCSÚJHELYEN RIADALOM, RÓMÁBAN ÖRÖM

Németországban, különösen a bécsújhelyi császári udvarban riadalmat, kelletlen érzéseket és gyűlölködő mendemondákat kelt a hír, Rómában, a pápai udvarban örömet és ujjongást. III. Callixtus pápa Mátyásnak többek között ezeket írja:

„Mídonn éppen a török zsarnok fenyegető készülétei és a keresztény fejedelmek vésteljes hanyagsága a legnagyobb aggodalommal töltötte el lelkünket, feltűnt az a szerencsés nap, melyen magyar királlyá megválasztásodról tudósítatánk. Hogy ez be fog következni, előre megjósoltuk, erősen hittük. Mert nem lehetett föltennünk, hogy az igazságos Isten, akiért, és akinek híveiért boldog emlékeztű atyád dicsően és vitézül harcolt, az ő házáat a viszontagságok súlya alatt elmerülni engedje.

Fenséged felmagasztalásában imádságaink és könnyeink gyümölcsét látjuk. Fenséged személyében pedig Istennek emberét ismerjük föl, akit nemcsak Magyarországnak, hanem az egész keresztény világnak küldött.

Földézve atyádnak, Krisztus győzhetetlen bajnokának, örök dicsőséggel környezett emlékeztét, azt a meggyőződést tápláljuk, hogy az ő gászos halála után Magyarország Benned újabb támasztóoszlopot nyert, melynek szilárdságát növeli az, hogy előtted áll atyád dicsőségének példája. Ezt biztos hitünk szerint Te nemcsak el fogod érni, hanem minden igyekezettel fölül is fogod múlni.

Erős meggyőződésünk az, hogy Fenséged a halhatatlan Isten kegyelme által vezérelve, amely szerencsével emelkedett ifjúkorában ama hatalmas ország trónjára, oly sikerrel fog a hit ellenségeinek megsemmisítésére és az örök dicsőség elnyerésére működni!”

*

A KORONA GRÁCBAN, MÁTYÁS PRÁGÁBAN

Az ifjú király megválasztásának napján Prágában Podjebrád György kormányzó barátságos fogságában volt, a szent korona pedig Grácban, III. Frigyes császár kezében. A rákosi országgyűlés Szilágyi Mihályt öt évre kormányzóvá választotta még a királyválasztás napján, s egyben követségek menesztését határozta el Frigyeshez a koronáért, Podjebrádhoz a királyért, mindkettőhöz a magyar fegyverek fenyegetésével.

Podjebrád barátságosan bánt Hunyadi János kisebbik fiával, s örült megválasztásának, természetes szövetségest látott benne mind a maga hasonló nemzeti királyságra való törekvései szempontjából, mind a császár ellen. Kiadja Mátyást, s ünnepélyesen elkíséri a határig. Ott közli a fényes magyar küldöttséggel, melynek élén a boldog édesanya, Hunyadi Jánosné, Szilágyi kormányzó, Vitéz János váradi, Szilasi Vince váci püspök, Rozgonyi János erdélyi vajda, Ország Mihály, Rozgonyi Sebestyén, Bátor István lovagolnak, hogy leányát, Katalint eljegyezze Mátyás.

*

BEMUTAKOZÁS A HATÁRON

A küldöttség megrökönyödik, mert Garai László nádort csak úgy tudták volt megnyerni, hogy Szilágyi és Hunyadi Jánosné a legünnepélyesebb formában ígérték meg a király házasságkötését a doly-

fős nádor leányával, Máriával. Nagy vita kerekedett, de Mátyás becsületből és egyben okosságából a maga ígéretének megtartása mellett döntött. A 15 éves király íme már a határon megvillantotta csodálkozó és megdöbbsent hívei és rokonai előtt hatalmas egyéniségét. Ez volt első győzelme a kiskirályokon.

*

A TIZENÖT ÉVES IFJÚ SZEMBEN EGY ELLENSÉGES VILÁGGAL

Az ifjú király helyzete nem volt könnyű. Bizánc neve már Isztambul ekkor, s az ozmánok trónján II. Mohamed ül, a görög birodalom megsemmisítője, aki Hunyadi Jánossal évtizedeken át mérkőzött. A római császár, III. Frigyes, atyjának és Magyarországnak konok és engesztelhetetlen ellensége, érzi a Hunyadiak erejéből és dicsőségéből az ő császárságára eső árnyékot és fenyegetést, s makacsul tartja birtokában az ország szent koronáját, ismervén a varázserőt, mely abból a hagyománytisztelő magyarokra sugárzik. Lengyelország királya, Jagelló Kázmér maga is királyjelöltként lépett volna fel még az imént vele szemben, s igényét föntartja továbbra is a magyar koronára. Velence ellenlábasa Magyarországnak a dalmát tengerparton. Bent az országban pedig a zűrzavar, erkölcsi, hatalmi leromlás, amit V. László hagyott maga után – üres kincstár, legyöngült honvédelem, gyanakvó, duzzogó, lázadásra kész nagyurak. Hozzá az országgyűlés éppen a királyválasztáskor hozta határozatba, hogy az új király ezentúl a maga seregével hadakozzék, csak nagy szükségben nyúlhat a főurak bandériumaihoz és csak végszükség esetén a nemesi közfelkeléshez.

Bonaparte Napóleon 26 éves volt, mikor az itáliai hadjárat dalait aratta. Hunyadi Mátyás 15 éves, mikor átvette Szent István birodalmának kormányzatát, s 1458. február 14-én ünnepiesen bevonult Budavárába.

*

BEKÖSZÖNTŐ INTÉZKEDÉSEK, ELSŐ ÁMULAT

Első intézkedései mind nagyobb ámulatba ejtik az országot és Európát. A nyugös öreg kardforgatót, Szilágyi kormányzót, nagybátyját, az Alföldre küldi törököt verni. A kötelmeivel nem törődő Ujlaki Miklós erdélyi vajdát annak sógorához, Podjebrádhoz írt levelében megfenyegeti, aztán megtöri. A hatalmas cseh rablóvezértől, Giskrától Rozgonyi Sebestyén elvéteti Vadna várát, és nyílt ütközetben, Sárospataknál megsemmisített egy cseh sereget. A pápa sürgetésére, hogy lépjen a török ellen apja nyomdokaiba, országgyűlést tart júliusban Pesten, s azon sereget kér, de nem kap; a rendek ragaszkodnak a januári királyválasztó országgyűlés ama döntéséhez, hogy az ország védelme elsősorban a király kötelessége, intézze a maga erejével. Annyit mégis elér Mátyás, hogy a hivatali kötelességeivel nem törődő Garai Lászlót nádori méltóságától megfosztja, s helyébe Ország Mihályt teszi, a Hunyadiak régi hívét.

*

ÉS AZ ELSŐ LÁZADÁS: GARAI, UJLAKI, VÉN SZILÁGYI

Erre azonban Garai összeesküvéssel felel, melyben társa volt Ujlaki Miklós és a maga kormányzói hatalmának semmibevevése miatt fölháborodott és halálosan megsértődött vén Szilágyi Mihály.

Szilágyi szerb fejedelem szeretett volna lenni, Brankovics György fia, Lázár után, de ez a terve nem sikerült. (Nem is sikerülhetett volna, mert Szilágyi egy ízben fogságba ejtette volt Brankovicsot, s a népszerű szerb despota kezét megcsonkíttatta.) E kudarc után most meg a király sérti meg azzal, hogy nélküle tart országgyűlést, holott ő tette királlyá hűga, Erzsébet fiát, s különben is az ország választott kormányzója. Mátyás Vitéz János útján nagy nehezen kibékíti lázadó nagybátyját, elibe megy augusztus 8-án, a Hunyadi-várak nagy részét átengedi neki, besztercei örökös grófságát megerősíti – és elfogadja a kormányzóságáról való lemondását..

Bajcsy-Zsilinszky Endre
(folytatása következik)

Nyakig a papucsban

- Interjú Szögi Csabával -

– Úgy tudom, a Szegedhez való kötődésed mögött komoly és jól adatolt családfa áll. Meddig látsz el, ha a múlt felé tekintesz?

– 1624-ben érkezett meg Győrből – az akkor még török uralom alatt álló – Szegedre az első Szögi, akit akkor még Szeghy-nek hívtak. A család korábbi, győri története is ismert, került közülük országbíró, alispán és kanonok is. A győri főbírónak, Szeghy Gergelynek két fia volt, és az egyik, Márton került Szegedre főbírónak. Ettől kezdve vannak jelen a Szeghyek Szegeden. De ennél mélyebbre is pillanthatunk, hiszen a család a Nyitra völgyében tősgyökeres Hont-Pázmán nemzetség egyik ága. Ebbe a nemzetségbe tartoznak a Forgách-ok, a Szentgyörgyi, Bazini grófok...

– Volt a felmenőid között valaki, akit foglalkoztatott ez a kérdés?

– Volt egy Szeghy Endre nevű zeneszerző (1898–1972), aki 1943-ig Szöginek írta a nevét. Népzene kutatóként is tevékenykedett a Dél-Alföldön, dolgozott Kodállal, könyvet is írt, és gyűjtéseit is ismerjük. Ő alapította a zenei tanszéket a tanárképző főiskolán, s mert a tanszékvezetőséghez a zsidótörvények miatt bizonyítani kellett az ő származását, kutatni kezdett. Első eredményei közé tartozott, hogy az őseit Szeghy-nek hívták, aztán hobbiból ezen a nyomon haladt tovább.

Ő a nagyapám első unokatestvére volt, és értesítette is a kutatásról. Máig megvan a levél, amiben leírja, hogy Heves vármegye papi levéltárában megvan a nemesi oklevél. Ezt egyébként én is megtaláltam Egerben. Szeghy Endre erre hivatkozva kérte a neve

Szögi Csaba táncművész, koreográfus, táncpedagógus és ízig-vérig szegedi. Talán nem csoda, ha az internet számos pontján fellelhető életrajza helyett főleg a szegedi papucsról mesélt.

kiigazítását, ezt a nagyapám nem tette meg, így maradt a szögiedi kötődést kifejező, Szögi vezetéknev.

Az Endre bácsi által összeállított családfát megkaptam a nagyapám és tőle az apám, aztán pedig én. Apám és nagyapám nem foglalkozott a kérdéssel, de engem elkezdett érdekelni. Azért is, mert a környezetemben nagyon sok Szegi, Szeghy, Szögi és Szöghy volt. A családfa, amikor megkaptam, nagyjából harminc nevet tartalmazott, most körülbelül nyolcszáz főnél tartok. Persze, a technikai fejlődés, meg a Facebook is sokat segít ebben.

„Szeghy-Szegi Szöghy-Szögi” néven külön Facebook-csoportom van arra, hogy a rokonganús embereket – ha néhány generációt ismernek visszafelé – rácsatlakoztassam a nagy családfára. Mára már sokan vannak, a világ minden tájáról, például Ausztráliából is – ők javarészt a délszláv háború kapcsán menekültek el a Vajdaságból.

Engem megerősített a Szegedhez és környékéhez való kötődésemben a kutatás, nem csak a távoli főbíró ős, hanem a dédnagyapám és korosztályának hangsúlyos jelenléte a város életében. Voltak híres pékek, jó hírű cipészek és papucsosok, kertészek, akikre emlékeznek. Van például Szögi József utca, a dédnagyapám testvéréről elnevezve. Szögi József (1862–1914) kertész volt, és világ-

kiállításokról hozott aranyérmeket, őszibarackfajta is viseli a nevét, a Szögi-duranci.

– Tizenegy évesen kezdted táncolni...

– Born Miklósnál kezdtem – aki a békéscsabai Balassi Táncgyűttest is vezette –, amikor meghirdették az ÉDOSZ-Szeged Táncgyűttes utánpótlás csoportjának indítását. Körülbelül fél évig dolgozott velünk, de mert közben felajánlották neki a gyulai táncgyűttes vezetését is – ami Békéscsábáról nyilván könnyebben megközelíthető –, inkább azt választotta. Maga helyett pedig beajánlott egy gyomai táncpedagógust, Nagy Albertet, aki le is költözött Szegedre a feleségével, Zsoldos Ildikóval. A néptánc megismerése részemről hozzájuk köthető.

– Kíváncsi gyerekként magadtól jelentkeztél, vagy küldött valaki?

– Ez is családi alapú történet. Édesanyám családja székelyudvarhelyi. Ő abba a tanítóképzőbe járt, ahová Orbán Balázs és Benedek Elek is. Nagyon szerette a néptáncot, azt mesélte, a nagyszüleim nagyon jó táncosok voltak. Én meg hiperaktív gyerek voltam, akivel nem tudtak mit kezdeni. Devianként rengeteget szenvedtem a porosz iskolarendszertől. Ebből következett, hogy a nyolc osztályt négy különböző általános iskolában végeztem el. Nem bírtam magammal. A kreativitásom és a nyughatatlanságom alkalmatlanná tett arra, hogy negyvenöt percet egyhelyben üljek. Persze a szüleim próbáltak megoldást találni, mindenféle sportokkal és művészetekkel kísérleteztünk. Bátyám és nővérem gyönyörűen zongorázott, engem is küldtek, de ott is ülni kellett volna. A sportokat élveztem, játszottam a szegedi futball-klub ifjúsági csapatában. De a sport, bár fizikailag lekötött, nem elégítette ki a kreativitásomat és a művészet iránti igényemet, amit édesapámtól örökölhettem, akinek festői ambíciói is voltak a II. világháború előtt. A néptáncra édesanyám íratott be, és ottragadtam, mert ez végre lekötött. Az már külön szerencse, hogy ezek voltak azok az évek, amikor a táncmozgalom elindult.

Nagy Albert Timár Sándorral és Martin Györggyel állt közeli munkakapcsolatban, és ami a Bartók Együttesben történt, az begyűrűzött Szegedre is, ahol akkor a felnőtt csoport is gyerekekből állt. Az idősebbeket, akik még stilizált koreográfiákat táncoltak, éppen a táncmozgalom ejtette ki. Timár Sándor gyakran jött, mi voltunk az a vidéki csoport, akiken ki lehetett próbálni, mi történik, ha nem gyerekjátékokat tanítanak, hanem eredeti táncot, ahogyan Széken, ahol

a gyerekek is azt táncolják, amit a felnőttek. Ennek a rendszernek a kidolgozásába csöppentem bele gyerekként. Ez ki is tartott tizenkilenc éves koromig, és addigra komolyan azt gondoltam, hogy táncsal akarok foglalkozni. Ezért iratkoztam be közben a Tömörkény Gimnázium akkoriban indult táncosztályára. A Szeged Együttesben heti három-négy alkalommal táncoltam, mellette délelőttönként az iskolában is voltak táncórák. Utóbbiba beletartozott a balett, a társastánc, és mindenféle egyéb tánc is. Közben elindítottak különböző versenyeken, de ezeket nem sorolom, megtalálhatók az interneten. 1979-ben, érettségi után, Novák Ferenc hívására jöttem fel Budapestre, és azóta javarészt itt élek, de a szegedi kötődés természetesen nem enyhészt el.

– *Ezért botlottál a papucsba?*

– 2015-ben felkaptam a fejem arra a hírre, hogy bezárják az utolsó szegedi papucsos műhelyt. Én úgy nőtem fel, hogy szegedi papucs volt, van és lesz. 2011-ben halt meg Rátkai Sándor, és bár a neki nyitott papucsos műhelybe még találtak mestert, aki működtette, különböző bonyodalmak miatt a történet véget érni látszott. A Rátkai Sán-

dor Közhasznú Alapítvány, amelyik a műhely ügyeit intézte, megszűnt, és ezzel úgy tűnt, hogy tényleg vége a papucsoknak.

Elkezdtem belemászni ebbe a történetbe. Indítottam egy Facebook-csoportot – *Ment-sük meg a szegedi papucsot!* –, akciókat szerveztem, gyertyagyújtást, és a kapcsolataim megmozgatásával igyekeztem hírré tenni a várost ért veszteséget.

Az élénk kereskedelemnek köszönhetően török papucsot már a hódoltság előtt is hordtak a szegediek. Aztán a maguk ízlésére formáltak: magasabb, csinosabb lett a sarok, és megjelent a máig meghatározó hímzés pi-

paccsal, búzakalással, búzavirággal. Tudtam, hogy a dédnagyapám és a nagyapám is cipész volt, ráadásul a nagyapám megtalált névjegyén mintha lenne utalás a papucsra. Elővettem, és azt olvastam: „*Szögi Zoltán orthopéd cipésmester, tisztí cipők és csizmák szakszerű készítője, szegedi papucsock raktára. Szeged, Dugonics-tér és Kárász-u. sarok. Alapítva: 1887-ben.*”

A papucs nyomát követve elindultam ezen a vonalon is. Kiderült, hogy nagyapám újságban is hirdette: „a szegedi piros papucs a legalkalmasabb ajándék”. Ez a hirdetés a Szegedi Szabadtéri Játékokat reklámozó idegenforgalmi kiadványban is megjelent 1930-ban. A dédnagyapámról van olyan fotó, amin az üzlete előtt áll, és a nagytáncos az is látszik, hogy papucsock vannak a kirakatban. A nagyapámról is van ilyen fotó, egy másik üzlet kirakata előtt.

A dédnagyapám 1913-ban halt meg, amikor még nem volt önálló a szegedi papucsock mesterség, ami csak 1922-ben önállósodott. Addig csizmadiák készítették a papucsockat. Aki tudott csizmát készíteni, annak nyilván ment a papucskészítés is. A nagyapám az Ipartestület elöljárósági tagjaként a bőr- és cipőszakosztály elnöke volt, hozzá tartoztak a bocskorosok, a csizmadiák, a cipészek és a papucsockosok. Sok olyan mesterlevelet, oklevelet és működési engedélyt találtam 2015 óta, amelyeket a nagyapám látott el a kézjeggyel.

Annak idején Rátkai Sanyi bácsitól én is vásároltam papucsockat – először a Biharinak húsz párat, később a Dunaújvárosi Vassas Táncgyüttesnek is –, akkoriban meg is kérdezte, hogy nem rokonom e Szögi Zoltán, akinél ő fiatal korában vizsgázott. Persze, hogy rokonom! De akkor valahogy elszikkadt, elfelejtődött ez a történet. Aztán, amikor kezdett összeállni a kép, rájöttem, hogy a megszűnés miatti felháborodáson túl személyes, családi kötődésem is van a papucsockosokhoz, a papucsockosokhoz.

Egy idős, kilencven feletti rokon bácsival beszélgetve jött elő az információ, hogy a nagyapám találhatta ki a kétlábás szegedi papucsockot. Kérdeztem tőle, miből gondolja,

s erre ő elmesélte, hogy a dédnagymamám házában nőtt föl, és sokszor járt a két utcával odébb lakó nagyapámnál, akinek a kertje végében egy tó volt. Mindig a nagyapámnál öltöztek át, mikor fürödni akartak a tóban. Azt mesélte, hogy a nagyapám háza mögötti műhelynél, a nagy asztalon sokan dolgoztak cipőkön, papucsokon. Amikor kérdezte, hogy mit csinálnak, a nagyapám mondta, hogy tanítja a kétlábás szegedi papucs varrását, és ekkor mondta, hogy ő volt a kitalálója. Egyéb dokumentáción erről nincs, de a történet szépségéhez hozzá tartozik, hogy nincs más, aki magának követelné a kétlábás papucsot. Bálint Sándor, aki megírta a papucs történetét, csak annyit írt, hogy a harmincas években alakult ki a kétlábás papucs.

– *Biztosan értenem kellene, hogy milyen az egy- és a kétlábás papucs...*
 – Az egylábás papucs azt jelenti, hogy nincs különbség páron belül, egy kaptafára készülnek, a kétlábás meg azt, hogy már a készítéskor van bal- és jobblábás. Az egylábást úgy hordták, hogy kitaposták bal- és jobblábás-sá. Ez azért is praktikus volt, mert amikor már túlzottan ki volt taposva, akkor nem vitték el megcsináltatni, hanem megfordították. Ezért hívják fordítós papucsnak is. Kétszer annyi ideig lehetett használni.

– *Ez praktikus...*

– A nagyapám, azáltal, hogy tisztí cipőket és csizmákat is készített, a felsőbb osztálylyal is kapcsolatba került, és biztos, hogy a tiszték feleségei hordtak papucsot. Hiszen Szegeden, onnantól kezdve, hogy a 1879-es Nagyárvíz után lekövezték az összes utcát, divatja lett a papucs utcai, hétköznapi viselésének. Az úriasszonyok is hordtak papucsot, de nyilván az egylábást először kitapostatták a cseléddel, ami azért – lássuk be – nem biztos, hogy megfelelt a „finom úri ízlésnek”. Erre a problémára reagálhatott valaki – talán a nagyapám –, amikor kitalálta a kétlábás papucsot, ami rögtön lábra illik.

2015 óta ilyen és hasonlóan izgalmas történetek tömkelege került felszínre. Elkezdtem papucsokat gyűjteni, és ennek kapcsán kitűnő kapcsolat alakult ki a szegedi Móra Ferenc Múzeummal is.

– *Van is ott egy papucs-kiállítás.*

– A két világháború között volt egy Talpai Emil nevezetű ügyvéd Szegeden, aki mindent, így papucsot is gyűjtött. Ő az akkor működő összes szegedi papucsostól rendelt papucsot, amiket aztán soha senki nem hordott, hiszen bekerültek a gyűjteménybe. Amikor Talpai meghalt, a fia elköltözött a városból, és senki nem tudta, hogy mi lett a gyűjteménnyel. Aztán egyszer a Hagyományok Háza Baráti Kör rendezett egy őrsegi kirándulást, amit a párom szervezett. Ezen a kiránduláson elmentek a körmendi mú-

Szögi Csaba – fotó: Frank Yvette

zeumba, ahol ruha és cipőrészleg is van. És, láss csodát, ott volt egy csomó szegedi papucs! Kiderült, hogy ez a Talpai-gyűjtemény, csak a szegedi és a körmendi múzeum nem tudott egymásról. Sikerült őket összehoznom, így létrejöhett egy jelentős papucs-kiállítás Szegeden. Tavaly tavasszal nyílt meg, és akkora sikere van, hogy a tervezett fél éves nyitva tartást újra és újra meghosszabbítják. Most úgy néz ki, hogy augusztus végéig látható, de lehet, hogy ennél is tovább. Ezen a kiállításon van fotó a nagyapámról és a dédnagypapámról.

Ennek kapcsán kezdődött az ötletelés, hogy miként lehetne ezt a lábbelit újra divatba hozni, a készítését újra megtanítani. Egy sor, szakemberek számára is komolyan vehető gondolat állt össze, részben a Facebook-csoport segítségével. A Móra Ferenc Múzeum igazgatóhelyettese, dr. Bárkányi Ildikó, aki végzettségét tekintve néprajzos, komoly lehetőségeket lát a projektben, és nagy papucs-rajongó; őt viszonylag könnyű volt „az ügy” mellé állítani.

Persze, a táncosok és táncgyűttesek is érdeklődést mutatnak, hiszen náluk is használatban van a papucs. Dr. Felföldi László, aki a jelenleg élő legnagyobb néptánckutató, szintén az ügy mellé állt, és tagja a Szegedi Papucsért Alapítványnak, aminek alapító okiratát az édesapám írta alá a 95. születésnapján.

– *Az, amit 2015 óta „papucsügyben” tettél, egy főállású „papucsológustól” sem lenne éppen kevés...*

– Nekem most tényleg ez a fő tevékenységem, mert – bár rengeteg az elvégzendő munka – sok örömet okoz. Nagyon komoly programot tettünk le az asztalra (*szegedipapucs.info*). A legfontosabb célunk most az,

hogy az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára felkerüljön a papucsunk. Azt reméljük, hogy ez szeptemberre sikerül. A felterjesztés folyamatban van, olvasta a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságának vezetője, Csonka-Takács Eszter is, és pozitívan áll hozzá. Szerencsére Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója is támogat minket, ennek köszönhető, hogy Tomán Zsóka néprajzos is részt vesz a munkában amellet, hogy közben éppen Felföldi Lászlóval készíti a „Verbunk és csárdás” felterjesztést.

– *Eddig főleg a megőrzésről beszéltünk, de készülnék-e új papucsok?*

– Egyetlen Rátkai-tanítvány, Ormándi László készít Rátkai-papucsokat. Ő nem szegedi, s azon túl, hogy megtanult papucsot készíteni, sem egzisztenciát, sem megélhetést nem tudott Szegeden teremteni, így hazaköltözött Kiskunfélegyházára. Hobbiból és megrendelésre, ha van ideje, készít Rátkai-féle papucsot.

Aztán ott a Sallay dinasztia, akik még Rátkai Sándor életében kapcsolódtak be a munkába. Sallayékat azzal keresték meg, hogy dolgozzanak a látványműhelyben. Indulásként Sallay Tibor és fia, Dániel szétszedett papucsokat, s ezek alapján készítettek néhány mintadarabot. Ezeket elvitték Rátkai Sanyi bácsihoz, aki szinte soha senkit nem dicsért meg. A papucsokat látva mégis azt mondta az öreg: „Tudtok ti varrni!”, és meg-

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

tanította Sallayné a hímzésekre. Innentől kezdve ők is készítenek papucsokat. Szerződtek az alapítvánnyal, s ebben a szerződésben rögzítették, hogy ők nem Rátkai-papucsokat, hanem „Sallay szegedi papucsot” készítenek. Ennek megfelelően fejleszthettek a papucson: a fahidat fémre cserélték, nem papírból, hanem vászonból készítik a bélést, nem műbőrt, hanem igazit használnak... A Sallay-papucs használhatóság szempontjából korszerűbb lett, ami megoldotta a néptáncosok gondját is, hiszen a régebbi papucsok nem folyamatos ugrálásra-táncolásra készültek, könnyen eltört bennük a fa áthidaló. Sallayék egylábas és kétlábas varrott papucsot is készítenek.

Van aztán egy nyugdíjas bácsi, Bárkányi István, akinek az apja és a nagyapja is híres papucsos volt. Ő kétlábas, ragasztott papucsot készít. Az ő pompom nélküli papucsai kaphatók a Néptáncosok Kellékboltjában. Mivel régen is volt ragasztott szegedi papucs, ez is teljesen rendben van, akkor is, ha nem az ötszáz éves hagyományt követi, hanem a százévest.

Aztán létezik Soroksáron is egy cipész dinasztia, Megyesi Sándorék, ahol az apuka kezdte az ötvenes években a papucskészítést. Sajnos az idősebbik Sándor tavaly elhunyt, de a fia viszi tovább az ipart.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

– *Soroksári szegedi?*

– Ők úgy kezdtek papucsozni, hogy a fiú az Operett Színházban volt cipész, ahol különböző tánccipőket készített, és amikor onnan eljött, akkor táncgyűtéseknél készített cipőket, és felmerült az igény a papucsra. Váráljáról kaptak megrendelést, kaptak hozzá kaptafát és mintát is, így kezdtek váráljai papucsot készíteni. Aztán annak a fejére hímeztek – a megrendelés szerint – szegedi vagy kalocsai mintát. Rátkai Sanyi bácsi néhány hónappal a halála előtt, a Mesterségek Ünnepe, a Budai Várban meglátta, hogy vannak ezek a papucsok. Nagyon tetszett az öregnek, és megkérdezte, hogy nem akarnának-e egylábas szegedi papucsot varrni. A beszélgetésnek az lett a következménye, hogy ősszel Rátkai Sándor a lányával megjelent Soroksáron, és vitt egy zsákot, amiben komplett kaptafa-garnitúra volt a 34-estől a 46-osig.

Ráadásul éppen mostanában találtunk rá egy vajdasági cipészre, aki készít szegedi papucsokat is. Ő vajdasági papucsosnak hívja, de ugyanazok a minták vannak rajta, bár más elrendezésben. A közeljövőben fogjuk felvenni vele a kapcsolatot. Sokáig tartott, amíg kinyomoztuk, hogy Adán dolgozik.

Tehát összességében nem annyira rossz a helyzet, mint eleinte gondoltam, de ez nyilván nem elég a szakma túléléséhez, főleg ha azt vesszük, hogy a két világháború között közel nyolcvan papucsos volt Szegeden. Őket az államosításkor terelték be a helyi kézműves KTSZ-be.

– *Közülük már nem lehet senkit elérni?*

– Az UNESCO-felkeresés kapcsán a Dél-magyarban megjelent hírre jelentkezett egy mástól függetlenül két kilencvenéves bácsi. Az egyik – bár nem tudott már papucsot adni – elmesélte, hogy ő is papucsot készített, sőt a KTSZ alapítói között volt és vezetőségbe is beválasztották. Algyőn lakik. Bárkányi Ildikó azonnal kiment hozzá, és felgyűjtötte tőle az információkat.

Ezzel párhuzamosan jelentkezett egy másik bácsi, akinek otthon még volt két papucs, az egyiket – ami igazi ritkaság, mert gyöngyös papucs – a múzeumnak adományozta. Ő is elmesélte, hogy papucskészítő volt, sőt, a KTSZ mellett bedolgozott Rátkai Sándornak, aki egyetlenként nem volt hajlandó bemenni a szövetkezetbe. Ennek a bácsinak is megvannak az oklevelei, amiket a nagyapám írt alá.

Az alapítvány céljai között szerepel, hogy felgyűjtjük ezeket a történeteket, megvan a szándék, hogy együttműködési szerződést kössünk a szegedi egyetem néprajzi tanszékével. A végső cél, hogy készüljön egy mértékadó és méltó könyv a szegedi papucsról.

– *Talán még nem kértetek el ezzel.*

– Én remélem, hogy van még néhány olyan idős ember, aki mesélhet. Emellett nyárra, a gyerekeknek papucs-tábort tervezünk, és azon is dolgozunk, hogy a papucskészítés oktatása megoldott legyen.

– *De ez az egész papucs-ügy csak egy szelete az életednek...*

– Egyrészt továbbra is igazgatom a Közép-Európa Táncszínházat, ami az 1978-ban, a Művelődési Minisztérium által alapított Népszínház Táncgyűttestől alakult. Akkoriban Györgyfalvy Katalin vezette a táncgyűttest, amelynek szellemi jogelődje a Vasas Táncgyűttes volt. Amikor átvettük Kati nénitől, mi már a néptáncból táncszínházat csináltunk és nevet változtattunk. A Közép-Európa Táncszínház ilyenformán a néptáncban gyökerezik. A kétezres évek elejéig, amikor Horváth Csaba volt a művészeti vezető és Dresch Mihállyal dolgozott, a folklór hangsúlyosan jelen volt. A mostani repertoárban ez annyira nem feltűnő, mert a jelenlegi alkotók között csak az elmúlt néhány évben kezdtek újra olyan koreográfusok jelentkezni, akik kortárs táncként gondolnak a néptáncra.

A másik terület, ami számomra fontos, a Bethlen Téri Színház, ami 2012 januárjában nyílt meg. Itt is helye van a folklórnak. Minden vasárnap van gyerekelőadásunk, ami nem működne folklór nélkül. De vannak táncelőadások és bemutatók is: a Duna Művészgyűttes, a Vasas és a Bihari is megjelenik nálunk. Fiatal alkotók, mint ifjabb Zsuráfszky Zoltán és Tókos Attila, készítene előadásokat. Amíg a Hagymányok Háza zárva tart, addig itt fut a „Fókuszban a koreográfusok” sorozat. Kétszer tartottunk gálát a Zalai Kamaratánc Fesztivál díjnyertes alkotásaiból, hiszen azok nagyon izgalmas produkciók, amelyeket – ha nem vagy ott a versenyen – nem nagyon láthatsz máshol, miközben mind tudjuk, hogy a nagy generáció – Novák Ferenc, Györgyfalvy Katalin, Szigeti Károly, Kricskovics Antal, Timár Sándor – minden tagja onnan indult, s az utánuk következők közül is mindenki megmérette magát „Zalában”. Nagy hiányosságként éreztem, hogy ez eddig csak ott és akkor, a fesztiválon volt látható.

Egy, Lázár Zsigmond és Gombai Tamás által szerkesztett sorozat „Párbeszéd-koncertek” címen zajlik, és abban is jelentős szerep jut a népzenenek. A Bethlen Téri Színház életében is megjelenik, hogy örökös arany-sarkantyús táncos és a Népművészet Ifjú Mestere címmel, valamint szegedi gyökerekkel rendelkezem. Nekem természetes, hogy ezt a kínálatot táncban és zenében, színházban, táncszínházban és gyerekprogramokban is megjelenítsük.

Grozdits Károly

Borbély Jolán

1928–2018

Kitüntetései:

Életfa Díj (1990)

Király Zsiga-díj (1995)

Aranykoszorú Díj (2001)

A Magyar Kultúra Lovagja (2006)

Bessenyei György-díj (2008)

Prima Díj (2011)

Erdélyi Zsuzsanna-díj (2016)

Martin György-díj (2017)

Hajdúszoboszlón született. Ikertestvérevel tizen négy hónaposak voltak, amikor édesapjuk huszonegy évesen meghalt, és édesanyjuk egyedül maradt velük. Anyai nagyszüleikhez költöztek, s azok tősgyökeres hajdú parasztgazdaságában nevelkedtek. A nagytekintélyű nagypapa szigorú kálvinista elvek szerint nevelte a lányokat. A mezőgazdasági munka minden folyamatát megismerték, hajnalban keltek, kapálni jártak a parasztokkal és részt vettek az aratásban, de az elemi iskola elvégzése után a nagyhírű debreceni református leánygimnáziumba, a Dóczyba iratta őket a család.

Az otthonról hozott értékrend és az iskola haladó szellemisége, a nemzeti identitást erősítő nevelési elvei, puritán, szociálisan érzékeny, humánus emberi eszményképe meghatározta pályaválasztását és egész életére jellemző magatartását. Ezekben az években ismerkedett meg a népi íróknak a megrázó társadalmi helyzetről beszámoló szociográfiáival, Lükő Gábor és Karácsony Sándor munkásságával. Érdeklődött a Györffy István és Magyar Zoltán alapította Táj- és Népkutató Központ tevékenységéért.

Tizenhat éves volt a háború kitörésekor, ezért csak 1946-ban érettségizett le, de kuláklisra került nagypapa nem tudta támogatni a továbbtanulását. A szintén szoboszlói származású Kovács Máté (1906–1972) könyvtáros, művelődéspolitikus támogatásával került a budapesti egyetem magyar-német szakára. A Zsigmond téri népi kollégium lakója lett, s a „fényes szelek nemzedékének” tagjaként őszintén hitt abban, hogy „holnapra megforgatják az egész világot.” „Nagy hittel és bizakodással kezdtem az új életet, de ez az időszak volt a nagy csalódások és átverések korszaka is” – mondta később. Faluról jött diáktársai nagy része árulások, koncepciók percek és a szegénység áldozatai lettek, de ő – érdeklődése és a néptánc révén – új barátokra, s egyben eljövendő életének pályatársaira is rálelt. Harmadéves volt, amikor az egyetemen elindult a néprajzos képzés, ahová átiratkozott. Néprajzusként szerzett diplomát, szakdolgozatának címe: „Lakócsa táncai és táncélete”. Az egyetemi társak: Pesovár Ernő és Ferenc, Martin György, Andrásfalvy Bertalan, Jámbor Márta, Sipos Zsuzsa.

Már Hajdúszoboszlón is táncgyűttest vezetett, Pesten pedig Molnár István Csokonai együttesébe járt.

1951-ben alakult meg a Népművészeti Intézet, ahol külső munkatársként Muharay Elemér Néprajzi Osztályán dolgozott. Muharay Elemér koncepciója, miszerint a magyar művészet a néphagyományból táplálkozva fog újjászületni, komplex hagyományápolási és -átadási stratégiát szánt az Intézetnek. A munka megalapozása érdekében a különböző amatőr művészeti és hagyományápoló mozgalmak számára nélkülözhetetlen archívumok kialakítását tartották a legsürgősebb feladatnak. Az ezt szolgáló nagyszabású gyűjtőmunka volt a fiatal munkatársak dolga. Borbély Jolán a somogyi és a monografikus igényű Szabolcs-Szatmár megyei táncgyűj-

Borbély Jolán, mindannyiunk Joli nénije féltő szeretettel követte és gyakran szigorú kritikával illette a táncművelés részvevőit, zenészeit, énekeseit, táncosait. Etalonként képviselte elsősorban Martin Györgyöt, akinek példája máig egyedülálló a tudós és a kutatási területét gyakorló hétköznapi botladozók segítségével. Joli néni nem hiányozhatott egyetlen Táncművelésről sem, és ugyancsak hálás szívvel gondolunk arra a figyelemre, sok ötletre és tanácsra, amivel lapunk útját egyengette. Rá emlékezve szeretettel ajánljuk olvasóink figyelmébe „Jolika” című sorozatunkat, amely Kóka Rozália tollából jelent meg (2009/3-6.). A szerkesztőség nevében: Berán István

tésekben vett részt, majd a baranyai és bácskai délszláv táncok feltárása lett a feladata. A gyűjtő akció eredményei nemcsak az archívumba kerültek be, de a közreműködők segítségével néptáncoktatói képzések, gyerekjáték tanfolyamok is indultak, nyári táborok szerveződtek. Borbély Jolán Muharay asszisztenseként szervezte a képzéseket.

1957-ben az Intézetet feloszlatták, Széll Jenő igazgató börtönbe került, a munkatársak pedig az utcára. Borbély Jolán a tizenkét évfolyamos Arany János Iskola és Nevelőotthon felső tagozatos napközis tanára lett, ahol táncgyűttest szervezett. Tizen négy év után került vissza főállásban az Népművelési

Intézetbe, ahol a tárgyalkotó népművészet gondozása lett a feladata. Korábbi gyűjtési tapasztalatai, terepismerete révén hamarosan élénk, megújuló kézműves mozgalmat szervezett. Az osztályvezető Bánszky Pállal szakmailag együttműködve, a feladatokat megosztva megújították a hímző- és szövőmozgalmat. Az ország és a határon túli területek gazdag hímző és szövő kultúráját megismerve fiatalok sokasága fedezte fel a népművészetet, és kapcsolódott be a kézműves tevékenységbe.

Mentora volt a Fiatalok Népművészeti Stúdiója megszületésének (1973), egyik kitalálója a Budai Várban évről évre megrendezett Mesterségek Ünnepeinek, nevéhez fűződik az Élő Népművészet elnevezésű nagy, országos népművészeti kiállítás elindítása. 1982-ben alakult a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, amelynek alapító tagja és alelnöke volt.

Élete utolsó éveiben is szervezője volt a hazai és határon túli képzéseknek, szövőtáboroknak, gondozója és szerkesztője a szakmai kiadványoknak.

Martin Györggyel nemcsak az életben, hanem a néptáncgyűjtésben is társak voltak. Így részt vett Erdély és Szlovákia magyar táncainak és népzenejének kutatásában, Erdélyben gyakran Kallós Zoltán társaságában. Az itt szerzett tapasztalatok és a Kallós Zoltán által gyűjtött textiliák jelentették azt a forrást, amely a hazai hímző kultúra, a szakköri mozgalom megújulását eredményezték. Mindvégig élő maradt kapcsolata a néptáncmozgalommal.

Az 1990-ben alakult Muharay Elemér Népművészeti Szövetségnek alapító és elnökségi tagja volt, szakemberek, együttesek tanácsadója, minősítések, fesztiválok állandó zsűritagja. Nagy szerepe volt abban, hogy táncgyűttesteink ruhatára nem csak a táncokhoz, hanem a tájegységekhez is igazodva, híven tükrözi népművészetünk gazdagságát. Elsőként karolta fel és támogatta elvben, szóban, tetteben a táncművészeket. A Bartók táncgyűttest az ő ötlete nyomán indította útjára 1997-ben a „Tedd ki a pontot!” Nemzetközi Legényesversenyt Martin György tiszteletére, de támogatta az 1993-ban alakult Martin György Néptáncszövetség munkáját is.

Rendkívül gazdag és sokoldalú munkássága, tudományos, mozgalmárszervező, pedagógusi tevékenysége kivételesen nagy nyitottsággal párosult. Nyitott és őszinte volt! Szívében helye volt minden tiszta szándékkal közeledő embernek. Nyitott volt minden új kezdeményezésre és támogattott minden új módszert, művészeti irányzatot.

„Nyakas” kálvinizmusa a jó ügyekért való küzdelemben harcossá, kiállással párosult, de mindig számíthatunk kemény kritikájára, bírálatára is.

Joli néni emléke nem csak szívünkben él tovább, de ott van minden kihímzett terítőben, minden szövöttes takaróban és minden táncos gyerek szépen megformált mozdulatában.

Héra Éva

Most megint nehezebb lesz...

Búcsú Borbély Jolántól

Fájón felfogható, mégis az Élet „örök rendjébe” illeszkedő történet az, amit minden szerettünk, így nagy útmutatóink, úttapasóink, az utunkat érték-sövénnyel beültető példaképeink távozásuk kapcsán kell megélnünk.

Az ittmaradó közösségnek nagy-nagy szomorúság, ám mégis segítő erejű, hogy távozásuk nem idő előtt történt, nem befejezetlenül, hanem egy-egy felmérhetetlen jelentőségű életmű örökül hagyásával. Ez az életmű mindnyájunk számára biztos talajt, útmutatást nyújt, a legfontosabb mércét az oldalunknak támasztva; rajta a hovatartozásunknak, a legfontosabb örökségeink tisztelni tudásának, a kitartás fontosságának, a meg nem alkuoás törvényének, a közösségeinkbe vetett hitnek a mély rovásaival.

Most hirtelen erős a megdöbbenés: nemrég Kallós Zoltán, most Borbély Jolán távozott közülünk. Különleges mélységben találkoztak nagyszerű életútjaik, amik összefonódva olyan széles vágatot nyitottak az évszázadokon át nevelt népi kultúránk erdejében, ami nélkül ma szürkehályagos szemekkel araszolgatnánk ennek a felbecsülhetetlen örökségnek a megértése útján.

Munkásságuk, elhivatottságuk, szellemi útmutatásuk mindennél jobban kötelezi az utánuk járókat. Nem lehetséges kevésbé odafigyelő módon, lejjebb fekvő mércék szerint viszonyulni az általuk feltárt hatalmas értékekhez, mert akkor nagyon nehéz lesz megmaradnunk olyanoknak, akikbe vetett hitüket egész életük során ápolták és vallották.

Kép és szöveg: Henics Tamás

Kitüntetések 2018. március 15. alkalmából

Széchenyi-díj

DR. HOPPÁL MIHÁLY, a Magyar Tudományos Akadémia doktora

Magyar Érdemrend tisztikeresztje polgári tagozat

DR. BORSOS BALÁZS, a Magyar Tudományos Akadémia doktora

Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat

DOKTOR LÁSZLÓ néptáncoktató, koreográfus

Magyar Érdemrend Tisztikereszt polgári tagozat

DR. BARNA GÁBOR, a Magyar Tudományos Akadémia doktora

DR. FELFÖLDI LÁSZLÓ, a Szegedi Tudományegyetem címzetes egyetemi tanára

DR. LUKÁCS LÁSZLÓ, a Magyar Tudományos Akadémia doktora

Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozat

SZÚCS GÁBOR néptáncművész, koreográfus

VARGA ZOLTÁN koreográfus

Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat

BOTH MIKLÓS zeneszerző, előadóművész, népzene gyűjtő

ERDÉLYI TIBORNÉ, a Magyar Állami Népi Együttes örökös tagja

HORTINÉ DR. BATHÓ EDIT etnográfus

LÉVAI PÉTER táncművész

SZABÓ DÁNIEL cimbalom művész

Magyar Bronz Érdemkereszt polgári tagozat

SASVÁRI JÁNOS JÓZSEF népi iparművész

Harangozó Gyula-díj

TÓKOS ATTILA, a Honvéd Együttes táncos szólistája

Martin György-díj

TAKÁCS ANDRÁS néptánckutató

PÁVAI ISTVÁN népzene kutató

VARGA JÁNOS koreográfus

KISS FERENC zeneszerző, népzene kutató

Magyarország Érdemes Művésze

MUCSI JÁNOS BÉLA koreográfus

PÁL LAJOS zenész, zenetanár

„Nincs királyi út”

Gondolatok a Csillagszeműek 25 éves jubileuma alkalmából

A hazánkban és Európában is egyedülálló magánvállalkozás, táncpedagógiai műhely társadalmi szerepvállalása okán érdemelte ki a Magyar Örökség Díjat, az EuroPas Táncdíjat és a Prima Primissima díjat. A jubileumi évad tíz műsorból álló sorozatát az alapító tagok Timár Együttese nyitotta meg 2018. január 29-én a MOM Kulturális Központban, az ünnepi záróestet pedig 2018. június 12-én az Erkel Színházban tartják.

Ebben az évben lép negyvenhatodik évébe a „Táncház”. Nemzetközi elismerést is kapott, hiszen a magyar mozgalom módszereit az UNESCO követendő példaként állította az egész világ elé, amikor a világörökség részévé nyilvánította. [AZ UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottsága 2011. november 25-én felvette a „Legjobb megőrzési gyakorlatok” regiszterébe a táncház módszert, amely a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje. – a szerk.] Mostanra talán belföldi elismertségének ideje is elérkezett, és remélhetjük, hogy a magyar társadalom is felismeri, hogy olyasmi keletkezett itt, amire méltán lehetünk büszkéek több szempontból is. Egyrészt sikerült olyan kapcsolatot teremteni az örökölt hagyományokkal, amely új, városi szórakozási formát alakított ki. Ezzel együtt létrejött egyfajta új, populáris kamarazenei műfaj, amely ezúttal nem más országok popzenéjének gyenge utánjátszásaként született meg, hanem hazai nyersanyagból építkezik. S erre már a világ is kíváncsi.

A hetvenes évek elejének nyüzsgő, forrongó, vitákkal terhes időszakában az álproblémázások mögött nagyon kemény és elkötelezett munka folyt, amelynek menetét, irányát jelentős mértékben meghatározta és segítette a magyar népzene- és néptánc kutatás. Vargyas Lajos és csoportja – különösképpen pedig Martin György – már a kezdetekkor felfigyeltek az induló mozgalomra, és jórészt még publikálatlan kutatási eredményeik önzetlen átengedésével, teljes erejükkel támogatták azt. A Martin György javasolta tanulási módszereket Timár Sándor vezette be és vitte diadalra a Bartók Táncgyűttesben. A néptáncok társastáncként való megtanításában Timár élenjáró mesterré vált, az általa kidolgozott módszerek az egész mozgalom hajtómotorjává váltak. A kialakuló hangszerekes együttesek klubjaiban összeverődött fiatalság mind a népzene eredeti formáit, mind a hagyományhoz kapcsolódó énekelte költszvetet megkedvelte, s lelkesedésükkel a táncosokat, zenészeket egyre rendszeresebb kutatómunkára, repertoárjuk kiszélesítésére ösztönözte. A Vitányi Iván vezette Népművelési Intézetben megindultak a táncházvezetői tanfolyamok, amelyek a Kassák-klub nyári táboraival összekapcsolódva az egész országban, sőt – kis idő elteltével – a határokon túl is elterjesztették a népzene-néptánc elsajátításának új módszereit. Fontos leszögezni, hogy ezúttal nem valamiféle „ötletelés” eredményeiről beszélünk. Csodák, véletlenek ugyanis nincsenek. Vagyis – ahogy a sakkozók mondják – nincs királyi út. A magyar társadalom hagyományában oly gyakori „kampány-szellem” ez a mozgalom kivételképpen elkerülte, sikerei mögött magas színvonalú – manapság oly gyakran „öncélúnak”, „improduktívna” minősített – alapkutatás, valamint rendkívül sok és sokak által végzett áldozatkész munka állt.

Minden szakértő azt jósolta, hogy az eredeti paraszti táncokkal nem jutunk messzire: azok túl bonyolultak, nehezen értelmezhetők, hosszas tanulási folyamatokkal járnak, és az emberek különben sem szeretik, ha kioktatják őket. Martin György hosszas és eredményes gyűjtőmunkával a háta mögött, magabiztosan állította, hogy ezeket a táncokat lehet szeretni, csak legalább a velük foglalkozó szakembereknek meg

kellene őket ismerni és – horribile dictu – megtanulni. Évtizedeken át kitartó ellenállásba ütközött. Olyasféle logikával találta magát szemben, mint amikor az énekelni nem tudó színész azt mondja: „Nem kell a dallammal kinlódni, majd elcserítjük valahogy azt a dalocskát! Jó lesz az úgy is.”. Martin György így írt erről. „Koreográfusaink java része sajnos nem a néphagyomány, a közösségi művészet megismerését tekinti az alkotómunkára való felkészülés legfontosabb alapjának, hanem sokkal inkább csupán – eklektikus módon közelítve – a maguk »kivételes« egyéniségének érvényesítéséhez keresnek »motívumokat«, ötleteket, lehetőleg soha, senki más által még nem használt, kuriózumértékű anyagot.”

Koreográfusaink ahelyett, hogy bepótlták volna szakmai hiányosságait, rendre naturalizmusnak minősítették az eredeti táncok hiteles meg-

közelítését, valami olyasminék, amivel igazi, nagy formátumú művész nem foglalkozik. Sajnos közben – nem kis szerénytelenséggel – Bartókot emlegették példának, ami enyhén szólva is felháborító. Ő ugyanis egész életében azon dolgozott, hogy minél jobban megismerje a népzene, és soha életében nem tett olyan értelmű kijelentést, mint amelyet én saját fülemmel hallottam vezető koreográfusunk szájából: „engem a néptánc maga nem érdekel, csak ami eszembe jut róla”.

Ezek után nem csoda, hogy minden botcsinálta ideológust kellemetlen hideg zuhanyként ért a „táncház” sikere, amely bizony munkán alapult mind a szervezők, mind a résztvevők részéről. Akkor érthetetlennek tűnt a hirtelen feltámadt agresszív ellenségeskedés a Timár Sándor nevével összekapcsolódott új, improvizációra épülő és nagy „szókészlettel” gazdálkodó iránnyal szemben, amely mögé szép lassan tömegek sorakoztak fel. Ma már világos, hogy sokan csak a kivívott és az állam által finanszírozott művészeti pozícióikat féltették a néptánc újbóli, ismét társastánc-helyzetben való megjelenésétől. Pedig nem okozott az egyre terjedő táncstudás semmilyen kárt az együttes munkában, hacsak az nem számít bajnak, hogy az ország majd' minden együttese megtanult rendszeren táncolni.

E helyzet ismeretében megérthető a táncos szakmai körök felhőrdülése akkor is, amikor Csoóri Sándor leírta a híressé vált mondatait: „A szakemberek vagy a boldog mindentudók ítélkezzenek aprólékosan és mondjanak mást! Én csak azt mondhatom, amit meggyőződésem és a jókedvem sug. A néptánc történetének két fontos történelmi pillanata volt: az egyik, amikor a néptánc fölkerült a színpadra, és a másik, amikor a színpadról újra visszakerült a földre, nem művészetként, hanem azért, hogy tánc maradhasson, mint ahogy szél a szél, eső az eső.”. Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy öröndetes, ha mind a színpadon, mind a földön jelen van ez az öröklött és mára már birtokba vett táncnyelv. A Csillagszemű társulat ékes példája annak, hogy színpadi megjelenés is sugallhatja a nézőnek, hogy nem valami elvont, számára elérhetetlen produkció az, amit lát, hanem olyasmi, amit ő is eltanulhat, és mindennapja részévé teheti. A földön is.

Sebő Ferenc

Elstartolt a Halmos Béla Programiroda!

Zeke Angélát, a nemrégiben indult Halmos Béla Programiroda vezetőjét kérdeztük arról, mik is a célkitűzéseik, illetve hogy a gyakorlatban milyen segítséget tudnak nyújtani a hazai és Kárpát-medencei népzeneészek számára.

– A Halmos Béla Program a népzene láthatóbbá és hallhatóbbá tételét tűzte ki célul, ezt segíti a Halmos Béla Programiroda. Hogyan?

– A Programiroda alapját az NKA Halmos Béla Program Ideiglenes Kollégiuma adta. Célunk, hogy gyakorlati segítséget nyújtsunk a zenészeknek, szólistáknak, táncosoknak stb.

A programnak négy meghatározott fókuszpontja van: a népzenei utánpótlás támogatása, színvonalas nép- és világzenei produkciók fellépési lehetőségeinek bel- és külföldi népszerűsítésének elősegítése, táncházak programjainak színesítése, bővítése és támogatása. Illetve fontosnak tartjuk a nemzetközi jelenlét további erősítését, hiszen a magyar folk- és világzenei kínálat szerintünk piacképes és rendkívül izgalmas, kár lenne, ha nem kapná meg az őt megillető nemzetközi figyelmet.

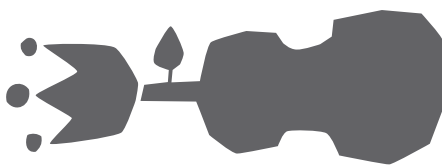
– A programiroda helyileg az A38 Hajóhoz kötődik, mekkora az apparátus?

– A Programiroda egy apró, de annál lelkesebb négyfős csapattal indult el 2017 decemberében. Fürst Bence titkár, rendezvényszervező, menedzser, ő a konkrét események lebonyolításáért felel, Biczó Andrea a sajtósunk, Horváth Dániel intézi a programiroda pénzügyeit. Nekem mint vezetőnek az elsődleges feladatomban, hogy átlássam, összefogjam és koordináljam a tevékenységünket.

A Programiroda a Kuratórium által meghatározott feladatok megvalósulását segíti, hiszen a Halmos Béla Program szükségszerűen és praktikusabban többről szól, mint a támogatási összegek „becsatornázásáról”. Fontos, hogy magyarországi és határon túli népzeneészek számára olyan barátságos és befogadó közeget teremtsünk, ami segíti őket abban, hogy jobban bekerüljenek a magyar és a nemzetközi zenei élet véráramlásába. Hiszen nagyon értékes kulturális kincseket őriznek, amiket szerintünk érdemes lenne minél szélesebb körben megmutatniuk.

– A könnyűzene területén eddig is létezett támogató program, de a népzene eddig nem kapott ilyen jellegű figyelmet. Milyen távra lehet, érdemes előre tervezni?

– Most kezdésnek egy évre szóló, a Kuratóriummal már egyeztetett tervekkel rendelkezünk. Március 10-én volt egy fontos rendezvényünk a Hangvetővel és Hagyományok Házával közös szervezésben: egy egy napos zenei menedzsmint workshop, amin nagy hangsúlyt kapott a nemzetközi jelenlét.

HALMOS BÉLA PROGRAM

www.halmosbelaprogram.hu
www.facebook.com/halmosbelaprogram

Az oktatás és ismeretterjesztés témakörben öszre is tervezzük egy hasonlót, aminek a gerincét a szcénában dolgozó szakemberek előadásai adják. Ennek célja megmutatni, hogy a zenekarok és zenészek milyen úton, milyen konkrét lépéseken keresztül juthatnak el saját céljaik megvalósításához. A márciusi rendezvényen Liber Endre tartott egy szép és informatív előadást arról, hogy miként érdemes a pályázatok útján építkezni. Ez az előadás visszanezhető a Youtube-csatornánkon.

– A zenekaroknak szükségük van helyekre, ahol felléphetnek, a kluboknak szükségük van fellépőkre. Ebbe a ma még kicsit döcögve működő rendszerbe hogyan lehet „belenyúlni”?

– A Halmos Béla Program ezekhez a fellépésekhez anyagilag (pl. útiköltség kifizetése) hozzá tud járulni, ami egy fontos híd a zenekarok és a klubok közt, mindkét fél helyzetét nagyban könnyíti. Emellett a Programban résztvevő zenekarokról készül egy „kiajánló anyag”, ami segíti a folkklub-hálózat tagjainak ismeretszerzését. Emellett fontos, hogy a klubok között is kiépüljenek tapasztalatcserét segítő kapcsolatok, így a zenekarokat tudunk ajánlani, közelebb kerülhetünk ahhoz is, hogy a táncházak programja bővüljön – például ismeretterjesztő előadásokkal vagy filmvetítésekkel. A klubokkal elkezdtük kiépíteni a kapcsolatokat, és céljaink között szerepel, hogy mielőbb összehozzunk olyan találkozókat, amelyen megismerkedhetnek egymással, velünk és a Halmos Béla Program által kínált – a konkrét zenekarokon jóval túlmutató – lehetőségekkel. A végső cél, hogy egy-egy zenekar könnyebben szervezhessen akár országos turnét is a klubhálózat segítségével, a klubok pedig egy sokkal szélesebb repertoárból tudjanak választani.

– Kevés olyan klub létezik, amelynek a profilja tisztán népzenei lenne.

– Ezek a klubok nem kizárólag népzenei klubok, a többségükben javarészt „mainstream” könnyűzenei programok zajlanak, a szervezők éppen ezért nem biztos, hogy tisztában vannak azzal, hogy milyen lehetőségeket rejtnek a népzenei programok. Ebben szeretnénk segítséget nyújtani, hogy mind a szervezők, mind a közönség jobban megismerkedhessen a népzene elementáris erejével, hogy testközelből találkozhasanak ezekkel a tehetségekkel. Hogy a hagyományörzés ne csak múlt, hanem a jelen is legyen. És persze nem utolsósorban, hogy minél többen felismerjék, a népzene is egy csodálatos szórakozási lehetőség.

– A Programiroda kínál oktatási lehetőséget a „startvonalon álló”, például a Zeneakadémián tanuló népzeneészeknek?

– A Zeneakadémián induló mesterkurzus része egy kreditet adó tárgy, ami a menedzsmint-szemlélet tudatosítására törekszik. Ez a kurzus nyolc előadó segítségével tekinti át a lehetőségeket, egészen olyan – népzene-től elsöre távolinak tűnő részletekig –, mint például a „social media”-beli jelenlét, illetve segítséget nyújt abban, hogy a zenészek miképp kommunikáljanak magukról, hogyan alakítsanak ki egy képet a különböző csatornákon keresztül. Lesz előadás az előadóművészethez kötődő pszichológiai ismeretekről, a közösségi média promóciós használatáról, akusztikus hangszereket produkciók színpadtechnikájáról, a hangfelvételek terjesztéséről a digitális világban, turnészevezezésről. Olyan gyakorlatias témák is terítékre kerülnek, mint a koncertszervezés jogi háttere, a szerzői és előadói jogi ismeretek, vagy az alapvető vállalkozási ismeretek.

– Mit tehet a Halmos Béla Programiroda a nemzetközi jelenlét erősítéséért?

– A nemzetközi jelenlét elsősorban a WOMEX-re összpontosul, ahol azt szeretnénk elérni, hogy a standok ne szétszórva, egymást is szem elöl tévesztve álljanak erre-arra a nagy tarkaságban, hanem legyen egy erős, figyelemfelkeltő magyar blokk, ahol jelen van mindenki, aki Magyarországról jelenlétet kíván lenni. Ehhez standtámogatást biztosítunk, és az arcúlaton is szeretnénk a résztvevőkkel közösen alakítani. Az összefogott jelenléttel egymás erősíthetnék a szereplők. Az eddigi visszajelzésekből pedig úgy vesszük észre, erre tényleg van igény.

Grozdits Károly

A „haldokló” népzene

Írta: Dobszay László

Hogy a konferencia összefoglaló címében megjelenő paradoxont továbbvigyem, s egyben mondandóm summáját is megadjam: múltunk jövője az, hogy a jelen múlttá válik, s mint múlt van jelen a jövőben. Kevésbé enigmatikusan kifejezve: a népzene ma még úgy áll előttünk, mintha jelen lenne. A szó teljes értelmében vett népzene a szemünk előtt vonul be a múltba, s legjobb, ha ugyanazzal a magatartással közeledünk feléje, mint múltunk bármely más értékéhez. Mielőtt ezt kifejténém, összefoglalom az egész okfejtést hat tételben.

Előre megjegyzem, hogy változtatva fogom használni a népzene és népkultúra szavakat. Illetékességem csak az első területre vonatkozik, de persze igazában az utóbbiról van itt szó, egészében.

1. A népzene: történelmileg kialakult, szituációhoz kötött, relatív értelmű kategória.
2. Egy jelenséget nem egyszerű igen-nem ítélettel minősíthetünk népzeneivé, hanem csak „inkább-kevésbé” ítéletekkel, s még így sem csak egyetlen, hanem többféle mérőskálára ráhelyezve.
3. Létezik egy olyan egyensúlyi állapot, amelyet klasszikus népzeneinek nevezhetünk.
4. Az ilyen értelemben vett népzene történelmileg korhoz kötött, aktualitása elmúlhat.
5. Mindazonáltal megőrzi ugyanazt a validitást, amit a múltba átköltözött más emberi értékek. A múlt nem tehető jelenné, de az elsajátított múlt ugyanolyan hatóképes, mint a jelen.
6. A „népzene” (általában: népkultúra) egyes vonásai vagy komponensei túlélnek a klasszikus népzene halálát, és kvázi-népzeneiként viselkedve relatív értékeket hordozhatnak.

Most nézzük egyenként a tételeket!

1. A népzene, népköltészet, népkultúra létezésére egy olyan kor figyelt föl, melyben a népkultúra relatív elkülönülése már végbement, de pusztulása is elkezdődött. Egy bizonyos történelmi határpont előtt igazán nem beszélhetünk népzeneről, legfeljebb bizonyos népzenei *vonásokról*, vagy inkább: a zenekultúra egészének vannak olyan tulajdonságai, melyek a későbbi speciális népkultúrára jellemzőek. Ebből a viszonylag *egységes* zenei gyakorlatból a nagyobb mértékű társadalmi differenciálódás, a kultúra egyes ágainak meggyorsult fejlődése, a racionális rögzítési, elemzési módok, a szervezett iskolázás hatására emelkedett ki a *magas* kultúra, s így vált láthatóvá – a magas kultúrától mintegy elkülönülve – az, amit népkultúrának kezdtek hívni.

A népzene és műzene önálló voltát a köztük növekvő kontraszt hozta létre vagy tudatosította. Amíg a kettő közt több a közös vonás, kevésbé elkülöníthetők. Csak a differenciálódás egy adott fokától kezdve beszélhetünk igazán népzeneről. Viszont a népzene – mint később jobban megvilágítjuk – egyfajta egységes „világként” áll előttünk. Minél differenciáltabb a társadalom élete (és benne a kultúra, a zene alkata), annál inkább felbomlik ez az egység. A népzene a differenciáltság – a *már és még* foka közé eső idő – terméke volt. A népzene felfedezése nem véletlenül esett Európában 1800 és 1900 közé. A műveltek figyelme éppen akkor terelődött rá, amikor a tőle való eltávolodásuk már elég nagyfokú, de még – utoljára – valamiféle egységként tudják látni.

2. A népzene e relatív önállóságából következik, hogy meghatározása, elhatárolása problémát okozott és okoz. Más-más megközelítésből más-más sajátsága látszik fontosabbnak. E sajátságok egymástól elkülönülhetnek, egymással szembekerül-

1993-ban „Múltunk jövője” címmel rendezett konferenciát az akkori SZDSZ az azonos nevű fesztivál keretében, Szolnokon. Az előadások írott változata a T-TWINS Kiadó gondozásában, tanulmánykötetben is megjelent, amelyhez ma már szinte lehetetlen hozzájutni. Egyes tanulmányokat azóta máshol is közöltek, közülük jó néhány online is olvasható. A neves szabadelvű előadók írásai között szerényen „bújik meg” Dobszay László tanulmánya, amely a konferencia óta eltelt két és fél évtized alatt mit sem veszített aktualitásából. Ezért adjuk közre itt, a folkMAGazin hasábjain. (Juhász Katalin)

hetnek, egymással társulhatnak, igen sokféle árnyalatban. Lásuk a fontosabb tényezőket!

2.1 Szociológiai szempontból:

2.1.1 A népzene az ún. alsóbb társadalmi rétegek zenéje. A kisember, az átlagember, a kizsákmányolt, elnyomott ember, a szegény, a tanulatlan – koronként és helyenként más- és másképpen konkretizálható – embercsoport zenéjét figyeli, aki ezt a nézőpontot választja.

2.1.2 Sokan okkal igyekeztek e kört leszűkíteni. A népkultúra az elemi emberi tapasztalatok, meggyőződések, érzések őrzője és kifejezője. A természethez közelebb élő társadalmi rétegekben kevesebb utólagos reflexió fedi el a léleknek ezen „alaprétegeit”. A népzene elsődleges hordozói tehát nem általában az „alsóbb rétegek”, hanem a társadalmi *Grundschicht*nek tagjai – a földművesek, hajósok, pásztorok társadalma, az élet természetes alapélményeiből még többet őrző anyák, gyermekek (hogy Wiorát és a német zenetörténeti lexikont idézzük) –, vagyis koronként és helyenként más- és másképpen konkretizálható foglalkozások, életmódok, embercsoportok.

2.1.3 Amiben minden kutató egyetért: a népkultúra alanyai minden esetben *közösségek*, és nem egyének. A népdal nem attól népdal, hogy parasztember költötte, hanem attól, hogy egy paraszti közösség magáévá tette. Ilyen szempontból közömbös az alkotó személye.

De mindjárt jellemeznünk is kell e közösséget. A népkultúra mögött *totális közösség* áll, vagyis nemcsak az élet egy-egy szeletében találkozó emberek együttese, hanem az élet sok, szinte minden vonatkozásában azonos látásmódot, tapasztalatot birtokló, ezeket egymással megosztó embereké.

E közösségnek, átfoghatónak, *átláthatónak* kell lennie. Az elsődleges közösség tagjai úgyszólván mind ismerik egymást (mondjuk: falu); aztán a látóhatáron ott vannak a hasonló kultúrát birtokló távolabbi ismerősök (a „szomszéd falu”), e szomszédokkal együtt beletartozik a még mindig hasonló, de szélesebb egységbe stb.

A közösség viszonylag *zárt*, vagyis a külső hatások egységes feldolgozására, a meglévő kultúrába való beillesztésére képes.

A közösség viszonylag *állandó*: ez nem azt jelenti, hogy teljességgel változatlan. Ám a változás 2-3 generációnyi egységek léptékében halad. Így az emlékezet mintegy elemi adottságként és normaként ragadhatja meg az együtt élő három generáció tapasztalatát, hogy ahhoz illessze hozzá az újabb behatásokat.

Természetesen már a „szociológiai” nézőponton belül is csak „inkább” és „kevésbé” minősítésekkel élhetünk. Már itt is konfliktusok lehetnek a felsorolt alszempontok között. Ott van például az ún. *Grundschicht*hez nem sorolható, de szintén alsóbb társadalmi rétegekhez tartozó sokféle csoport; a közösségileg szeparált helyzetben élő kis csoport (pl. a favágók társadalma), a közösségszerűen viselkedő középrétegek kultúrája (gondoljunk például a XVI-XVII. századi magyar „közköltészet” szociológiai hátterére), a középkori kisvárosnak foglalkozásra, élettapasztalatra nézve a népkultúrába nem sorolható, mégis átfogható közösséget alkotó lakossága stb. Lehet valami egyik szempont szerint inkább népzenei, másik szerint kevésbé.

2.2 A népzene életmódjának szempontjából:

2.2.1 Bizonyára a népzene lényegéhez tartozik hagyományozásának módja, az, amit szájhagyománynak szoktunk nevezni. Vagyis az a tény, hogy elsődlegesen nem a leírt „record” őrzi, hanem az emlékezet; továbbadása elsősorban nem egy iskolázás vagy egy személytelen tömegkommunikáció módján történik, hanem személyről személyre, vagy közösséget képviselő személyről személyre.

2.2.2 Ebben már azt is kimondtuk, hogy csak az tekinthető népzenei, ami hagyományozódik. Az efemer jelenségek, pillanatnyi lelemények, individuális alkotások (mindegy, hogy melyik társadalmi rétegből indulnak el), legfeljebb kiindulópontjai. A spontán ötleteknek jobbára csak színező szerepük van itt.

2.2.3 Viszont ebből az is kitűnik, hogy valamiféle, a népzene létmódjához illő tanulást mégis feltételez a népzenei kultúra. Ezért az egyén nem úgy tekint reá, mint amit ő hoz létre, hanem úgy, mint ami *van*, amit ő átvész, örököl, tovább gyakorol.

2.2.4 Viszont e létező valóságot mégis az emberi emlékezet s nem egy tárgyiasult dokumentum őrzi. Mint az újabb amerikai szakirodalom rámutat: a megőrzés, a továbbhagyományozás, a felidézés és az alkotás lélektanilag egymástól alig elválasztható egységet képeznek. Aki „előad”, az egyúttal újraalkot, még akkor is, ha pontosan megismétli, amit tanult; egyúttal a megőrzésnek és a továbbhagyományozásnak egy láncszemévé válik.

2.2.5 A népzenei – az antik kultúra egészére visszavezethető – jellegzetessége, hogy nem egyedi darabokban él és hagyományozódik, hanem *topikusan*. Az énekes és a közösség toposzokat tart emlékezetében és teremt újjá minden realizálásban. A toposz lehet egy piciny díszítőfigura, lehet egy motívum, lehet egy motívum és egy mikrostruktúra következetes kapcsolódása (mint például a ritmikai skéma és az elbeszélés állandó motívumai közt lévő kapcsolat a szerb eposzokban), de tartalmazhat nyelvezeti elemeket (például hangnemhallás), formai skémákat is. A toposzok sajátos alakja a *típus*, melyben e toposzok sajátos *együttállásban* jelennek meg, s ezt a típusgondolatot ismétli meg újra és újra a közösség vagy egyén.

2.2.6 Ezt másképpen úgy fejezhetjük ki, hogy a népzene variánsokban él. A variáns nem egy ősalak elfeledéséből származik, hanem azt jelenti, hogy az előadás determinált, de csak addig a mértékig, ameddig a toposzok és a típus meghatározzák. Persze ez is korhoz, műfajhoz, kultúrához kötött jelenség. Mindenesetre a látszólag szabadon rögtönzött magyar sirató mögött álló szilárd, hagyományozott, sőt megtanult toposzok és típusok éppoly ragyogó illusztrációi ennek az életmódnak, mint például a gregorián ének legrégebb, leginkább „népzeneinek” mondható műfajai.

Mondanunk sem kell, hogy a hat alszempont szerint is csak annyit állíthatunk, hogy emez a jelenség inkább népzenei jellegű, mint amaz. S ismét az olvasóra bízunk, hogy a hat alszempont közti konfliktusokra példákat keressen. (Hogy csak néhányat említsünk megvilágításul: a szájhagyományozást támogató írásos feljegyzések funkciója; a professzionális tanulási módszerek jelenléte a szájhagyományosan élő zenei nagykulturákban; a néphagyományba bekerült, változatlanul megőrzött egyedi dal-lamok stb.).

2.3 A népzene immanens tulajdonságainak szempontjából:

2.3.1 A tárgy ismerői, különösen Bartók, ismételten úgy nyilatkoznak, hogy a népzene egyik legfontosabb ismérve a *homonitásra* való törekvés. Egy adott népzenei kultúra stílusban vagy stílusokban él; a közösség arra törekszik, hogy mindent e stílusokba igazítson. Világos e sajátágnak a népzenei hordozó állandó közösséggel és a szájhagyományos életmóddal való összefüggése.

Természetesen a stílus és az új hatások közt dialektikus viszony van. A stílusérzék igyekszik kilökni magából az idegen testet; ha mégis be tudja fogadni, akkor igyekszik átigazítani a hozzá viszonylag legközelebb álló stílushoz. Ezzel viszont a stílus köre kitágul, új elemmel gyarapodik, ez áthat a többi stílusokra is, végső soron kissé megváltozik tőle az illető népzenei kultúra egész stílusa.

2.3.2 Ezt a stílust, illetve a stílusokat kellő anyagismeret birtokában, elegendő elemzés és összehasonlítás után elég egzaktan le lehet írni, jellemzőit fel lehet sorolni, jöllehet a történelmi, irodalmi, művészeti, társadalmi vizsgálatokban természettudományos pontosságot nem lehet elérni.

Jellemezhetőek például az egyes magyar népzenei stílusok. De megragadhatók a magyar népzenenek *mint egésznek* stiláris jellemvonásai is, melyek ha nem is az anyag egészén, de nagy többségén igazolódnak.

Továbbmenőleg: vannak összekötő szálai a kelet-európai népzeneeknek, s bármily sokszínű Európa népzenei térképe, mihelyt összehasonlítjuk azt afrikai, távol-keleti, óceániai népzeneikkel, igen élesen kirajzolódnak (a magyar népzene is magába foglalva) emennek karakterisztikumai. („*Was ist Europa: ein Aggregat oder eine Gesamtheit? Was ist Europäischer Volkslied: eine blosses Vielerlei, nämlich die Lieder der einzelnen Völker... oder darüber hinaus ein geschichtlicher Zusammenhang?... Die Untersuchung bringt weite Zusammenhänge ans Licht deren einige vom äussersten Osten bis zum äussersten Westen Europas oder von der Frühzeit bis zum Gegenwart reichen...*” – írja a kérdés kiváló kutatója, Walter Wiora.) Az előbb mondottakból világos persze, hogy e jellemvonásokat nem tartjuk statikusoknak, változatlanoknak vagy éppen valami néplélekben gyökerező örökérvényűségnek.

2.3.3 Mennyiben van jogunk összekötni a „népi” és „nemzeti” jelleget a népzene meghatározásakor? Semmiképp nincsen. A „nemzeti” magában foglalja *mindazt* az értéket, amit egy ország létrehozott, így mindenekelőtt a magas kultúrát. A népzene „nemzeti” jellege elsősorban abban van, hogy a nyelv elsődleges zenei kifejezője, sőt elég nagy mértékben a nyelv alakítja ki – a magas kultúra artifizális eljárásaitól még elfödetlenül – a zenei nyelv egyik-másik vonását is. Mivel ez a népzene az ország történelmének függvénye, arcán hordja a történelemnek nyomait – főként nem közvetlenül reflektálva a történelemre, hanem a maga történelmiségében. Nem gondolunk arra, hogy a népzene egy elvont néplélek tükrözője lenne, de természetesen, ha valaki a nemzethez tartozást nem jelszavakban, hanem konkrétumokban (földrajz, gazdaság, költészet, jogrend stb.) kívánja ápolni, ebből a „nemzeti” élményanyagból nyilván kihagyhatatlan egy annyira elemi megnyilvánulás, mint a népzenei örökség.

2.3.4 Fölvetődik itt még a népzene történetiségének vagy „régiségének” kérdése. A népzene első misszionáriusai a „régis szép népdalban” egy eltűnt aranykor üzenetét remélték megtalálni, míg századunk kritikus elméi hajlamosak voltak ezt romantikus vágyalomnak tekinteni, s abban is kételkedtek, hogy a konkrét népzenei tényeket a történelmi múltból eredeztethetjük-e: a népdal életéről csak egy-két generáció időmértékével beszélhetünk, vélték.

Persze a népzene – egészében nézve – korra, értékre nézve igen vegyes halmaz. Tudományos megbízhatósággal kiválasztható azonban belőle egy valóban régi anyag, mely elmúlt kultúrák maradványa, ha nem is teljesen változatlan, mégis hű és sokszor egyetlen tanúja. Ez egyben a népzene esztétikailag is legértékesebb magja. Ha a népzene egészét nem is aranyozhatjuk be úgy, ahogy egy romantikus szemlélet hajlott rá, a mélyebb vizsgálódás nem igazolja korunk „értéksemleges” szkepszisét sem.

3. Három csoportban tizenhárom mérőeszközt adtunk meg. Most talán világos, miért mondtuk, hogy egységes, igen-nem osztályozással megelégedő népzene fogalommal sem mire sem megyünk. Az is világos, hogy ugyanaz a jelenség lehet *inkább* népzenei egyik, *kevésbé* népzenei másik szempontból. Bármely társadalom zenei kultúrájában találhatunk olyan karakterisztikumokat vagy szegmenseket, melyek népzeneinek mondhatók.

Van azonban egy olyan történelmi zenekultúra is, mely sok, sőt szinte valamennyi szempontból az „*inkább* népzenei” kategóriájába sorolható. Benne a külön-külön elemek valamiféle egységet alkotnak: erős közösség a szájhagyományozás alanya, ez életben tartja a toposzokat és a felidéző újraalkotás mechanizmusát, ezzel megerősítve a stílusegységet és gazdagítva a stílust vagy stílusokat stb. Az ilyen viszonylagos egyensúlyt, együttállást nevezhetjük *klasszikus népzene*nek. Ezzel persze határait sem húztuk meg élesen; megengedjük belső differenciáltságát is, s vele egyik vagy másik szempont erősebb-gyengébb érvényesülését; határain *kívül* sem tagadjuk népzenei módon viselkedő tényezőket, jelenségeket felbukkanásának lehetőségét. Ám ugyanakkor megóvhatjuk a népzene fogalmát a teljes tartalmi kiüresedéstől vagy a voluntarista értelmezéstől. A „klasszikus népzene” kifejezést tehát egy konstellációra alkalmazzuk, s őrizkednünk kell dogmatikus megmervítésétől, ideális túlrájolásától éppúgy, mint agnosztikus lekicsinylésétől.

Röviden még két vonását kell kiemelnünk e klasszikus népzenenek. Egyik: a népkultúra más ágaival, a népkultúra egészével, sőt egy világlátással, mondhatni filozófiával való szerves egysége. A másik – az előzővel összefüggő – sajátágát kissé provokatívan „komolyságának”, sőt „fenségének” mondanánk. Ez szó talán meglepő, sőt e konferencia résztvevőinek körében talán visszataszító. A népzene ma elsősorban a „hejehuja” képzeleihez asszociálódik. Mi arra gondolunk itt, hogy a klasszikus népzene a maga módján az ember legegységesebb és egyben legvégesebb dolgaival áll kapcsolatban, és azokról beszél. Lényege szerint szimbolikus művészet, nem abban az értelemben, hogy irodalmi szimbólumokat agyal ki, hanem hogy állandóan művészetben túli dolgot érint meg és „varázsol elő”. Ilyen értelemben velejében mágikusnak is mondhatjuk, s szöges ellentéte annak, amit a modern szórakozáskultusz hajszol. Vidámsága és tánca is ennek a „komoly” világnak alkatrésze, amint még a kriptádia is más lelki alaptól származik, mint a modern ember malackodása.

4. Véleményem szerint ez a klasszikus népzene – a szó fenti értelmében – Európa nagy részén meghalt, s nálunk is visszafordíthatatlanul meghalóban van, mert annak a konstellációnak társadalmi, kulturális, zenei összetevői, s ezen összetevők szerves egysége egy adott korhoz kötött. A produktív kort előbb a reprodukív váltja fel, ez átadja a helyét a *még* emlékező, de *már* nem gyakorló periódusnak, azután belépnek a szubsztitútumok, a mesterséges fenntartás eszközei, a kolorisztikus alkalmazás és a merőben demonstratív célú felhasználás, az üzleti kihasználás és a magánszférába szorulás időszakai. Természetesen e folyamat nem mindenütt egyszerre és nem jól látható időhatárokkal ment vagy megy végbe. Egymástól háromszáz kilométerre is nagy eltérések lehetnek a folyamat tempójában és egyéni színezetében. Mindenesetre itt, Magyarországon a folyamat vége felé járunk. A népzene kiváló előadóival lehetett még a közelmúltban is dokumentálni a klasszikus magyar népzene (ezért oly élő az iránta való nosztalgia), de Sevilába már nem tudtam kivinni egy igazán reprezentáns képviselőjét sem. [Az 1992-es sevilai Világkiállításról van szó. – A szerk.]

Úgy látom, e folyamatra kétféle, ellentétes reakció jelentkezik ma a népzenevel törődők köréből. (A furcsa magyar helyzetben a két válasznak még politikai felhangjai is vannak.) Szerintem mindkettő hazug, bár mindkettőben van igazság, s végző elemzésben kiderül, hogy egy töről fakadnak. Másképpen, de mindkettő szeretne életet lehelni a halottba, vagy talán inkább: élőnek látni a holtat. Hogy képletesen szóljak: a meghalt Pista bácsit egyik odaülteti az ebédlőasztalhoz, a másik pedig Jóska gyereket ülteti oda, és Pista bácsinak szólítja.

Az egyik: jelenvalóként akarja kezelni ezt a népzenei kultúrát. Mintegy erőszakkal megállítja az időt, kitalálja azon kereteket, melyekben reménye szerint úgy fog tovább élni, mint legszébb korában. Eközben elfeledkezni látszik arról, amit a valódi kultúraért *ma* tennie kellene. Önámítás. És mégis van benne igazság, van belőle haszon. Igazság az a megkülönböztetett tisztelet, mellyel viseltetik szeretetének tárgya iránt. És haszna, hogy lassítja a kihalási folyamatot, eközben kipróbál lehetőségeket, hogy ne mondhassuk, tétlenül néztük az értékek pusztulását. Esélyeket ad, hátha valamelyik működni fog, s mindezzel segít átmeneni az értékeket egy új korszakba.

A másik nem tud belenyugodni az élő népzene eltűnésébe. S ha már az, ami népzene, nem él, hát azt, ami él vagy élni látszik, deklarálja népzenevé. Teheti, hisz számtalan olyan zenei jelenség van, mely ilyen vagy olyan skálán az „inkább népzenei” dolgok közé sorolható. A népzene értékét nem tárgyi mivoltában, hanem merő funkcionalitásában látja, s ami emlékeztet e funkcionalitásra, azt a továbbélő népzene bizonyítékaként ünnepli. Eltekint azoktól a szempontoktól, melyeket a klasszikus népzeneben nemzedékek becsültek, sőt gyanakvó is e szempontokkal szemben, mert az éppen mai napnak eseményét akarja azonosítani a népzenevel. Önámítás. És mégis van benne igazság, van belőle haszon. Igazság az az éberség, mellyel korának történéseit (bár sokszor talán csak felszínét) jóindulattal figyelve meglátja. És haszna, hogy többet tud észrevenni abból az emberből, aki minden kultúra hordozója.

De számomra egyik út sem látszik követhetőnek. Számomra egyre inkább az válik kiindulóponttá, hogy ez a hagyomány a mi jelenünkben, a mi szemünk előtt vonul be a múltba. Ez tiszteletmet iránta nem csökkenti, de látókörömet sem szűkíti le. Hangzatos jelszó, hogy a kultúra (népi kultúra stb.) nem múzeum. De nem élnek-e éppúgy velünk a múzeumok és az irodalomtörténeti antológiák, mint gyermekkori emlékeink? Egész irodalmi tudatunk, ízlésünk, nyelvkészségünk azokra a versekre épül, melyeket 100-150 évvel ezelőtt írtak. Nem határozza-e meg stílusunkat, látásunkat, viselkedésünket az, hogy nemcsak villamosok, hanem évezredekkel ezelőtt kiformalódott hegyek látványát őrzi emlékezetünk? Bármily különállónak látszik a népzene, úgy látszik, osztoznia kell a magas kultúrával, a műzene nagy részével a tekintetben, hogy mint múlttal találkozunk vele, s ilyenként tesszük magunkévá.

5. Horatius versének közege: azok az események, földrajzi nevek, mitológiai és személynevek, történelmi és személyi körülmények, melyek beágyazták korának életébe, s melyeket megtanulhatunk ugyan ma, de egyébként nem sok közünk van hozzájuk. Horatius verse ebből az összefüggésből kiszakítva már nem él. De hat. Ezt a fajta korszerűségét visszavonhatatlanul elvesztette (Berzsenyi sem tudta visszaidézni csodálatos antikizáló verseiben), de nem vesztette el érvényességét. Valaki nemrég elítélően szólt a népkultúra „szakramentális” kezeléséről. Értem, mit mond, s abban a kontextusban igaza van. Mégis ezzel a kifejezéssel kell élnem: a kultúra maradandó öröksége szentségi jelentésű. Csakhogy most itt a *szakramentum* szót analógiásan ugyan, mégis elég pontos jelentésében használom. A szentség egy adott jel, mely kegyelmet zár magába és közvetít.

Horatius verse úgy, ahogy előttünk áll: adott jel, kész jel, tehát a múltban létrejött, a múlthoz tartozó jel, telve olyan elemekkel, melyek értelme csak a múlt körülményei között volt világos. Megismerhetem, meg is kell ismernem ezeket a körülményeket: megmagyarázni a földrajzi és mitológiai neveket, eseményeket. Mégis, ott áll a vers titokzatos mosolya: ő valamit tud, valami fontosat, életünk legalapvetőbb lényegéhez tartozót – s azt ebben

a jelben, az esetlegességekkel teli jelben őrzi. Ezt a jelet magamé-vá tehetem, s akkor megjelenik bennem is ez a titok, de nem „lefordítva”. A jel ott maradt a maga érinthetlenségében. Az adott jel a múlt. Az elsajátított jel: a jelen, s ez a követhetetlen hatóerő: a mű jövője bennünk.

Ilyen jellé alakul át a meghalt népzene is. Ha nyelve, elemi volta miatt közelebb is áll hozzánk, mégis egyre inkább úgy fogunk vele találkozni, mint akár egy Horatius-verssel. Feltárhatjuk, fel is kell tárunk a maga életösszefüggéseiből érthető, számunkra már nem aktuális tényezőket: az ismeretlen szavakat, a mögötte álló világszemléletet, a népszokásokat és társadalmi körülményeket. De végül is, ami benne érték, az mindentől függetlenül lesz ható jellé a jövő számára.

Feladatunk tehát nem mesterségesen életben tartani vagy életét mímelni, hanem a jel elsajátításának útjait fáradhatatlanul felkeresni, végigjárni. Ott, Liszttel és Bartókkal, Balassival és Adyval, sőt Bachhal és Mozarttal, Horatiussal és Shakespeare-rel egy sorsban osztozik a népzene.

6. A klasszikus népzene e történeties szemlélete mellett persze nem feledkezem meg a parciális, élő „népkultúráról” sem. Mondtuk, számos olyan jelenség van szemünk előtt, melyet ilyen vagy olyan szempontból népinek nevezhetünk. És hordoz is bizonyos relatív értékeket. Ha egy társadalmi csoport lelkivilága megjelenül egy „alkotásban”, ha egy zenei, vizuális vagy verbális stílust közösségképző erőnek érznek, ha a passzív fogyasztással meg nem elégedve, résztvevője akar lenni az egyszerű ember is a kultúrának, ennek számos szociológiai, pedagógiai, közösségi stb. haszna lehet. Ennek megfelelően tudományos vizsgálatra, elemzésre, jelentőségével arányos pártolásra, felkarolásra érdemes.

Bizonyos szempontból – és más-más szempontból – éppen-séggel nevezhetjük XX. század végi népzeneének mondjuk a tánc-házi együttest, egy iskolai népdalkórust, a rádió népies szalon-muzsikáját, a népdalfeldolgozások garmadáját, egy ki-mit-tud füttymatadorját, egy három diákból összeálló gitárcsoportot, a negédes egyházi könnyűzenét, a szórakoztató zeneipar stílusait, s még hosszsan sorolhatnánk. Értelmes kérdésselvetéssel tanulmányozásra érdemesek is lehetnek, secundum quid hasznuk és értékük is lehet. Lagzi Lajcsinak persze jóformán semmi köze a népzenehez, bármely kritériumot alkalmazzuk, a *nem* vagy *alig* minősítését nyerné el. Ettől még tanulmányozhatja persze az érdeklődő kultúrszociológus például azt, hogy mit esznek rajta bizonyos emberfajták, s milyen körülmények kellettek ahhoz, hogy egy ilyen jelenség létrejöjjön, és népszerűvé válhasson.

Ismétlem, teljes értelemben e jelenségeket nem sorolhatjuk a népkultúra továbbélésének bizonyítékai közé, de valamilyen szempontból lehet azzal közösségük. Hasonlóképpen, valamilyen szempontból funkcionálhatnak, népzenei funkciókat pótolhatnak, ennek megfelelő részértéket képviselhetnek. De nem gondoljuk, hogy korunk értéktermelése e területeken folyik.

Korunk teljes értelemben vett értéktermelésének terepe s ennyiben a klasszikus népzeneének is folytatása: a nem népzene. Az a magas kultúra, mely maga is megosztott, problémákkal terhelt, de élő, korszerű, és így vagy úgy, de ugyanazt akarja megszólítani az emberben, mégpedig a stilizáltságnak ugyanazon fokán, mint múlt értéköröksége.

Jó, hogy a konferencia szervezői tisztázni akarják a maguk viszonyát a népi kultúrához (és remélhetőleg nem pusztán deklarálni azt, hogy nekik is közük van hozzá). A logikus folytatás egy olyan konferencia lenne, mely a magas kultúrához való viszonyuk őszinte átgondolására is alkalmas ad.

Falatanként kirakott pulicka

Sári egész kicsi korától szolgált. Tizenöt évesen ment férjhez, egy elég gazdag fiúhoz. Még disznót is öltek minden esztendőben. De Sári nem tudott jól főzni. Még egy-egy mártásos puliszkát meg-megfőzött valahogy, de a fiatalembernek olyan kirakott puliszka kellett, amilyent az édesanyja szokott készíteni.

– Tudad, úgy falatanként rakd ki a pulickát, öntözd le zsírral és ha kész van, híójál be a pajtából.

– Jól van, drága kicsi aranyas Pistám, úgy csinálom – szölt az újdonsült menyecske.

Meg is csinálta a pulickát, de ő biza nem kérdezte meg senkitől, hogy azt hogyan kell kirakni. Kimert a fazékból egy fakalány pulickát, beleharapott, majd a tányérba köpte. Így méregette falatokként, de még így sem sikerültek egyformára. Forró volt a falat, nem bírta. Leöntötte zsírral, majd bekiáltotta az urát.

– Tudtam én, hogy kit veszek el feleségül! – lelkesedett az ura. – Ügyes vagy, kicsi Sári! De miért nem raktál még többet ki, kicsi Sári?

– Azért, mert mind összeégette a szám, kicsi Pista. Nézd meg, hogy néz ki a szám – mondta, és sírva fakadt.

Azóta is szólásmondás maradt: „Falatanként rakd ki a pulickát, de ne úgy, mint Sári!”.

Kocsis Rózsi
(1996. február 1.)

Közreadja:

Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

„FOLYAMATOS EMLÉKEZET”

Beszélgetés Novák Ferencsel Korniss Péter életműkiállítása kapcsán

Az első Kossuth-díjas magyar fotográfus, a nemzet művésze, Pulitzer-émlédíjas, Prima-díjas művész „Folyamatos emlékezet” című életmű-kiállítása 2017. szeptember 28-án nyílt meg a Magyar Nemzeti Galériában. Az eredetileg januárig tervezett nyitvatartást a nagy érdeklődésre való tekintettel február 11-ig meghosszabbították. A kiállítás kapcsán Novák Ferenc Kossuth-díjas koreográfusnak, a nemzet művésznének, Korniss barátjának és munkatársának benyomásaira, gondolataira voltunk kíváncsiak.

– Milyennek láttad a kiállítást?

– Korniss kiállítása – megérdemelten – hallatlanul nagyvonalúan volt megrendezve. El kell mondanom, hogy sok magyarországi és európai fotókiállítást láttam már – nagyon szeretem ezt a műfajt –, de ilyen nagyvonalút még soha. Ez természetesen köszönhető a két kurátornak, Baki Péternek és elsősorban Jerger Krisztinának, akitől sok gyönyörű kiállítást láthattunk már. De Kornissé különlegesen nagyvonalúan volt megrendezve. A több teremre kiterjedő életmű-tárlat teljes képet adott Korniss Péterről és Korniss Péter művészetéről, de arról a szellemi vagyronról is, amit a magyar és a Kárpát-medencei népek képviselnek.

– Véleményed szerint mi a jelentősége a kiállításnak?

– Míg az mindenkinek természetes volt, hogy lenyűgöző a kiállítás sokoldalúsága, színessége és lelkiismeretes precizitása, nagyon sokat gondolkoztam rajta, hogy ezen felül ideológiailag, szellemiségében mi is a jelentősége. A következőt tudom erről elmondani. Én úgy gondolom, hogy Magyarország szinte egyedülálló abban a tekintetben, hogy a XIX. század végétől a falukutatás minden területén

csodálatos munkát tapasztalunk. Kezdjük azzal, hogy a XIX. század végén Vikár Béla, akihez Bartók és Kodály is csatlakozott, majd később sokan mások – felsorolhatatlan a teljes névsor –, elkezdtek felkutatni a magyarság népzenejét.

Fantasztikusan fontos ez a dolog, mivel a XIX. század végén még hetven-nyolcvanéves adatközlőket rögzítettek a fonográfhengeren, így tulajdonképpen mi teljesen biztosan tudjuk, hogy a magyarság mit énekelt, muzsikált a XIX. században. Ők nem mint szociográfusok kezdték el ezt a munkát, –nagyon fontos ezt megjegyezni –, tehát eredetileg nem tudós emberek voltak, csak ezen keresztül váltak azzá. Ők a legzseniálisabb zeneszerzők közé tartoztak, főleg Bartók és Kodály, később Lajtha László és sokan mások, akik ezt a munkát felvállalták.

Aztán bekövetkezett a trianoni tragédia.

Ezután az irodalomban is megkezdődött ez a falukutatás. Itt sem tudósok és szociológusok, vagy – ahogy a világban mondják – szociálintropológusok kezdtek ezzel foglalkozni, hanem a magyar irodalom legjobbjai, és teljes kiterjedésében kezdték feltárni a magyar

A táncházban – fotó: Korniss Péter, 1967

falu életét. A trianoni tragédia nyilvánvalóan hozzájárult, hogy ez kivételesen fontos lett. Az irodalmár kutatókat, az írókat főleg az egész magyar népet magába foglaló új nemzettudat megteremtése izgatta. Mert, ugye, az adott szomorú történelmi helyzetben ez halatlannal fontos lett. Meg kellett keresniük, hogy ez a kis magyarság, – beleértve a „nagyobb” magyarságot is a Kárpát-medencében – hogyan folytathatja együtt az utat a következő századokban.

Azt hiszem, hogy érdemes felsorolni egy pár író, akik ezzel foglalkoztak: Illyés Gyula, Kodolányi János, Móricz Zsigmond, Sinka István, Féja Géza, Veres Péter. De Németh László, még egy ilyen polgári értelmiségi is, akit igazából az urbánusokhoz kéne sorolnom, ő is foglalkozik ezzel, mert keresi azt, hogy meg lehet ismerni a mélységében népünk kultúráját, életmódját ahhoz, hogy megteremtessenek egy olyan új módszert, egy olyan új ideológiát, ami összefogja ezt a Kárpát-medencei, szétszedett magyarságot.

És ez teljesen egyedülálló. Mert a világon voltak szociológiai vagy szociográfiai kutatások, de azokat mindenütt tudósok csinálták. Elég jól ismerem például a franciát, ismerem a románt valamennyire, de ott nem az ország legjobb írói, zeneszerzői foglalkoztak ezzel. Ők nyilvánvalóan hallatlan színésszeggel tudták megmutatni a népelet mindenfajta területét.

– Őket nevezzük „népi íróknak”.

– Igen, így van. Tehát ebből, amit ők megírtak, akár csak leírás formájában vagy novellákban vagy regényekben, ebből megtudhatjuk teljesen pontosan, hogy milyen életformák, élethelyzetek kö-

zött születik meg az a csodálatos szellemi kincs, amit – a népi írókat részben megelőzve vagy velük párhuzamosan – kutatnak más ágazatai a tudománynak. Nyilvánvaló, hogy a zenekutatók nem szociológiai indíttatásból, de a zenének minden apró porcikáját megvizsgálva és a teljességre törekedve dolgoztak. A magyar publikációk olyanok, ha csak a Magyar Népzene Tára köteteit vesszük... Meg kell nézni, hogy csak a gyermekjátékokból sokszáz oldalt és sokezer fajtát közöltek! A XX. század második felében ezt már nem lehetett volna megcsinálni. Fantasztikus, hogy ráéreztek, hogy akkor még tettenérhető volt.

Ehhez párosult Trianon után a népi íróknak ez a szándéka, aminek természetesen voltak politikai oldalai is, kedvezők és kedvezőtlenek, de a lényeg az – még ha szélsőséges is volt néhány írónak a gondolatmenete –, hogy a népi életet teljes egészében, minden apró részletében megismerjük.

Evvel párhuzamosan Ortutay Gyulának elindították a mesekutatást, ami tulajdonképpen már a XIX. században elkezdődött – például Kriza Jánossal –, de Ortutay, Dömötör Tekla, Dégh Linda, a kolozsvári Nagy Olga kötetivel teljesedett ki. (Nyilvánvalóan nagyon sokakat kihagytam, akiket meg kéne említeni.) Tehát, van a mesekutatás. Ez is teljes egészében megmutatja azt a csodálatos szellemiséget, amit a nép képvisel.

– De hát ez fantasztikus volt!

– Ide tartozik, hogy a XX. század közepe táján, közepe előtt még, közvetlenül a háború után megkezdődött Kallós Zoltánnak a balla-

Érzékenység, alázat, szeretet

Nem emlékszem már, mióta van szervülten bennem Korniss Péter képi világa, de ha azt mondom, gimnazista koromtól datálhatóan, akkor talán nem tévedek sokat. Nem jelenített meg olyan album, újságcikk vagy bármi hír Kornissal kapcsolatban, ami nem helyezte volna azokat az azonnali figyelmem középpontjába. A széki kultikus felvételek a táncházból, a régi faluról, abból a világból, ami aztán az egész táncházmozgalom kapcsán egyéb módon is teljesen hatalmába kerített.

Sokunknak itt mintegy bezárul a Korniss-látókör, ám ebben a látókörben sokkal többről, egy egészen szerteágazó, ám mégis egyérvű szerzőről van szó, amit nagyon nagyra tartok a Nemzeti Galériában nemrégiben zárult nagyívű kiállítás, a „Folyamatos emlékezet”.

Korniss Péter alkotói korszakait megcímezve, azok legfontosabb képeit mutatta be kronológikus sorrendben a tárlat. „A múlt” (1967–1978: kezdetek, a kultikus erdélyi képek), „A vendégmunkás” (1979–1988: egy, fokozatosan a fotográfus barátjává vált nyírségi ingázó kubikos ember élete megismerkedésüktől annak haláláig), „A változás” (1989–2016: régi és újabb erdélyi alanyainak mostani, sokszor groteszk világa), „A hagyomány” (2005–2012: a betlehemes szokás képi megjelenítése a modern város színterein), végül „A városban” (2012–2017: széki asszonyok az új, nagyvárosi környezetükben; köztük akad olyan is, aki fiatal lányként felszegezen énekel a régi széki táncházban).

A minden kétséget kizáróan világszínvonalú tárlatrendezés méltatása messzire vezetne,

csupán annyit említek, hogy valamennyi kiállításrész egy, az alkotóval az adott korszak idején készült rövid filminterjúval vette kezdetét, mellyel a fotográfus szinte kézen fogott bennünket és végigvezetett az adott tárlatrészen. Korniss Péter munkásságát lehetetlen egy írás keretein belül (de talán egy polcnyi kötet is kevés volna) méltatni, nem is ez a szándékom. Sokkal inkább szeretném a tárlat bennem keltett néhány gondolatát megosztani.

Lenyűgöztek az általam részben már ismert ciklusok képei, melyek az egyes alkotói korszakok láncolatában új értelmezést kaptak. Fellelhető volt a hatalmas fényűző felfűzött jól, vagy kevésbé ismert fotográfiai egymáshoz illeszkedése, mely illeszkedésnek központi eleme az ember. Alanyainak nagyon komoly és tudatos kompozícióba helyezésével, majd ennek révén a mindenkori környezet, az apró részletek bemutatásával válik fontossá a teljes egész: a tökéletes korszaklenyomat, mely valamennyi bemutatott ciklus sajátja.

Szándékosan nem bocsátkozom annak részletezésébe, hogy kiemeljem bármelyik korszak anyagát. Együtt, sokkal inkább egy már rég- rég felmérhetetlen magasságokba emelkedett alkotói munka nagyszerű körének éltem meg a tárlatot. Rendkívüli erejét éreztem az építkezésnek, ami nem csupán a tárlat révén jött elő, de az idő-séta végig fenntartott valami egészen különleges izgalmat és tematikus-ságot, ami aztán a végére teljesen összeállt egy nagy-nagy életművé, mint egy regény. Minden fejezet megtalálta a helyét az „összeolvasás-skor”. Itt valami olyan mélység volt, van beágyazva, amihez idő kell, hogy az ember végig-

gondolva megfelelő és megértett helyre tegye mindazt a mondanivalót, amit a fotográfus közvetíteni szeretett volna.

A tárlat megfogalmazott egy erősen időszerű, mindnyájunkra ható üzenetet is, mely túlmutat a magyar szocio-fotográfiai korlenyomat ilyen mélyrehatóan talán senki más által nem ábrázolt fontosságán. A kornissi látásmód által élénk tárt emberek – a már eltávozottak és a még élők – részesei a mai életünket rendező világnak, nem is akárhogyan: alázatot, kitartást, a mindenáron becsületben maradási közzetítést. Megörökítve, immár időtlenül néznek szembe velünk, sugározza a megmaradásunkhoz nélkülözhetetlen örökséget, hagyományt, a hagyományra figyelés fontosságának a szükségességét, a mezőségi Székről, Kalotaszegről még a kiegyensúlyozottabb, nyugodtabb világban, majd ott maradván is, de már átváltozottan. Vagy épp onnan elvándorolva, a nagyvárosban, ingázva, ezek embert próbáló sorsát taposva, de itt is mindvégig hagyományaihoz ragaszkodva. Tudjuk, érezzük egyre kevesebb kétséggel, hogy a hagyományaink, örökségünk elvesztésével gyökértelessé válunk, lebegő lényekké egy olyan világban, ahol nincs kapaszkodás, elveszhet a következő generáció számára oly fontos tudás átadásának esélye és reménye. Korniss Péter munkássága „folyamatosan emlékeztet” erre mindannyiunkat.

A kiállítás teljes anyagát egy – a tárlat címét viselő –, méltó igényességgel összeállított katalógus-kötet is közreadja.

Henics Tamás

Falusi iskolások – fotó: Korniss Péter, 1973

Szobasarok – fotó: Korniss Péter, 1997

Fáradt pásztor – fotó: Korniss Péter, 1971

Fejkendő lány – fotó: Korniss Péter, 1975

Szénaforgató lány pihenőben – fotó: Korniss Péter, 1974

A menyasszony rokonai – fotó: Korniss Péter, 1971

Lakodalomra hazaérkezett vendégmunkás az otthonában – fotó: Korniss Péter, 2016

Férfi plakátokkal – fotó: Korniss Péter, 1997

A falumúzeumban – fotó: Korniss Péter, 2007

Lányok a főúton – fotó: Korniss Péter, 1997

da-kutatása, ami szintén páratlan. És folytatódik a népzenei kutatás, mert – bármilyen furcsa – Kodály és Bartók a Mezőségen nem jártak, csak Székelyföldön, Máramarosban és Biharban. (Jártak volna, ha nem jön közbe a II. világháború.) Aztán Kallós Zoltán és Lajtha kutatásai alapján derült ki, hogy még a XX. század közepén is kiemíthetetlen ballada- és népzenei kultúrát lehet ott találni.

És a 20-as évektől egyszer csak megindult a tánc kutatás. Már volt két néprajzos, Gönyei Sándor és Morvay Péter, akik filmfelvétel gépet vettek a kezükbe. Ezzel párhuzamosan kialakult a táncírás, ami Lábán Rudolfon keresztül részben magyar találmány, az a táncírás-metodika, amit kinetográfának hívunk, amivel a mozgásokat tökéletesen le lehet írni, még a kezek mozgását is. És csodálatos, hogy a táncosok – megint hangsúlyozom, nem tudósok, hanem táncosok! –, Martin György, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc... Ők táncművészek voltak eredetileg.

– *De aztán tudósok lettek...*

– Igen. Ők alapították meg ezt a tudományt. Táncírás nélkül nem lehetett volna tudományt csinálni ebből az összegyűjtött anyagból, ami fantasztikus méretű. Hétszáz ezer méter film van a Néptánc-kutató Csoport birtokában. Nem lehetett volna, mert hogyha nincs leírva, akkor hogyan lehet például komparatív tudományt csinálni, hogyan lehet szerkezeti kutatást csinálni. És ezek a nagyszerű tudósok vált egykori táncosok, akiket említettem, és még sokan mások, már az ötvenes évek végén elkezdték a publikálást. Öntötték ránk a publikációkat.

Itt is van egy magyar specialitás, ami sehol a környező országokban nincs a tánc kutatásban. Konkrétan el tudom mondani, mert dolgoztam a bukaresti folklórintézetben, megismertem a pozsonyi intézetet is. Ők kitűnő munkát végeznek és nagyon precíz tánc kutatást folytatnak. De a művészet, a táncművészek semmilyen kapcsolatot nem tartanak velük, a kutatókkal. Itt, Magyarországon nem volt a XX. század közepén olyan koreográfus vagy táncoktató, ha néptáncra adta az életét, aki ne járt volna gyűjteni. És ezeket a gyűjtéseket mindenki leadta az Akadémiának.

– *Tehát a környező országokban különvált a kutatás és a színpad?*

– Igen. És ettől lett mesterséges és művi a színpadi néptáncművészet a környező országokban. Nem igazak a beszédek a „mojszejvizmusról”. Nem. Egyszerűen művi lett, mert alig érdekelték őket az eredeti anyag és az autentikus előadásmód. Magyarországon a leg-

A Magyar Nemzeti Galériában rendezett FOLYAMATOS EMLÉKEZET című kiállításnak 39.770 látogatója volt, ami egyéni kortárs magyar kiállítás esetében rekordszám.

Ugyanebben az időben volt látható az előbbihez illeszkedő, Szalóky Károly Várfok Galériájában HOSSZÚTÁV címmel rendezett kiállítás, amelynek ugyancsak kiemelkedően magas látogatottsága volt. A kiállítást márciusban a bukaresti Szépművészeti Múzeumban, májusban Prágában az Óvárosházban, novemberben Pozsonyban, a Fotó Hónap nyitóeseményeként, a Mirbach Palotában, majd 2019 tavaszán a Római Magyar Akadémián mutatják be.

kisebb város tánc csoportjának a vezetője is járt gyűjteni, és leadta az anyagot a kutatóknak. A másik fontos dolog, hogy a néptáncoktatóknak az – először nem főiskolai, csak tanfolyamokon történő – oktatása kiterjedt a táncírásra és kiterjedt a tánc kutatás módszertanára is. A publikációkat és a filmfelvételeket nálunk magától adódó természetességgel használta a színpadi néptáncművészet.

És akkor, a XX. század közepén megjelenik egy „furcsa figura”, Korniss Péter, és megmutatja ennek az egész csodálatos kultúrának a vizualitását. Azt, hogy ez a fantasztikus szellemi vagyon, ami zenében, táncban, életformában felgyülemlett – az irodalmat is hozzáveszem –, hogyan nézett ki szemmel is láthatóan, képekben megörökítve. Mert amit ő életformában, szokásokban és táncban is megmutat az életművén keresztül – és ezen a kiállításon zseniálisan kiderült ez –, az pótolhatatlanul kiegészíti ezt a nagyszerű folyamatot. Konzultáltam többekkel, akik ismerik a hasonló külföldi törekvéseket, és ez szerintük is példátlan Európában. Csak Magyarországon teljesedett ki így az egész, hogy zenében, táncban, mesében, balladában ilyen fantasztikus kutatás legyen, és ilyen fantasztikusan kapcsolódjanak össze a tudomány részterületei. És egyszer csak beteljesíti ezt egy „örült fotós”, aki úgy szánja rá az életét, hogy talán az elején nem is gondolta, világra szóló dolgot fog teremteni.

Ha összegezni akarom, akkor Korniss Péter egyenrangú folytatója Bartókéknak, Illyés Gyuláéknak, Ortutayéknak, Martinéknak és Kallósnak.

Boldog vagyok, hogy Korniss Pétert, nagyon jó barátomat, aki színházi fotós volt, én tudtam rávenni, hogy eljöjjön velem a Mezőségre. A széki élmények a hatvanas évek második felében, amikor oda elvittem, olyan mélyen hatottak rá, hogy az egyszer csak megfordította az életét. Ez a kiállítás teljes egészében megmutatja

a népeletet, minden fajta tevékenységében, művészetében, szokásaiban és mindennapi munkájában. De ezek mégsem egyszerűen szociofotók! Rengeteg szociofotót láttunk már a magyar fotóművészetben, kitűnő dokumentumok. De Korniss munkái képzőművészeti alkotások. Korniss nemcsak naturalisan közvetíti a látottakat, hanem véleménye is van. Nem csak dokumentál. És ez nagyon fontos. Nem minden fotóst áldott meg az isten azzal, hogy úgy tudjon fényképezni, hogy megmutatja a nyers valóságot, de közben lehet látni, hogy mi a véleménye róla.

– *Minden képe költemény is...*

– Igen. Én a fotográfiáinak a nagy részét képzőművészeti alkotásnak tekintem. És nem csodálkozom azon, hogy nagyon sokan vesznek tőle fotót, hogy kitegyék a falra mint egy festményt, mert együtt akarnak élni a műalkotással.

Ő egy olyan falukutató fotós, akinek a képei műalkotások.

Novák Ferenc „Tata” és Dobos Károly bandája, Szék – fotó: Korniss Péter, 1967

P. Vas János

Örök rózsák

1974-ben, amikor az akkor húszéves Kiss Ferenc zenei pályafutása indult, már egy éve dúlt a táncházmozgalom. Kiss az Orfeo zenész-csoportból megalakult Vízöntő együttesben – a Bihari táncegyüttest kísérve – húzta, majd miután a Vízöntő szétszakadt, az orfeós Kamondy Ágnessel megalakította a Kolindát. A kezdeti felállás 1975-re jócskán megváltozott: az ős-Kolindából egyedül Kiss maradt, az egykori Orfeo tagjai közül pedig Dabasi Péter, Zsigmondi Ágnes és Lantos Iván csatlakozott. Ennek az újabb Kolindának a zenei világa tökéletesen kimerítette az akkor még ismeretlen „világzene” fogalmát: a paraszti zene „eredeti” előadása helyett jellegzetes hangú feldolgozásmód, illetve a kelet-európai népzeneik összegzése jellemezte. A Kolinda volt az első olyan együttes, amely friss és forradalmi városi népzenei játszott, és amelyre emiatt – a Hanglemezgyártó Vállalt értetlenkedése közepette – azonnal lecsapott a francia Hexagone kiadó. Három albumra kötöttek szerződést, de Kiss az 1975-ös Kolinda megjelenése után kiszállt az együttesből, mert idegenkedett az állandósuló külföldi turnéktól (A/1). Inkább újra-szervezte a Vízöntőt.

Csak hát a „progresszív folk” előadói továbbra sem rúghattak labdába itthon. Így aztán, bár a – Kiss Ferenc, Cserepes Károly, Hasur János, Zsákay Győző felállású – Vízöntő lehetőséget kapott egy album készítésére az 1977-ben induló *Élő népzene* sorozatban, a következő két lemeze (*Magyar népzene*, *Mélyvíz*) „annak rendjén” Belgiumban, illetve Hollandiában jelent meg. Koncertezni is csak Nyugat-Európában tudtak érdemben. Sőt. Miután Cserepes Károly vásárolt egy szintetizátort, már akkora felszereléssel utaztak, hogy venniük kellett egy saját buszt. Az akusztikus és az elektronikus hangzás összeboronálása a *Villanypásztor* című, 1987-es lemezükön érződött először, melyen már nem Zsákay Győző, hanem Huszár Mihály bőgőzött az együttesben. A *Tavaszi szél* című szám azon is szerepelt, de lemezünkre az 1990-ben készült változata került (A/2).

Az utolsó Vízöntő-album, a *Gitania Express* 1990-ben látott napvilágot (A/3). A turnékon korábban is nagy sikerrel játszottak roma dalokat, hiszen a nyugati közönség számára csak a vendéglátós cigányzenei hagyomány volt ismert. Víg Rudolf *Gypsy Folk Songs From Hungary* című gyűjtése nyomán úgy formálták a maguk képére a roma folklórt, hogy az semmit sem veszített hitelességéből és drámai erejéből. Ám egy elhibázott vámszabálysértési eljárás során másfél évre bevonták útlevelüket, és ez annyira ellehetetlenítette működésüket, hogy szárnyaszegetten feloszlottak.

Kiss ezután nem vállalt fellépéseket, és zenekart sem szervezett mintegy tíz évig. Visszavonulása ugyanakkor elmélyült szerzői és kutatómunkával párosult, melynek első jeleivel a – megzenésített verseket és kortárs néptánc-produkciókhoz írt darabokat tartalmazó – *Vízöntő kor* című 1994-es szólóalbumán találkozhatunk (B/6). 1999-ben pedig – immár új zenekara, az Etnofon Zenei Társulás élén – egy olyan anyaggal jelentkezett, amely a népzenei hagyományt a XX. század nagy magyar „bujdosóinak” (Krúdy, Ady, Pilinszky, Hamvas, Csontváry, Radnóti és mások) mítoszával súlyosbította és tette ugyanakkor kimondottan személyessé is. A *Nagyvárosi bujdosók* új fejezetet nyitott Kiss életművében olyan letisztult és veretes dalokkal, melyekben eggyé vált a népzenei befolyás az abszolút jellegzetes, eredeti hangütéssel (A/4, B/1, B/3).

Ennek keserősége és finom melankóliája hatotta át a 2005-ös – és ugyancsak tematikus – *Szerелеm hava* című albumot is (B/2, B/4, B/5). „Ötven felé közeledve gondoltam bele abba, hogy mi lesz velem, ha elveszítem az érzést” – írta Kiss az album előszavában. „Elfelejttem, hogy milyen szerelmesnek lenni. Ijedtségemben elkez-

Kiss Ferenc Elment az én rózsám

Kolinda, Vízöntő, Etnofon Zenei Társulás
– Moiras Records, KAR LP 012 –

300 példányban korlátozott kiadás, mellékletlappal, fóliázva. Kapható az ismertebb lemezboltokban és a Media Markt áruházakban. E-mail: moiras@somoskiado.hu

tem írni ezeket a dalokat.” – Az egyikben plátói, a másikban duhaj, a harmadikban zsörtölődő hangütéssel: az archaikus folklór és a bibliai motívumaiba ágyazva vallomásait.

Kiss Ferenc és az Etnofon Zenei Társulás felvételei mögött világműzenei életünk kiváló muzsikuskai – többek közt Szokolay Dongó Balázs, Ágoston Béla, Babos Károly, Balogh Kálmán, Kovács Ferenc, Lázár Zsigmond, Lukács Miklós, Huszár Mihály, Küttel Dávid, Havasréti Pál – és legragyogóbb énekesnői sorakoztak fel. Palya Bea a *Szerелеm hava* című albumot ékesítette, Bognár Szilvia, Herczku Ágnes, Szalóki Ági és Paár Julianna pedig a – Kiss Anna verseire íródott – 2016-os *Leánydicsérő* gyermeki-női-anyai szerepeivel azonosult.

Az *Elment az én rózsám* alapjául szolgáló hét album nem öleli fel Kiss teljes életművét, melyben jelentős szerepük volt Kodály Zoltán és Bartók Béla előtti főhajtásainak (*Pávaének*, *Szerелеmajtók*), táncszínházi-, film- és programzenéinek (*A Héttorony hangjai*, *Cigánytörvény*), Kálvin János emléke előtt tisztelgő zoltárainak (*Magyar Kancionálé*) és Odessa Klezmer Band nevű klezmerzenekarának (*Izsák száraz fája*) is. Mégis úgy érzem: a legszebb dalaiból kikeredő korong maradéktalan élményt kínál. Változatos, de mindig önzonos, felkavaróan erős, de mindig magával ragadó.

Ez a tizenegy szám több mint negyven év terméséből merít, azt tanúsítva, hogy Kiss korántsem véletlenül tekintik sokan a magyar világzene egyik „keresztapjának”. Aki úgy tudta megőrizni magyar népzenei kötelekeit, hogy azok ne jelentsenek béklyót, hogy felül-emelkedve a műfaj határain mámorosan kalandozhasson a tangó (*Kés és kereszt tangó*) vagy a blues (*Pünkösdi rózsák*) terepén. Olyan slágereket alkotva, melyekért a kortárs magyar könnyűzene legsikeresebb szerzői gondolkodás nélkül odaadhatnák fele királyságukat.

Marton László Távolodó

HERCZKU ÁGNES: HOZOMÁNY

ERDÉLYI NÉPZENE RÉGEN ÉS MOST – VISA

FONÓ BUDAI ZENEHÁZ

Herczku Ágnes „Hozomány” című legújabb népzenei albuma egy sorozatnak szánt kiadvány „első fecskéje”, amelyet azzal a szándékkal indított útjára, hogy a bő tizenöt év alatt tett gyűjtőútjain felhalmozott szebbnél szebb dalokat közkinccsé tegye.

A dupla CD-kiadvány „Gyűjtés” című lemezén a 2005-ös visai úton, Papp Andrástól, Nagy Amáliától, valamint lányaitól, Fodor Juliskától és Lovász Annától gyűjtött dalok és rikoltások válogatása szerepel, a másik lemezen Koncz Gergely primás vezetésével, Visába való énekes és hangszeres népzenei összeállítások. Ezen a „Revival” CD-n, vendégként a régi énekes-partner, Németh Ferenc is hallható, valamint a szakma „nagy öregje”, a mezőségi zene egyik legjobb ismerője, Fekete Antal „Puma”.

„A »Revival« lemezen énekelt dalokat vegyesen válogattam Kallós Zoltán visai gyűjtéseiből és a 2005-ös felvételeinkből. Ennek az is az oka, hogy a gyűjtés antológiaszerű felmondása helyett jobban érdekelt ugyanazon dalok más-más variációja, az a (stílus-)gazdagság, amivel az egy faluban élő emberek hihetetlen magasságon tudtak, tudnak élni.”

Az énekesnő és a zenészek egy felajánlással is élnek a lemez megjelenésével: „...Mi most szeretnénk ezzel a kiadvánnyal megköszönni a ránk bízott kincseket és valamit vissza is adni azokból a javakból, amihez az ő önzetlen segítségük révén, előadói munkánk során jutottunk. A lemez eladásából befolyó összeget Papp András, valamint Amália néni családjának juttatjuk el.”

Az énekesnőt gyűjtőútjain legtöbbször Kallós Zoltán segítségével, jótanácsai vezették, ezért a sorozatot neki, az ő emlékének ajánlja.

A Revival lemez zenészei:

Koncz Gergely és Hegedűs Máté – hegedű

Fekete Antal „Puma” és Fekete Márton „Kispuma” – brácsa

Molnár Péter – bőgő

Németh Ferenc és Herczku Ágnes – ének

Táncház – Népzene 2018

A Hagyományok Háza kiadványa

Szerkesztette: Árendás Péter

1. Magyarbecsei táncdallamok
Vizeli Bálint – hegedű • Vizeli Máté – kontra
Tímár Márton – nagybőgő
2. Keserves és öregek (Magyarbecse)
Sőregi Anna – ének • Komáromi Kristóf – furulya
3. Erdőszombattelki tánczene
Erdőfű zenekar: Maruzsenszki Andor, Kiss-Balbinat Ádám – hegedű
Éri Márton – kontra • Salamon Soma – harmonika
Éri Katalin – nagybőgő
4. Gyergyói népdalok
Pendely énekegyüttes: Baló Anna, Bartók Boglárka, Bíró Nelli,
Fekete Boglárka, Rácz Boglárka, Szepesi Emese, Végh Orsolya – ének
5. Farsang farkán (Dél-Alföld)
Szalkai Dénes, Törőcsik István, Zombori Györgyi – ének
Tóth Antal – tekerő
6. Vajdasági multság
Szabó Annamária – ének • Gersy Lili – citera
7. Multság Gomboson (Bácska)
Pendergő zenekar: Csonka Balázs – prím-tambura, ének
Apró Kristóf – basszprím-tambura, ének
Zombori Péter – basszprím-tambura
Gombis Dénes – tamburakontra, ének
Varga Gergely – tamburacselló • Hajagos Dávid – nagybőgő
8. „Rozmaringnak kétféle szokása...” (Kolon) • Milus Fruzsina – ének
9. Somogyi beás citerakettős a Bogdán testvérpár játéka alapján
Debreczeni-Kis Helga, Dömény Krisztián – citera
10. „Este későn faluvégen jártam...” (Somogy) • Forró Anna – ének

Táncház – Népzene

HUNGARIAN DANCE HOUSE – FOLK MUSIC

11. Berzencei dudamuzsika (Somogy) • Király Dávid – duda
12. Verbunk és pásztornóták (Barkóság)
Ritka zenekar: Ecsedi-Oláh Petra – ének • Teszár Borbála – hegedű
Blumenschein Alinka – brácsa • Szilágyi Boglárka – nagybőgő
km.: Szabó Dániel – cimbalom
13. „Mikor elindulsz bujdosni...” (Bukovina) • Rácz Boglárka – ének
14. Turai citeramuzsika (Galga mente) • Dragony Gábor – citera
15. Hajdúböszörményi népdalok • Tóth Lilla – ének
16. Kürti muzsika (Vág-Garam köze)
Pósa zenekar: Iván Péter – hegedű • Iván András – brácsa
Iván Zoltán – klarinét • Gólya Márton – cimbalom
Álló István – nagybőgő

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

JÚNIUS

XVI. Hagyományhú tekerős tábor

Szentes – Széchenyi-ligeti strandfürdő kemping, 2018. június 21-25.

A tekerős tábor, működésének kezdete óta, szinte minden nemzedéket megszólítva fordít figyelmet a magyar népzene, különös tekintettel az Alföld hagyományainak ápolására, azok továbbadására. Táborunk célja, hogy a tekerősök képesek legyenek a hagyományos magyar népzene stílushű, hiteles és élményt adó megszólaltatására, további önálló tanulásra felvételek, kották és népzenei gyűjtések alapján.
Információ: Havasréti Pál
Tel.: 06-30-940-1242
havasretipal@gmail.com

Táncos Tehetségek Tábora – alsó tagozatos gyerekek turnusa

Kiscsösz, 2018. június 24-29.

Táncok: vasi táncok (Spiegel Zoltán és Spiegel-Szabó Viktória), gyimesi aprók (Kádár Ignác és Nagypál Anett)
Szervező: Apte Művészeti Egyesület – Néptáncosok Baráti Köre
Jelentkezési határidő: 2018. május 20.
Kapcsolattartó: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459
cimbi@iplus.hu; www.hidakforum.hu

Szászcsávási tánc tábor

Szászcsávás (Románia), 2018. június 25-30.
Ötnapos tánc tábor Csáváson a csávási fiatal zenészekkel. Napi 4 óra tánc tanítás (Mezei Călin és Mezei Tincuța) illetve zeneoktatás (Csányi Sándor). Esténként tánc ház adatközlőkkel.

A tánc házban muzsikálnak: Csányi Sándor, Mezei Sanyika, Mezei Alin, Mezei Călin és Mezei Tincuța.

A helyek korlátozottak, jelentkezés sorrendjében tudjuk befogadni az érdeklődőket

Információ: 00-40-743-753-494
www.ceuasfestival.com

Kolompos Családi Tábor

Szerencs, 2018. június 25. – július 1.

Ízeltő a programból: tipegő-topogó, várfestés, kézműveskedés, zenetanoda, esti mulatság, tábor tüzes mulatság, diavetítés, kürtőskalács-sütés, métázás, csülkőzés.

További információ: Nagy Zoltán

Tel.: 06-70-562-8069,

tabor@kolompos.hu

www.kolompos.hu

www.facebook.com/Kolompos.Egyuttas

Dudaiskola

Somogy megyei Népzene- és Néptánc tábor

Szenna, 2018. június 29. – július 4.

Dunántúl hagyományos népi hangszerei és táncai

Oktatók:

hangszerek: Juhász Zoltán, Sáringer Kálmán, Husi Gyula, Végh Andor, Bergics Lajos

népi ének: Nyitrai Marianna

tánc: Pataky Annamária, Czigány Tamás

Minden este tánc ház, napközben szakmai előadások, kézműves foglalkozások (bőrözés, nemezelés, szövés, fafaragás).

Adatközlő vendégek: id. és ifj. Németi János

– Hortobágy Örökös Pásztorai

Információ: Nyitrai Marianna

nyitraim@gmail.com;

dudaiskola@lazidombi.hu

www.lazidombi.hu,

XXVII. „MÉTA” tábor

Karád (Művelődési Ház)

2018. június 30. – július 8.

Bárki jöhet:

- aki tanult már kiskorában valamilyen hangszert és szeretne egy kicsit visszarázódni a zenébe,

- aki már kitűnően játszik valamilyen népzenei stílust, de az abban az évben tanított anyaggal hadilábon áll,

- aki nem rég óta játszik magyar népzenei,

- aki még életében nem muzsikált, de van hangszere és türelme.

Információ: Poór Kinga táborvezető

Tel.: 06-30-579-3474

info@metatabor.hu

www.metatabor.hu

www.facebook.com/fiddlecamp/

JÚLIUS

Táncos Tehetségek Tábora – ifjúsági turnus

Kiscsösz, 2018. július 1-6.

Táncok: magyarpalatkai táncok (Kádár Ignác és Nagypál Anett),

Szászcsávás magyar táncai (Hahn-Kakas

István és Tombor Bea)

Szervező: Apte Művészeti Egyesület –

Néptáncosok Baráti Köre

Jelentkezési határidő: 2018. május 20.

Kapcsolattartó: Kovács Norbert

Tel.: 06-20-378-6459

cimbi@iplus.hu

www.hidakforum.hu

Családos Tábor

Gyimesközéplak – Boros pataka (Románia),

2018. július 1-8.

Kézműves foglalkozások, baranta, néptánc,

énektanulás, játék, kirándulás, lovaglás.

Lunca de Jos, Valea Boros nr. 65

Információ: Molnár Szabolcs

Tel.: 00-40-266-371-499, 00-40-744-505022

office@tectumzallas.ro

www.skanzen.ro/csalados_tabor

X. Serketánc tábor

Sárospatak – Ambrozsokya tanya

2018. július 1-8.

Gyimesi és moldvai tánc-, zene-,

képzőművészkedő hét

Szervező:

Ringhofer János, Nagy-Bozsokya Ildikó

Tel.: 06-20-416-8190

ambrozsokyaadmin@gmail.com

www.ambrozsokya.hu

Ifjúsági népzene és néptánc tábor

Válaszút (Románia), 2018. július 1-8.

Szervező: Kallós Zoltán Alapítvány

Információ: Pap Tímea

Tel.: 00-40-758-037-808

(munkanapokon 9-16 óra között)

kallosa.valaszut@gmail.com

www.kallos.org.ro

XXIII. Kárpátaljai népzenei, néptánc és kézműves tábor

Tiszapéterfalva (Ukrajna), 2018. július 6-14.

Néptánc, népi hangszerek, népi ének oktatása kezdőknek és haladóknak.

Az oktatást színes programokkal gazdagítjuk (tánc házak, népzenei találkozók, templomi hangverseny).

Információ: Pál Katalin

Tel.: 06-30-684-5294

visk.pal@gmail.com

Gyakorló Táncosok és Táncoktatók Tábora

Kiscsösz, 2018. július 8-13.

Mezőség táncai: Kádár Ignác és Nagypál Anett

– Magyarborzás,

Szabó Szilárd és Németh Ildikó – Válaszút,

Busai Norbert és Busai Zsuzsanna – Budapestelke

Szervező: Apte Művészeti Egyesület –

Néptáncosok Baráti Köre

Jelentkezési határidő: 2018. május 20.

Kapcsolattartó: Kovács Norbert

Tel.: 06-20-378-6459

cimbi@iplus.hu

www.hidakforum.hu

Dűvő Népzenei Tábor

Kiscsösz, 2018. július 8-13.

Erdőszombatelki és budatelki muzsika,

mezősegi népdalok.

Szervező: Apte Művészeti Egyesület –

Néptáncosok Baráti Köre

Jelentkezési határidő: 2018. május 20.

Kapcsolattartó: Kovács Norbert

Tel.: 06-20-378-6459

cimbi@iplus.hu

www.hidakforum.hu

V. Hatetudnád Népművészeti Tábor

Szeged, 2018. július 8-14.

Felnőtt néptáncoktatás, népzeneoktatás

(citera, koboz, furulya, hegedű, brácsa, bőgő, ének), néptánc 3-5 éveseknek, 6-9 éveseknek és 10-14 éveseknek, illetve kézműves foglalkozás 6-14 éveseknek.

Helyszín: Kecskési Művelődési Ház és Fekete

István Általános Iskola

6729 Szeged, Újvidéki utca 4.

Szervező: Hatetudnád Táncműhely

hatetudnadtancmuhely@gmail.com

www.facebook.com/hatetudnadtancmuhely

www.hatetudnad.hu

VII. Kalotaszegi Vándor Néptánc tábor

Nyárszó (Románia), 2018. július 8-14.

Szervező: Kalotaszeg Néptáncgyűttes

Információ: KalotaszegNTE@gmail.com

www.facebook.com/kalotaszegitabor

XXI. Magyarlapádi tánc tábor

Jobbágytelke (Románia), 2018. július 8-15.

Táncoktatás:

marossárpataki és nyárádselyei táncok

haladóknak: László Csaba, László Zsolt és

László Bartha Ildikó, jobbágytelki táncok

haladóknak: Orbán Csaba, Bereczki Szilárd

nyárádmenti táncok kezdőknek: Kádár Elemér

és Molnár Rozália

székelymezősegi (mezőpaniti) táncok

esténként haladóknak: Farkas Sándor és

Kásler Magda

Népdaloktatás:

marosszéki énekek: Kásler Magda

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

Zeneoktatás:

hegedű, brácsa, bőgő: péterlaki zenészek,
szakírányító: Sinkó András
Zenélnek: Csiszár Aladár zenekara, Magos,
Üver, Öves együttesek, adatközlők, Csalóka
zenekar
Gyermekfoglalkozások:
táncoktatás, kézműves foglalkozás,
játsszóház, szakírányító: Szakács-Mikes Júlia,
Szakács-Mikes István
Táncoktatás minden este, fellépnek
hagyományörző együttesek, adatközlő
zenészek, táncosok és énekesek
Szervező: Folk Center
Alapítvány-Marosvásárhely
Tel.: 00-40-784-483.525
office@folkcenter.ro
www.folkcenter.ro

XX. Maros-Kisküküllő menti Népzene és Néptánc Tábor

Magyarlapád (Románia), 2018. július 8-15.
A táborozók magyarlapádi és környékbeli
magyar, román, valamint cigánytáncokat
tanulhatnak, illetve népdal- és
hangszeroktatáson vehetnek részt. A
táncoktatás három szinten folyik: gyerekek,
kezdők és haladók. Minden csoporttal
egy profi táncos pár foglalkozik és egy
zenekar élőben szolgáltatja a talpalávalót.
A napközben tanultakat minden este a
táncszobában lehet tovább „gyakorolni”.
Táncoktatók:
haladók: Mátéfi Csaba és párja
kezdők: Turzai Zsolt és párja
gyerekek: Hajdara Tamás és Herczeg Hajnalka
Zenészek: Piros Pántlikás, Zerezáj,
Nyitrai Tamás és bandája, Csányi Sándor
(Szászcsávás)
Népdaloktatás: Szilágyi Hajnalka, Szilágyi
András
Hangszeroktatás: Szilágyi András, Szabó
Sándor, Turzai Zsombor, Csányi Sándor
(Szászcsávás)
Tel.: 06-30-610-4572, 00-40-742-081-319
magyarlapaditabor@gmail.com
www.magyarlapad.ro/tanctabor

XXVII. Egyszólam Népzenei Tábor

Váraljai Parkerdő, 2018. július 8-14.
Népi fúvós és népi énekes oktatás, adatközlő
mesterekkel a Maros-Küküllő vidékéről és a
Felföldről
Szervező: Philidor Intézet
Információ: Farkas Márton
Tel.: 06-20-211-5107
egyszolam.tabor@gmail.com
www.egyszolamtabor.hu

3 nap egy esztendő!

Sárospatak – Ambrozsoky tanya
2018. július 9-11.
Zenetanulás a magyaros, hetes ritmus alapján.
Vezeti: Csoóri Sándor
Mesterek: Lányi György (brácsa),
Havay Viktória (ének),
Ölvedi Gábor (ritmus szekció)
Táncoktatás: Erdei Gabi, Mosóczi István
Szervező:
Ringhofer János, Nagy-Bozsoky Ildikó
Tel.: 06-20-416-8190
ambrozsokyadmin@gmail.com
www.ambrozsoky.hu

XXVI. Vass Lajos Kárpát-medencei Népművészeti Tábor

Gyenesdiás – Tulipán Motel és Üdülő,
2018. július 9-15.
Gyermek-ifjúsági résztvevőknek 18 éves korig
Gyenesdiás – Tulipán Motel és Üdülő,
2018. július 10-15.
Felnőtt résztvevőknek 18 éves kortól
Kiemelt témakör: Fejér megye népzeneje
A gyakorlati foglalkozások mellett, a
résztvevő megismerheti a népdalok
kiválasztásának szempontjait, a
népdalcsokor összeállításának szempontjait,
hangszerelés lehetőségeit egy összeállításon
belül, megismerkedhet a népdal hiteles
megszólaltatásával.
A népzene mellett a résztvevők bepillantást
nyernek a kiemelt tájegység népviseletébe,
néptáncba.
A tábor szakmai vezetői, előadói:
Dr. Gerzanicus Magdolna,
Dr. Alföldy-Boruss István
Oktatók: Juhász Erika – népi ének
Szecsődi Rita – citera, népi ének
Szitás Koczka Andrea – citera, tekerő, népi
ének
Pintér Anikó – népi ének
Nagy Imola – citera
Horváth Károly – tekerő (déltutáni foglalkozás
keretében)
Lippert Ferencné – kézműves foglalkozás
Tulipán Motel és Üdülő
Gyenesdiás, Tulipán u. 20.
Információ:
www.vasslajos-szov.hu

Szegedi Balkán Tánc Tábor

Szeged, 2018. július 11-14.
Szervező: Nemzetiségek Háza – Szeged
Információ:
www.minority-szeged.hu/
www.facebook.com/SzegediBalkan
TancTabor

Csüddöngölő Fafaragó és Művészeti Tábor

Tura, 2018. július 11-15.
Életkor: 10-99 év
Népi kézműves fafaragó foglalkozások
szobrászművész vezetésével
- témák: díszítő motívumok, mézeskalács
ütőfa, botok, egyedi feliratok, rönkfáragás stb.
- művészeti kísérő program: előadás faragott
használati eszközökről, élő népzene,
népmese-est, kiállítás, táborfűz
Szervező: Galgamenti Művészek Egyesülete
Csüddöngölő Alkotó és Rendezvényház
2194 Tura, Zsámboki út 50.
Jelentkezés:
Kántor Szilvia
Tel.: 06-70-36-77-935
galgamentimuveszekegyesulete@gmail.com
www.gme.org.hu
www.facebook.com/csurdongolo

XII. TÁBOR

Szajol (Holt-Tisza part), 2018. július 15-21.
Szervező: Élő Hagomány Alapítvány
Információ: Beszprémy Katalin
Tel.: 06-20-361-9227
Kedves Róbert
Tel.: 06-20-390-6236
hhtabor@gmail.com
www.elohagomany.hu

XXIV. Székelyföldi Tánc Tábor

Felsőfalva (Románia), 2018. július 15-22.
Kisküküllő menti táncok (Balázstelke):
július 16-18.
parajdi táncok: július 19-21.
sóvidéki táncok kezdőknek és gyerekeknek:
egész héten
mezőpaniti táncok:
egész héten, esténként 1 óra
Oktatók: Rácz Lajos, László Csaba, László
Zsolt, Imre Béla és táncos párjaik
Zeneoktatás: sóvidéki zene, szászcsávási zene
a szászcsávási zenészekkel
Írányító: Sinkó András
Énekoktatás: László Anna Ildikó (napközben 1
óra, a táncoktatások végén)
Muzsikálnak: Heveder (Sepsiszentgyörgy),
Sorogja (Nagyvárad), Dumnyezeu
István (Szászcsávás), Kóré Géza
(Székelyszenterzsébet), Miklós Károly (Parajd)
és zenésztársaik.
Szervező: László Csaba és a Pipacsok
Néptáncgyűjtés
Tel.: 00-40-266-242927; 00-40-749-331324
csaba.laszlo@gmail.com
www.pipacsok.ro

8. Györgyfalvi Népzene és Néptánc Tábor

Györgyfalva (Románia), 2018. július 15-22.
A tábor a györgyfalvi néptáncok, népdalok és
népzene valamint a közeli Szopor és Hóstát
népies dalai iránt érdeklődők számára nyújt
tanulási lehetőséget.
Korosztályok: gyerekek, ifjak, felnőttek
Szakképzett és elismert oktatók. Az esti
táncoktatásban a táborozók együtt multhatnak
falubeli hagyományörökkel.
Szervező: Falu Kútja Egyesület
Tel.: 06-30-417-6610; 00-40-746-200-268
falukutja@gmail.com
www.falukutja.ro

IV. Nagyecsed Folk Tábor

Nagyecsed, 2018. július 16-20.
Néptánc, népi hangszer, népi ének tanítása
felnőtteknek és gyerekeknek.
Tájegységek: Nagyecsed és Kalotaszeg
Táncoktatók: Hortobágyi Gyöngyvér, Végső
Miklós, Almási Bernadett, Vágányik Attiláné
Muzsikálnak és népi hangszereken oktatnak:
Szabó Adrién és Halmos Attila (hegedű),
Kerékgyártó Gergely (brácsa), Kuttner
Fruzsina (citera), Mihálydeák Barna
(nagybőgő), Lajti Gergely (cimbalom), Oláh
Alexandra (népi ének)
Egyéb hangszereket oktatás: koboz és gardon
Minden este a táncszobában.
Bálgazda: ifj. Rónai Lajos
Információ: Szántó Sándor
Tel.: 06-30-564-2834
szantos@gmail.com
Bunkóczi Tünde
Tel.: 06-30-341-2536
tunde.bunkoczi@gmail.com

Komplex Népművészeti Tábor

Békéscsaba – Iskolacentrum, 2018. július 16-22.
XV. Dél-alföldi Gyermek Népi Kézműves
Tábor
XXV. Nemzetközi Fafaragó Alkotótábor
XXIX. Országos Felnőtt Népi Kézműves Tábor
XXIV. Országos Kosárfonó Mesterkurzus
II. HON-KÖR- KÉP tábor

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

VI. Dél-alföldi Ifjúsági Népi Kézműves Tábor XXII. Határok Nélkül Néprajzi Népfőiskola A népművészeti táborok célja a népi tárgyformálás, a népi kismesterségek területén dolgozó egyéni alkotók és alkotóközösségek vezetőinek képzése. A résztvevők az egy hét alatt megismerkednek a magyar népművészet számukra még ismeretlen területeivel, illetve meglévő tudásukat, gyakorlati jártasságukat bővíthetik.

Szervező: Békés Megyei Népművészeti Egyesület
Kapcsolattartó: Pál Miklósné
Tel.: 06-30-299-7889
info@bmne.hu
www.bmne.hu

Szöttes Felvidéki Folk Tábor

Ipolyszakállos (Szlovákia), 2018. július 16-22.
Oktatott anyagok:
Gyerekek: széki táncok – Gémesi Zoltán és Méhes Kata
sárközi játékok és táncok – Taba Csaba és Fejér Erika
Felnöttek: széki táncok – Szabó Szilárd és Németh Ildikó
bodrogközi táncok – Richtarsik Mihály és párja
Szervező: Szöttes Kamara Néptáncegyüttes
Információ: 00-42-191-734-3469
szottes@szottes.sk
www.szottes.sk

34. Téka Népművészeti Tábor

Nagykálló-Harangod, 2018. július 21-29.
A Téka Táborban három zenekar húzza a talpalávalót; az idén 20 éves Bürköcs Zenekar, a Juhász Zenekar és a „Zöldsátor” Zenekar. A tábor ideje alatt kipróbálható és elsajátítható: az agyagozás, bőrművesség, beregi keresztszemes, csuhézés, fafaragás, gyékényezés, gyöngyfűzés, vályogvetés, kemenczés, kosárkötés, kovácsmesterség, nemezelés, szövés minden fortélyá. A táborlakók a felnőtt táncoktatásokon szeghalmi, bukovinai, marossárpataki, haranglábú román táncok táncanyagaival ismerkedhetnek meg, a gyermekek a táncoktatás alkalmával a nyírségi táncanyag lépéseit sajátíthatják el.
Táborvezető: Sveda Anita
Tel.: 06-30-257-7065
svedaanita@gmail.com
www.nagykalloharangod.hu
www.facebook.com/tekatabor/

XXII. Gyimesi Tánc Tábor

Gyimesközéplak (Románia), 2018. július 22-28.
Gyimesi és felcsíki táncok kezdőknek és haladóknak: Gábor Endre és Simon Kati, Péter László és György Piroska, Fehér Levente és Bíró Júlia
Népdalantítás: Simon Kati, Galaczi Hajnalka, András Orsolya és Bíró Júlia
Gyermek táncantatás: Fehér Levente és Bíró Júlia
Népdalantítás haladó szinten: Eröss Jutka és adatközlő énekesek
Hangszeroktatás kezdő és haladó szinten: Timár (Trifán) Viktor és Pál Csilla – hegedű Földi Lehel, Melkuhn Róbert, Tankó (Fintu) Dezső, Ségercz Ferenc és Szócs István – pásztorfurulya

Csibi Szabolcs és Markó Botond – koboz
Timár (Trifán) János – gardon, besegít: Antal András. Hozzatok magatokkal hangszert!
A talpalávalót Timár (Trifán) Viktor és János, Görbe Gyopár és Gizi néni (Ambrus Gizella), Tankó (Fintu) Dezső Gyimesközéplakról, Rozi néni (Duduj Rozália) Csíkszentdomokosról, valamint táncmuzsikusok húzzák.
Információ: Szalay Zoltán
Tel.: 00-40-752-855-308, 06-30-698-6018, 06-20-662-6667
gyimesitanctabor@gmail.com
www.gyimesitabor.nextra.ro
www.facebook.com/gyimesitabor/

VIII. Hagományörző Népzenei Tábor

Tiszafüred (Albatrosz Kemping)
2018. július 22-28.
Oktatók:
népi hegedű: Römer Ádám (kezdők), Römer Ottó (haladók)
brácsa: Römer Judit
nagybőgő: Molnár Péter
népi ének: Ecsedi Petra
Kapcsolat: Szabó Gábor
Tel.: 06-20-4189-545
nepzenetabor.tfured@gmail.com
www.nepzenetabor.hu

Alkotótábor családok számára

Válaszút (Románia), 2018. július 22-29.
Szervező: Kallós Zoltán Alapítvány
Információ: Pap Tímea
Tel.: 00-40-758-037-808 (munkanapokon 9-16 óra között)
kallosa.valaszut@gmail.com
www.kallos.org.ro

XX. Komandói Cigányfolklor Tábor

Komandó (Románia), 2018. július 22-29.
Órkői cigánytáncokat tanítanak: Tökés Zsolt és Tökés Edit
Szászcsávási cigánytáncokat tanítanak: Melles Endre és Ádám Júlia
Népdaloktatás: Eröss Réka
Mindem este táncház.
Szervező: Lajtha László Alapítvány
Információ: Deák Gyula Levente
Tel.: 00-40-744-307-027
gyuszi@hte.ro
www.kommando.hte.ro

X. „Büszke Kiskun” helytörténeti tábor

Kiskunhalas – Városi Könyvtár
2018. július 23-26.
Helytörténeti séták, kirándulások naponta 9-16 óráig.
Szervező: Pásztortűz Egyesület
Információ: Végső István
Tel.: 06-30-857-6077
istvan.vegso@gmail.com
www.pasztortuz.halas.hu

Csúrdöngölő Hagományörző Gyermektábor

Tura, 2018. július 23-27.
Életkor: 6-12 év, napközis tábor (naponta 8.30-17.00-ig)
Népi hagyományörző foglalkozások: népi játékok, mesemondás, kézműves foglalkozások, kirándulás, mesterségbemutató, vendéglátó, kiállítás
Szervező: Galgamenti Művészek Egyesülete

Csúrdöngölő Alkotó és Rendezvényház
2194 Tura, Zsámboki út 50.
Jelentkezés: Kántor Szilvia
Tel.: 06-70-36-77-935
galgamentimuveszekegyesulete@gmail.com
www.gme.org.hu
www.facebook.com/csurdongolo

VIII. Népzenei és Néptánc tábor

Beregszász (Ukrajna), 2018. július 23-28.
Elsősorban olyan tanulók jelentkezését várjuk, akik vonzódnak a néptánc és népzene iránt. A jelentkezők alsó korhatára: 10 év
Szervező: Genius Jótékonyági Alapítvány
Információ:
Tel.: 00-380-231-4-29-68 (149-es mellék)
munkanapokon 8.00-tól 17.00-óráig
www.genius-ja.uz.ua/
viii-nepzenei-es-neptanc-tabor-2018-felhivas.html

XII. Csúrdöngölő Néptánc Tábor

Csíkborzsova (Románia)
2018. július 28. – augusztus 2.
Szervező: Onodi Attila
Információ: Onodiné Csécsi Katalin
Tel.: 06-30-507-8076
csesdikata@gmail.com

XXVIII. Nemzetközi Kalotaszegi Népzene- és Néptánc Tábor

Kalotaszentkirály (Románia)
2018. július 29. – augusztus 5.
A hét folyamán a tánc- és hangszeroktatás mellett néprajzi előadásokat hallgathatnak, adatközlőkkel találkozhatnak. A világ bármely országából érkező, kalotaszegi táncok és népdalok iránt érdeklődő, tizenhatodik életévét betöltött résztvevőt szívesen látunk.
Kapcsolattartó: Német Orsolya
Tel.: 00-40-754-071-237 (munkanapokon 9-15 óra között)
orsolya@archivumka.ro
www.archivumka.ro
www.facebook.com/archivumka

VII. Zabolai népzene és néptánc tábor

Zabola (Románia)
2018. július 30. – augusztus 4.
Táncoktatás:
haladók: Tökés Zsolt és Tökés Edit (magyarpalatkai táncok)
kezdők: Both László és Temérdek Friderika (magyarországi táncok)
gyermekek (II): Fülöp Csaba és Dombi Rozsa (ördöngösfüzesi táncok)
gyermekek (I): Kincses Olga
Népdaloktatás: Nyitrai Marianna
Hangszeroktatás
Moldován Horváth István, Major Levente
István: hegedű
Vajda Mátyás: brácsa
Szász József Árpád: brácsa
Szász Lőrinc: bőgő
Muzsikálnak: Üsztüri zenekar, Ábri Béla és zenekara, Magyarpalatkai zenekar, Dezső Attila és barátai, Oniga András és barátai (Magyarlapád)
Szervező: Roy Chowdhury – Mikes Alapítvány
További információk:
Tel.: 00-724-026-303, 00-723-397-768
info@zabolaitanctabor.ro

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

I. Visai Tánc tábor

Visa (Románia), 2018. július 30. – augusztus 5. Idén nyáron első alkalommal rendezzük meg tánc táborunkat az erdélyi Mezőség Visa nevű településén. A helységnek jelentős, az erdélyi Mezőségre jellemző folklórja van. A Visai tánc tábor e rendkívül színes és gazdag, még ma is élő tánc hagyomány részleteibe vezet a résztvevőket.

Olyan érdeklődők jelentkezését várjuk, akik már rendelkeznek megbízható mezősegi tánc tudással.

A résztvevők maximális létszáma 60 fő.

Regisztráció és bővebb információ:

www.visaitabor.hu

AUGUSZTUS

Greenfields ír tánc tábor

Dunakiliti – Vízpart kemping

2018. augusztus 1-5.

Az ír és magyar népzenei játszó Greenfields együttes tánc táborra a festői Szigetközben.

Napi program: délelőtti ír tánc tanulás, este pedig ír és moldvai tánc, énektanulás. Teljes ellátás, délután szabadidős programok.

Kirándulás, kenutúra, fürdőzés, lazulás.

Szervező: Greenfields együttes és Bojtör Mária

Tel.: 06-30-237-4484

bojtormari@gmail.com

[www.facebook.com/Greenfields ír tánc tábor](http://www.facebook.com/Greenfields%20ir%20tanc%20tabor)

Vajdaszentiványi tábor

Vajdaszentivány (Románia)

2018. augusztus 5-11.

Információ: Varga János

Tel.: 06-20-326-4339

vajan2@gmail.com

XXVII. Nemzetközi mezősegi népzene és néptánc tábor

Válaszút (Románia), 2018. augusztus 5-12.

A tábor a mezősegi táncok, népdalok, a mezősegi muzsika iránt érdeklődők számára nyújt tanulási, továbbfejlesztési lehetőséget; kezdő, középfeladók, haladó csoportokban tanulnak táncokat, hangszeres (hegedű, brácsa, nagybőgő) népzeneit.

Szervező:

Kallós Zoltán Alapítvány

Információ: Balázs-Bécsi Orsolya

Tel.: 00-40-754-071-237

(munkanapokon 9-16 óra között)

orsolya@kallos.org.ro

www.kallos.org.ro

XXXIII. Csutorás Nemzetközi Népzenei és Néptánc Tábor

Örkény, 2018. augusztus 5-12.

A Kárpát-medence hagyományai az ország közepén

Népdalok, néptáncok, táncok, magyar népi hangszerek tanítása, néprajzi filmek vetítése, kézműves foglalkozások, népi mesterségek, hangszerkészítés, szakmai előadások, fürdés, Csutorás Strandfesztivál, szórakozás.

Szakmai vezető:

Birinyi József

Információ, jelentkezés:

06-20-934-6032

info@csutorastabor.hu

www.csutorastabor.hu

VII. Gyergyói tánc- és zenetábor

Gyergyóremete (Románia)

2018. augusztus 6-11.

Az egyhetes tánc tábor táncoktatói: Farkas

Tamás és Farkas Ágnes Békéscsabáról.

Sepsiszentgyörgyről Ivácson László (a

Háromszék Együttes művészeti vezetője) és

Tekeres Gizella, Laczkó-Benedek Tünde és

Bara Szabolcs (a Hargita Nemzeti Székely

Népi Együttes táncosai) valamint Rigmányi

Lajos és Rigmányi Kinga.

Meghívott előadók: Berecz András és mások,

valamint gyergyói települések adatközlői és

helyi adatközlők.

A táncoktatással párhuzamosan gyergyói

népzeneoktatás is fog zajlani, amelynek

oktatója Vizeli Balázs és Dsupin Pál

Magyarországról.

Napi rendszerességgel népdaloktatás

(népdaloktató Sándorné Eröss Judit),

kézműves foglalkozások valamint táncoktatás.

Szervező: Balás Gábor Művelődési Ház,

REMISZ

Információ: Portik-Bakai Ádám

Tel.: 00-40-740-306-494

bakai77@yahoo.com

Csámborgó Népművészeti Tábor

Balatonlelle, 2018. augusztus 6-12.

A néptánc tábor szakmai programja: örökí

cigány táncok

Információ: Iker Józsefné

Tel.: 06-30-293-2297

ikerjosef@tolna.net

www.facebook.com/nepmuveszetitabor.

csamborgo

Nyárádselyei tábor

Nyárádselye (Románia)

2018. augusztus 11-16.

Információ: Varga János

Tel.: 06-20-326-4339

vajan2@gmail.com

II. Népzenei tábor

Paks – „Cseresznyés” Erdei Iskola, 2018.

augusztus 13-17.

A tábor során a résztvevők

megismerkedhetnek a tekerőlanttal,

citerával, furulyával és a hagyományhú

népdalénekléssel.

Hangszert feltétlen hozzá magaddal!

Információ: Havasréti Pál

Tel.: 06-30-940-1242

havasretipal@gmail.com

19. Dudatábor

Nagykálló-Harangod, 2018. augusztus 13-17.

A magyar dudahagyományról foglalkozunk a

tábor ideje alatt, több dudás anyagát tanuljuk,

elemezzük, és különös figyelmet szentelünk

az együttesmuzsikálás egységére, a magyaros

ritmusra.

Vonós jelentkezőket is várunk, de dobosok

is jöhetnek, akik szeretnék megismerni a

magyaros ritmust.

A dudagyakorlásokat vezeti:

Csoóri Sándor, Bese Botond és Lányi György

Hangszert hozzá magaddal!

Információ:

Lányi György

Tel.: 06-30-970-1547

teka.alapit@gmail.com

II. Pálpataki Néptánc Tábor

Pálpataka (Románia), 2018. augusztus 13-19.

A táborozók megismerkedhetnek a falu

kultúrájával, táncával, táncéletről,

népzenejével, népdalaival.

Gyakorló ifjúsági és felnőtt táncosoknak tanít

pálpataki táncokat: Kovács Norbert „Cimbi” és

Lőrincz Hortenzia

Az oktatások alatt és az esti mulatságokon

muzsikál: Naszály Zenekar

Ezen kívül a táborban lehetőség lesz

énektanulásra, kézműveskedésre, lesz

szabadegyetemi előadás, székértúra,

parasztolimpia.

Információ:

Tel.: 06-70-424-7064

leidingermarko@gmail.com

[www.facebook.com/II. Pálpataki Néptánc](http://www.facebook.com/II.PalpatakiNepTancTabor)

Tábor

XIX. Tekerő és Duda szaktábor

Kétfodony, 2018. augusztus 21-25.

Pál István dudás örökségét visszük tovább!

Tekerő oktatása kezdőknek és haladóknak:

alföldi oláhok, lassú és friss csárdás dallamok,

Bársony Mihály tekerőjátéka felvételek és

kották alapján.

Tanár: Havasréti Pál

Duda oktatása kezdőknek és haladóknak:

nógrádi és alföldi dudánóták. Pál István,

Seres Imre, Szikora János, dudások dallamai,

játéktechnikái. Dudasíp készítése, sípszár

hangolása.

Tanár: Szabó Zoltán

Népdaloktatás: dr. Juhász Katalin szakmai

vezetésével

Hangszert feltétlen hozzá magaddal!

Információ: Havasréti Pál

Tel.: 06-30-940-1242

havasretipal@gmail.com

17. „Szűcs Béla” néptánc-, népzenei- és kézműves tábor

Tordas, 2018. augusztus 22-25.

Táncanyagok:

csallóközi játékok és táncok (Szlovákia) –

óvodás kortól 10 éves korig

tyukodi táncok – ifjúsági és felnőtt korosztály

Táncoktatók: Linzenbold Maximilián és Szabó

Rubinka Anna,

ifj. Zsuráfszky Zoltán és Zsuráfszky-Szabó

Judit,

Szabó Szilárd és Németh Ildikó

Estékné táncok, koncertek, kiemelten

választói és gyimesi, moldvai csángó táncok.

Filmvetítés Kallós Zoltánról, Dénes Zoltán

népzeneész, operatőr közreműködésével.

Kézműves foglalkozások Kovács Erika

kerámiaművésszel.

Népzeneoktatás iskolánk zenetanáiraival:

Vonós: Kovács Márton Bence

Furulya: Hegedűs István

Ének, citera: Fazekasné Domak Anikó

Meghívott zenekarok:

Gatyamadzag zenekar, Tüzifa, Szikra együttes

és énekes, furulyás növendékeink, valamint

Kovács Márton, Salamon Soma, Kiss Krisztián,

Kása Béla

Információ: Németh Ildikó

Tel.: 06-20-234-3470

[Cselikovicsherta](mailto:Cselikovicsherta@gmail.com)

Tel.: 06-20-553-3523

pillikek@gmail.com, szszni01@gmail.com

Kéz–Mű–Remek Népművészet Nemzeti Szalon, 2018.

A Múcsarnokban megrendezett Nemzeti Szalonok sorában 2018-ban – április 21-től augusztus 20-ig – azok a népi kézműves mesterek, művészek mutatkoznak be, akik alkotó munkájukban a népművészeti hagyományt tekintik ihlető forrásnak.

A hetvenes évek „nomád nemzedéke”, táncázás generációja új, friss szemléletet hozott a népművészetről korábban alkotott képbe. A néptánc lekerült a színpadról, a használat, a funkció és a forma előtérbe helyezésével pedig életre keltek a kézműves tárgyak. Mindezek hatására a népi kultúra újra megélhetővé vált. Erre utal Sebő Ferenc híressé vált mondása: „a hagyomány nem rab, hogy őrizzük, nem beteg, hogy ápoljuk, a hagyományt megélni kell!”.

Ebben a szellemileg inspiráló időszakban egymásra talált a zene, a tánc, a kézművesség, az építészet, a társművészetek, valamint az akkor bontakozó ökotudatos szemlélet. Az azóta eltelt ötven év bebizonyította, hogy ez a mozgalom nem tiszavirág-életű divat, nem egy lázadó, fiatal generáció szubkultúrája volt, hanem sokkal több annál. A hagyományörzésnek ez a modellje a szellemi világörökség része lett, s kisugárzó, magával ragadó, közösségeket kovácsoló hatása következtében a magyar minta nyomán számos országban indult el a táncázmozgalom. Norvégiában a magyar modell ihletésére népművészeti egyetemet is alapítottak. Egy sor, kihálásra ítélt hagyományos mesterség tudása maradt fenn a mai kézműves mesterek keze által. Kiállítóink ezt az örökséget korunkban is használható, szerethető tárgyak képeiben őrzik meg és tárják a Népművészeti Szalon látogatói elé. A kiállítás tizenkét termében a tárlat kurátorai betekintést nyújtanak a táncázmozgalom kezdeteibe, majd teremről teremre reprezentálják, hogy a hagyományos paraszti kultúrából merítő kortárs kézművesség miképpen teheti szebbé, gazdagabbá mai életünket, megmutatva népművészetünk gazdagságát, sokszínűségét. Bemutatkoznak alkotásaikkal azok a kortárs kézművesek – több száz alkotó –, akik mívés remekekkel az elmúlt öt-tíz évben a legfontosabb szakmai pályázatokon értek el kiváló eredményeket. A kiállítás ideje alatt lehetőség nyílik, hogy a látogatók megtekintsék és kipróbálják a kézművesség fortélyait, különleges hangszereket szólaltassanak meg, vagy – egy-egy jeles naphoz kötődő programsorozat keretében – közös táncban, éneklésben vegyenek részt.

Beszprémy Katalin, a kiállítás vezető kurátora

Szlama László: Ahogy régen...

Hagyományos kobozmuzsika

Szlama László 1990-ben született, édesapja révén fiatalon megismerkedett a citerával és a kobozsal. A Zeneakadémiáig tartó tanulmányai során – a hagyományos népzene mélyebb megismerése mellett – számos kortárs zenei hatás érte. Ma több állandó formációjával népszerűsíti hangszerét itthon és külföldön egyaránt. Az elmúlt tíz év népzenei, világzenei és történeti zenei tapasztalatait a 2017-ben bemutatott „Kobozrezenzánsz” című produkciójában foglalta össze.

A színpadi munka mellett részt vesz a népzene tanításában is, aktív tanár a magyar művészetoktatás mindhárom szintjén. Számos országos szakmai fórum szervezője, amelynek köszönhetően párbeszéd indulhatott meg a kobozt érintő tudományos, oktatási és előadóművészeti kérdésekről.

Első saját lemezén a koboz hagyományos játékmódjait mutatja be. A töredékes források és – a népzene kutatás egészét tekintve – csekély számú hangfelvétel komoly rekonstrukciós munkára kényszeríti az előadót. Szlama Lászlónál a mély anyagismeret jó ízléssel és alázatos művészi interpretációval társulva a 21. század hallgatóságát is megszólító zenei összeállításokat eredményezett.

Szlama László: koboz, ének
András Orsolya: ének, ütőgardon
Bergics András: magyar duda
Kerényi Róbert: furulya
Mihó Attila: hegedű

Zenei rendező, szöveg: Bolya Mátyás
Felvétel: Brezovcsik Gábor, Válik László
Keverés, mastering: Brezovcsik Gábor
A hangfelvételek az L.V. Hang Studio-ban készültek.
Borító: Szatmári Zsolt
Borító fotó: Perger László
Fordítás: Bodó Bence Levente
Kiadja a Dialekton Népzenei Kiadó, Budapest, 2017

1. Magyaros (Moldva)
2. Kalagori táncok (Moldva)
3. Idegenek, idegenek (Moldva)
4. Barcaság
5. Szegény legény voltam (Moldva)
6. Păun Vasile emlékére (Rădoaia, Moldva)
7. Botosáni táncok (Moldva)
8. Irigyeim mennyin vagytok (Lujzikalagor, Moldva)
9. Csángó táncok (Moldva)
10. Keservek (Moldva)
11. Duda-koboz kettős Nagypatakról (Moldva)
12. „Békamoj” (Békás-szoros)

Ajándékok a 60 éves Szvorák Katalintól

Most 60 éves. Nem szeretné ünnepeltetni magát, hiszen népdalénekesként a paraszti felmenőktől az alázatot, a juhász ősöktől pedig a természet adta szabadság megélését örökölte. Hozzá méltó módon ajándékozni szeretne: méghozzá négy albummal örvendezteti meg ez év tavaszán-koranyarán hallgatóságát. Újabb alkotásaival, daloló adósságtörlesztéseivel szeretne megjelenni, hogy életműve ne csak posztumusz legendásodjon. A saját ösvényét járó Szvorák Katalin „aranyhangját” – Utassy József szerint – „ezüst muzsika kíséri”. „Énekhangjától megszépülünk” – vallotta Tamási Lajos. „A daliban vándorló üzenet e tágabb hazában a vox humana küldetését vállaló mindenkori kisebbségek hitvallása”, mások szerint Szvorák Katalin zenei világa: „saját világ. Nem utánozható, nem is utánozandó. Éneklése maga a nemes egyszerűség, a méltóság hangja, ahol az énekelt dal iránti alázat szólal meg.” Minden megnyilvánulása az éneklés művészetén túl is emberi tartás. Palotai Erzszi szerint: „Benső fényforrás ő, a napsugár kishúga.”

Elsőként jelent meg 2018 tavaszán dupla albumként a *Hazagondolás* című kiadványa, mely palóc dalokat, meséket, mondákat és hiedelmeket tartalmaz. Egy régen vágyott adósságát törleszti, hiszen Palócföld szülöttjeként eddigi tematikus kiadványai között soha nem szerepelt kizárólag szűkebb-tágabb szülőföldjének népi ha-

gyomány, pedig egykoron, még tizenéves füleki serdülöként első biciklis gyűjtőútja is a Medvesaljára vezetett. A dupla lemez, a szintén palóc Tözsér Árpád Kossuth-díjas költő, író, a Nemzet Művésze ajánló gondolataival jelent meg: „...Kedves Szvorák Kati, kívánom, hogy nagyon sokáig harangozzanak, csengettyűzzenek még a torkodban a nekünk annyira fontos palóc dalok, juhász- és betyárnóták, népmesék. S hogy az a táj és erős lelkiség, amely annak idején mindkettőnket a művészetek világába indított, dalaiddban, meséidben hódítsa meg nemcsak a magyar glóbuszt, de a nagyvilágot is.”

A *Tölgyfa-testvér* címet viselő CD dalanyaga Varga Imre felvidéki költő szlovák népköltészeti műfordításai alapján került a lemezre, mely méltó megvalósítása Käfer István gondolatának: „Magyarokat és szlovákokat még a rokonságnál is szorosabb szimbiózis fűzte egybe. Nemzeti kultúráink régi rétegeiben a nem magyar nyelvű anyag is a miénk és a magyar nyelvű anyag is az övék.” Szvorák Katalin szinte minden kiválasztott népdalt egy-egy versszakban eredeti szlovák nyelven is megszólaltat. A kíséret javát Csörsz Rumen István és Cserta Balázs, valamint a Dalinda kelti életre. A kiválasztott énekek nagy része a *Tölgyfa-testvér* című kötetből (ART-Danubius, 2016) való, mely kiegészül árvai, lipitói népdalokkal, de elhangzik két nyelven például Bartók *Négy szlovák népdal* című művének forrása is. Eddig nem jelent meg magyarul olyan gyűjtemény, amely a szlovák népköltést a maga sokféleségében képviselte volna. Szvorák Katalin éneke most „dallamra kelti” Varga Imre kiváló műfordításait. Íme Sebő Ferenc ajánlása: „A szlovák népköltészet dalai, balladái, gyermekdalai, népi imádságai, aratódalai és szerelmes énekei a magyar népi kultúra szomszédságát képezik és örökös kölcsönhatásban éltek egymás mellett és egymással. A múltat pedig „nem veszíthetjük el”, ahogyan egy szlovák muzsikus mondta, különösen nem, ha van rá esély, hogy abból a közös jövőnk is kibontakozhat.”

A harmadik – Szvorák Katalin harminchetedik önálló lemeze – egy tematikus válogatás az eddig megjelent énekeiből. A *Szvorák 60* címet viselő dupla albumon az egykori felvételek fiatalos hévvel, mély zenei intuícióval támadnak fel két kiváló és kreatív muzsikussal, Cserta Balázs fúvós hangszereivel és Szabó Dániel cimbalomjátékával. Az egyes gondolati egységek tematikus tételekként kelnek életre és minden emberi rezdülésre-életérzésre rácsendülnek. A koncertről élő felvétel készül *Dalüzenet* címmel, hogy „élővé” varázsolhassuk a 60 éves énekest, Szvorák Katalint.

J. I.

SZÉKI SOÓS JÁNOS

KOMÁZÁSUNK A HALÁLLAL

Arcomat hideg eső szapulta, villámok cikáztak a mennydörgő égen, s anyám erősen szorított magához. „Istenem, ne hagyj el!” – kiáltotta, miközben a szomszéd ház felé rohant velem és a nővéremmel. A faluban veszettül kongtak a viharúzó harangok. A hegyről lezúdult szennyes esővíz tengerárként borította el a kék sóvirággal terített Tekenyős völgyét. Bal kezemmel anyám nyakát öleltem, jobb kezem ujjaival hétsoros gyöngyfüzérébe markoltam, a csiszolt gyöngyökből egy szem sem maradt, sárba hullott mindahány, amire keresztanyám háza elé értünk. Erőből csukva tartott szememet a vakító fényű villámok kifeszítették, féltem a nehéz dörrenésektől, remegésemtől szétrázódtak az arcomon meggyült esőcseppek és nyakamba folytak. „Ha halljuk a dörgést, az jó, életben maradtunk, nem csapott belénk a villám!” – nyugtatott anyám, bár éreztem, szíve egyre erőteljesebben dobogott. Keresztanyám, ha nagyidő jött, már az első csattanás után kaput nyitott nekünk, ha éjszaka volt, akkor is. Anyám ilyenkor megragadott minket, mint macska a kölykeit és átgázolva csalánosan, bokorerdön iramodott velünk hozzá. Menedékünk felé tartva az járt eszünkben, hogy a következő dörgést meghalljuk-e? Keresztanyám szerint, kár volt ilyesmin gondolkodni. „Ha nem halljátok meg, akkor nektek már mindegy!” „Könnyen mondd, komámasszony, te nem láttad a legénykorú Ferkő Pistát villámcsapástól szénfeketére égve! Nálunk, az előházban volt kiterítve, amíg szülei egy létrára fektetve haza nem vitték.” Anyám egy megtörtént szomorú eset felidézésével igyekezett érvet találni féltékenységére, de kereszt-

anyám nem hatódott meg: „Az én házamban is belénk üthet a villám! Az alattomos vándorvillámról hallottál már? Bejön az ajtón és az ablakon távozik, hacsak nem ütközik valamelyikünkbe, mint abba a fiatalasszonyba, aki a nyitott ajtajú csikó kemence előtt ülve szoptatta kicsinyét. Náluk a kéményen ment be és a kemence száján távozott, egyenesen az asszonyka háta közepébe csapva. A csecsemőt azonnal kiejtette kezéből. Földön fekvő halott anyja mellett sírt a kicsi árva, amikor rátaláltak...”

Keresztapám öreg rádióját bújta, de csak érces recsegést tudott elővarázsolni belőle, ami a sűrűsödő dörgések következtében egyre erőteljesebbé vált. Megunva az idegtépő hangzavart, mérgesen kikapcsolta zöld szemű tranzisztorosát. „Pofa súlyba! A félelem a hitvány önsajnálát gyümölcse! Nem a kurvák barlangjában vagyunk, mert sületlen beszédetek oda való!” – fojtotta csírájába az asszonyok vészjósló történeteinek továbbgyűrűzését. Az egymást túlszárnyalni próbáló mesélés hevétől pirosodó arcú asszonyok bocsánatkérő pillantást vetettek egymásra, majd dolog után néztek. Anyám egy félbehagyott csipkefüggöny horgolásába kezdett, mert az volt hozzá legközelebb. Keresztanyám gyapotvásznat feszített fel egy ablakméretű fenyőfakeretre, majd tintaceruzájával terebélyes farkú pávákat rajzolt rá. Keresztapám a Falvak Népe újság böngészésbe fogott, ahelyett, hogy a vacsorájukból maradt két szilvalekváros palacsintával kínált volna engem és a testvéremet. Nem neheztelhattünk rá, tud-

tuk, a milicistán kívül a nyalánságok is örök ellenségei közé tartoztak. Főleg az előbbi, mert minden héten jelentkeznie kellett nála az őrsön tanúbizonyságot tenni arról, hogy az eltelt hét nap egyik percében sem kezdett románellenes cselekedetbe. Hét évet töltött szovjet hadifogságban, ezért szentelt megkülönböztetett figyelmet rá a román népi demokrácia éber őre. Az édességtől is a muszáknál undorodott meg, több éjszakás kínlődés után átvájták magukat egy élelmiszer raktárba, ahol a mindenféle bogarakkal megtelt marmaládén kívül mást nem találtak, hát abból volt kénytelen bekebelezni egy ládányit.

Keresztapám, ha megmakacsolta magát, hetekig nem lépett ki a telkéről, olyankor engem küldött a szövetkezetbe tehéntúróért, abból főzte az enyvet kicsi asztalosműhelyében. „Hozzál egy üveg Triple-Secet is! Keserűnarancs van festve a papírjára!” - kiáltotta utánam a kapun belülről. A néhány háznőre lévő pléhkrisztusig zavartalanul mormolhattam magamban az ital nevét, de ott már kétféle ágazott széles utcánk, egyre több mezőre igyekvő emberrel találkoztam, akiknek köszönöm kellett. A Rózsasikátor akácfái alá érve már összekavartam a betűket és a síráson kívül semmi nem jutott eszembe. A tehéntúró megvétele után csak álltam némán a boltos előtt. Az ital nevét elfelejtettem, a keserűnarancsot hiába kerestem volna a polcon sorakozó üvegek címkéin, nem tudtam hogyan néz ki, sohasem láttam olyat. Hogy tekintetem ne tapadjon örökre az italos polcra, a boltos mosolyogva megkérdezte: „Kinek vinnéd?” Keresztapám nevét hallva, már adta is kezembe a kimondhatatlan nevű félliterest. „Viheted bátran, ezt a fajtát issza!”

Más tájakhoz hasonlóan nálunk is fordult néhányat az idő csalhatatlan kereke. Én iskolás lettem, keresztapám kiengedte karmaiból a milicista, nem állta útját többé. Ácsként helyezkedhetett el egy állami építővállalatnál, és keresztanyám öröme a vasárnapi ebédek után már egy hófehérre porcukrozott csöröge elfogyasztására is hajlandóságot mutatott. Anyám sem félt már annyira a nagyidőtől. Esténként sötétítőt húzott az ablakok elé. Ha éjszaka vihar tört a falura, felkelt, villanyt kapcsolt, leült legnagyobb zománcos fazekunk elé és a vihar elvonulásáig eszeveszettül pattogó, éles csörömpölést okozó kukoricaszemeket morzsolt bele. Apám is egyre kevesebbet volt távol tőlünk, úgy látszott elfogytak azok a nyári erdészeti tanfolyamok, amelyeken neki mindig részt kellett vennie. Anyám követhetetlen gyorsaságú fejlődésen esett át a félelem legyőzését illetően. Döröghetett az ég, kedvükre cikázhattak rajta a villámok, nem szaladt velünk a szomszédba. Már a halottól sem félt. Ha virrasztani ment, nem bújt az asszonyok mögé, odalépett a nyitott koporsóhoz és nem riadt meg az elhunyt viaszsárga arcától. „Az előbb, mintha még beszélt volna...” Amikor az alsó soron lakó férfi rokonukat egy cinkkoporsóban hozták haza távoli munkahelyéről, mintha elszállt volna anyámból a bátorság. Könnyeit törölgető keresztanyám kérdésére, hogy „komámasszony, átmegyünk a halottasházhoz?”, nem válaszolt azonnal. Szó nélkül kiment a ház elé, talán erősíteni akarta magát, behallgatott a halott hírét hordozó harangszóba, majd visszajött, fejére fekete keszkenőt, fersinre élé fekete ruhát kötött, csak aztán mondta, hogy „igen”. „Pistám megborotválja, mi ünneplő gúnyát adunk rá!” - közölte határozottan keresztanyám, amikor elindultak. Szürkületkor értem küldtek egy öregasszonyt, hogy vi-

gyen Ferkó Mártonék házába, a többi utcabeli gyerekek közé, az ő szülei is virrasztani voltak. „Ne hangoskodjatok, mert felébresztitek a halottat!” - szólt ránk fenyegető hangon a fogatlan, szőrös állú néni. „Inkább imádkozunk együtt szegény halottunk túlvilági üdvéért.” Éjjel körül vitt haza anyám. „Pista kománk csak félmunkát végezhetett, nem tudta jártni borotvakését a halott nyakán, szétroncsolta bőrét a kötél...” - újságolta anyám apámnak. Másnap este megint Ferkó Mártonékhoz lettünk begyűjtve, tőle hallottam, hogy a szomszéd ember felakasztotta magát Argesen, ahol dolgoztak.

A harmadik napon már nem vállalt minket az öregasszony, ő is ott akart lenni a temetésen. Felügyelet nélkül csavaroghattunk az utcán. A halottas ház tisztára söpört udvarán már gyülekeztek a végtisztességet tevők. Ferkó Márton távolabb, egy szilvafa takarásában három utcabeli fiúval beszélgetett. Amikor közéjük léptem, Ferkó Márton tőlem is megkérdezte, hogy „ha játékból felakasztanánk magunkat, vajon meghalnánk? Gyerünk, vicceljünk meg a halált! A pajtánkban kipróbálhatjuk! Apám sok kötelet font a nyáron, jut mindenkinek, hurkot is tudok kötni.”. Belénk fagyott a szó, de átvágva a porzó utcán mindannyian a vakmerő Ferkó Márton nyomába eredtünk, akit többször láttunk tehénőrzés közben a mezőn nyúlfiókat élve széttépni, majd Vitéz nevű kutyája elé vetni, de az csak sajnálkozva nézte a zsákmányt, nem falta fel, mint gazdája egyetlen barackfánk első termését az utolsó szemig. Az apró ablakos, alacsony mennyezetű pajta jászla előtt tarka borjú kérődzött. Ferkó Márton becsukta mögöttünk a deszkaajtót, öt kötelet akasztott le egy falba vert vaskos kampósszögről, és a mennyezet mestergerendáján átlógatva, mindegyikre hurkot kötött. „Válasszatok kötelet!” - adta ki a parancsot. Én az utolsót választottam, a borjúhoz közelit, bár annak is kötél lógott a nyakán, igaz, nem saját akaratából került rá. Legalább lesz, aki szánozza rajtam. A félelemtől, füledt melegtől, savanyú trágyaszagtól már-már ájuldoztunk. Ferkó Mártonnak mindenre volt gondolja. A reggeli etetés után, az öreg eperfa alól egy hosszú mosószekeket vonszolt be a pajtába. A fal mellől a lógó kötelek alá toltuk, majd felmáztunk rá. Fél szemmel egymást figyelve igazítottuk nyakunkra a hurkot. A kiadós hanggal bíró pap asszonyokat megríkató halotti búcsúztatóját már nem hallottam tisztán. Annál érthetőbben a tele torokból kieresztett temetési záróéneket, mert az magamhoz térített. „Menj el a te nyugalmadba, Boldog lélek!” A zsoltárének felhangzásával egy időben a borjú váratlanul megbokrosodott, segélykérő bögsébe kezdett, ki akarta tépni magát a kötél fogságából. Szilaj ficánkolása közben izmos tomporával mosószekeket is meglökte, amitől kicsit mindannyian megbillentünk, a hurkok szorítását is érezve már nyakunkon. Egy darab ideig moccanatlanul kapaszkodtunk egymásba, arcunk kisárgult, hátunkon hideg verítékcseppek futkorásztak. „Vessük le nyakunkról a hurkot! Ne akarjunk meghalni játékból sem!” - szóltam a fiúkhoz reszkető hangon. Ferkó Márton sem ellenkezett. Szerencsénkre a temető felé tartó gyászoló menet már elvonult a ház előtt, száználmas szétrebbenésünk pillanatának nem volt tanúja.

Ferkó Mártont a következő ősztől apja már nem engedte iskolába járni. Vitte magával a mezőre. Ferkó Márton is a tarka borjút, hogy egész nap kecsegtesse, tenyeréből etesse...

Az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör megalakítása

1971 nyarán a néprajzi gyűjtőtálkozót Sárospatakon rendezték meg, a meghívottak között költők, írók is voltak. Ott ismerkedtem meg Czine Mihállyal, Csoóri Sándorral és több néprajzossal is. Hazafelé jó nagy társasággal egy kupéba szálltunk. Dr. Morvay Péter vitte a szót, lázasan szervezte, hogy kinek, mit kellene legközelebb gyűjtenie stb. Egyszer csak jókedvünk kerekedett, énekelni kezdtünk. (Akkor még szabad volt énekelni a vonatokon!) Többnyire a *Röpülj, páva!* vetélkedő „slágereit” daloltuk, „benne voltak a levegőben”. Ugyanis abban az időben zajlottak a televízióban a Vass Lajos vezette *Röpülj, páva!* vetélkedők. A magyar népdalnak valami egészen csodálatos tündöklése, újbóli felfedezése tartotta lázban az egész országot. Egyszer csak azt mondta nekem Péter bácsi:

– Rózsika, énekeljen nekünk valami szép bukovinai székely népdalt!

Az *Este van már, este van, Andrásfalva messze van...* kezdetű, nekem máig is nagyon kedves dalocskát fújtam el. Néhányan ismerték, velem együtt énekeltek.

– Magának gyönyörű hangja van! Miért nem alakít egy páva-kört?

Meglepett a felvetés, csak a vállamat húzogattam. Mentetgetőztem, hogy Érden nem lehet, nálunk nincs semmi. Valóban, az idő tájt Érden nem volt se művelődési ház, se mozi, se egyéb, közművelődéssel foglalkozó intézmény, csupán egy szerény könyvtár működött.

Péter bácsi nem hagyta annyiban a dolgot. Megkért, hogy a közeljövőben szervezzek Érden összejövetelt egy általa meghívandó társaság számára. Addig is keressek fel minél több székely családot, gyűjtsem össze tőlük a Bukovinából hozott tárgyaikat. Azután majd meglátjuk, hogy mit lehet tenni. Összekéregtettem néhány, még Bukovinában készült festékest, rokolyákat, szedéses ingeket, férfi viseletet, hímzett bundákat, kendezőket, ahogy kívánták.

Az összejövetelt szeptember 15-én, a lakásomon tartottuk meg. Meghívtam két érdi barátnőmet, Fábíán Margit tanítónőt és Nagy Margit könyvtárost, utóbbi egyben közművelődési főelőadó is volt az érdi tanácsnál. Morvay Péter bácsi egy kisebb társaságot hozott magával Budapestről: Faragó Laurát, az 1969-es Páva-vetélkedő győztesét, Csoóri Sándor és Takács Imre költőket, Morvay Judit egyetemi hallgatót, Töltési Imrét, aki akkor a Hazafias Népfront Országos tanácsának egyik vezető munkatársa volt.

Megkértem Fábíán Margit édesanyját, hogy erre az alkalomra főzzön a vendégeimnek egy finom, jellegzetesen bukovinai székely ételt, „tejfeles csürkét máléval”. Édesanyám töltött káposztát és rétest készített bácskaiasan.

Ébéd után sokáig beszélgettünk, meséltem a moldvai és bukovinai gyűjtéseimről. Énekelünk is, majd Csoóri Sándor és én felöltöztünk bukovinai székely népviseletbe. Nagy kár, hogy senkinek nem volt fényképezőgépe, s így ezeket a nagy pillanatokat nem örökítettük meg. Hogy mennyire fontos és nagy pillanatok voltak azok, csak később derült ki számomra. Valójában akkor erősödött meg végleg az elhatározásom, hogy együttest alakítok. A vendégeim bátorítottak, hogy vágjak bele, sikerülni fog, és biztosítottak arról is, hogy segítenek, ha valahol elakadok. Állták is a szavukat.

Hamarosan újabb biztatást kaptam. Összetalálkoztam az utcán az egyik tekintélyes, egykor hadiki, immár Érden élő székely emberrel, Bíró Jeromos bácsival. Szemrehányóan megszólított:

Kóka Rozália, 1971. szeptember (fotó: Hancsovszki János)

– Rózsika, te! Nem szégyelled magadot? Te tanoltál, s nem csinálsz semmit. Már mindenki a tv-ben énekel, csak a melyinkekből nincs ott egy se. Mi is tudunk alyan szép énekeket, amelyeneket a tévében énekelnek. Még szebbeket es!

Egy kicsit zokon vettem a „goromba támadást”, de ezek után komolyan hozzáálltam a népdalkör szervezéséhez. Az érdi könyvtárban Domokos Pál Péter bácsi egyik barátja, a kiváló, erdélyi származású tanár, Szakács Antal volt az igazgató. Örült a kezdeményezésemnek, felajánlotta, hogy a leendő együttesnek biztosít a könyvtárban próbatermet, csak fogjak hozzá bátran a szervezéshez. Az érdi tanács vezetői is lelkesen fogadták együttesalapítási szándékomat.

Kölsönkértem Bíró Jeromos bácsi feleségétől, Trézi nénitől a favirág rokolyáját és a poháros rokolyáját. Elhívtam hozzánk az érdi fényképészt, Hancsovszki Jánost, és lefényképezkedtem mindkét rokolyában. A szép, színes képekkel azután sorra jártam a székely családokat, hívtam a lányokat, asszonyokat, hogy jöjjenek énekelni. Akkoriban már közel kétszáz bukovinai székely család élt Érden. Szanaszét laktak a hatalmas település minden szegletében. Istenem, mennyit gyalogoltam, míg összehoztam a népdalkört!

Az általam megszólított lányok, asszonyok szívesen beléptek az együttesbe. Nagy Margit mint közművelődési előadó 1971. december 1-jén írta alá a szakkörvezetői kinevezésemet. Húsz székely

Az első fellépés az érdi gimnáziumban, 1971. március 8-án (fotó: Hancsovszki János)

lánnyal, asszonnyal és néhány fiúval kezdtük meg a munkát. Úgy gondoltam kezdetben, hogy összegyűjtöm az általuk ismert népdalokat, és azokból alakítjuk ki a repertoárunkat. Hamar kiderült, hogy ők főként műdalokat, nótákat tudnak, és legfeljebb néhány új stílusú népdalt. Ekkor népzenei szakemberekhez fordultam segítségért.

Elsőként Csoóri Sándor felesége, Marosi Julianna sietett segítségünkre. Szalagra énekelte Kodály bukovinai gyűjtéseinek legszebb darabjait. Ezeket a dalokat 1923-ban tette közzé Bartók Béla és Kodály Zoltán. Hamarosan dr. Martin Györgytől egy magnótekericsnyi eredeti hangzó anyagot kaptam Kodály 1914-es bukovinai gyűjtéséből. Majd Sebestyén Ádám, kakasdi amatőr gyűjtő is megajándékozott néhány szép, andrásfalvi lakodalmas dallal. Ez az anyag bőségesen kitartott addig, amíg megerősödtünk, és én is elindulhattam a még élő bukovinai székely nótafák felkeresésére.

A szakemberek által adott dalok zöme gyönyörű, régi stílusú katonadal, ballada, keserves volt. Ezek a hazáról, hazaszeretetről, bujdosásról, szerelemtől szóló költői szövegek már rég kikoptak a köztudatból, a néhány évtizeddel előttünk járók sem emlékeztek rájuk. Együttesem tagjai eleinte keményen ellenálltak, nem szerették, nem akarták megtanulni ezeket. Hiába érveltem, hiába hivatkoztam Kodály Zoltánra, ők csak a fülbemászó, vidám, új stílusú dalokat, nótákat kedvelték és követelték. Ebben a kérdésben nem engedtem. Jó néhányan ki is léptek a csoportból. Velem együtt mindössze tízen maradtunk az első nyilvános fellépésre. Álljon itt a nevük: Dunai Józsefné és két lánya, Müller Henrikné és Selyem Vilmosné, a húgom, Fazekas Gergelyné, Galambos Péterné, Domokos Vilmosné, Jakab Jánosné, Illés Erzsébet és Faluközi Gyöngyi.

A frissen indult *Honismeret* folyóirat *Hová röpköd a páva?* című különszámába én is írtam egy rövid cikket, hogy boldogan tudtul adjam a világnak: megalakult az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör. 1972. március 8-án, az érdi gimnáziumban tartottuk meg az első előadásunkat. Tele voltam aggodalommal. Vajon eljönnek-e a névre szóló meghívóval megtisztelt érdi székelyek? Merik-e vállalni

a nyilvánosság előtt is a hovatartozásukat? És vajon hogyan fogadják a „reflektorfénybe” lépő székelyeket a „régiek”? Vajon három hónapi tanulás után nem vallunk-e szégyent, mint előadók?

Minden eshetőségre felkészülve, meghívtuk közreműködőnek a szintén frissen alakult Sósokúti Szlovák Pávakört. A pódium mögé, a falra a bukovinai székelyek „szent” szötte, a festékes került, fellettte helyeztük el Bartók Béla és Kodály Zoltán arcképét.

A műsor nyitányaként felolvastam Kodály Zoltán gyönyörű gondolatait a székely dalokról. Isten tudja, azóta hányszor idéztem már. *„Mit akarok a régi székely dalokkal? El akarnám vinni mindenahova, ahol »négy-öt magyar összehajlok«, hogy ne azt kérdezzék, miért is?, hanem azt mondják, ezért is, meg azért is, meg mindenért: élni érdemes és kell. Az utcán állítanám meg vele az embereket, mikor dúlt arccal loholnak a haszon vagy a falat kenyér után, hogy vigasztalást mérítsenek a csodakútból. És el akarnám vinni a világon mindenüvé, ahol csak értenek a zene nyelvén, hogy ezen keresztül is jobban tudják meg, amit oly rosszul tudnak: hogy mi a magyarság.”*

Negyvenöt év után, ma is meghatottan nézegetem az akkor készült, megfakult fényképeket, a zsúfolásig telt teremben a feszülten figyelő közönséget. Ma is felsejül bennem az a lázas izgalom, amellyel először mondtam el a pódiumon a bukovinai székelyek történetét. Andrásfalva mondáját, a tarisznyában átmenekített bubacska történetét még 1968-ban, dr. Morvay Péter biztatására kerestem meg. Két szép változata is előkerült. Gáspár Simon Antal és Böjte Péter, egykori istensegítsi lakosok őrizték meg a feledéstől. Tőlük gyűjtöttem Istensegíts mondáját is. Egy kicsit megszerkesztettem a kedves kis történeteket. Akkor az egyszer – és utoljára – még papírról olvastam a mondákat és a tréfás meséket is. Így is hatottak. Amikor feltekintettem, láttam, hogy megkönnyesedett valamennyi hallgatóm szeme.

*

ANDRÁSFALVA MONDÁJA

Mária Trézsine a papok erőst sokat hányták a szemire, hogy azt a sok székelységet ott, Madéfalvánál szétveretette, szétkergette a nagyvi-

lágba. Mondogatták es neki, hogy bé kéne kűggye az embereit ismerba, s essze kéne ököt szedesse, ahol elszertültek. No, bé es mentek Mária Trézi emberei Móduvába, hitták haza a székelyeket, de azok azt mondták, Erdélybe többet nem menyünk. Met ugye féltek. No, ha nem mentek Erdélybe, eredjetez fel Bukovinába! Bukovina akkor vót felszabadulva a töröktől. A törökök a lakosságot mind kipszítították. Ott vót a sok föld s nem vót aki dógozzon, ezért hát hitták oda mindenkit, ígérték mindenfélét, hogy menjenek a népek, kapnak földet es meg még pénzt es. Móduvába' immán legtöbb embernek vót háza, szekere, nem erőst szüvesen indultak meg, de méges vótak alyanyok, akik azt gondolták, hogy elmennek Bukovinába, hátha jobb hazára találának.

Ahhoz, hogy Móduvából átol menjenek Bukovinába, mindenkinek kellett legyen igazságja, útilevele. Hát, aki menni akart, meg es lakodattatta. De mi történt? Az úton az egyik asszonkának, akit Lovász Istánnénak hittak, kicsi bubája született. A kicsike, ugye, nem vót belé téve az írásba, az édesanya sírt, hótt meg a bánattól. Mi lesz, hogyha a kicsikéjít nem csapják átol a gránicon. Odament hezza egy öregasszon az azt mondotta neki:

– Ne sírj, édes lejánkám, ne búsulj! Ne félj, met én eligazítom a dógot! Az öregasszon mákgubóból főzött jó erős álommakot. Avval jól megittatta a kicsikét, az úgy elaludt, hogy fel se lehetett vóna kőteni. Amikor odaértek a gránicra, a bubacsát az öregasszon belé suppantotta egy zabostarisnyába, s felakasztotta a lovak elejibe, a szekerek a rúdjára. Ott a gránicon alyan hamis estrázsák vótak, hogy a szekereket mind felhányták, a ládákat es mind felnyitatták. Még a szénába es belédőfödtek a puskájik végivel, hogy nem visznek-e valami tilosat, csak az egy segítésnyát nem nezték. Így hát a kicsike szerencsésen átol került a gránicon. Amikor megérkeztek arra a helyre, ami ki volt jelölve a számikra, a bubacsát nagy örömmel megkeresztelték, Andráska lett a neve. Mikor osztá felépült a falu, az első újszülött neve után Andrásfalvának nevezték. E' vót Andrásfalvának a mondája.

*

ISTENSEGÍTS MONDÁJA

Egy másik csoport es elindult. Nem es tudom, hány nap mentek a szekerekkel, met erőst messze van Móduvától Bukovina. Egyszer há megérkeztek arra a helyre, ami ki volt jelölve a számikra. Körülnezték, s látták, hogy ott se egy fa, hogy bár behuzakodhassanak alája, se egy kutacska, hogy bár egyet igyanak. Csak a sok csipebekor mindenütt.

A papjik, Mártonffy Mór azt mondotta:

– Emberek! Huzakodjunk bé a legközelebbi faluba! Álljunk meg ott északára!

Meg es indultak a szekerekkel, hogy megnyugudjanak a legközelebbi faluban. Valaki számát vette, hogy mennek a mejinkek, rikojtzni kezdett:

Magyarország szélén

Parlando, rubato

K.Z. (1914)

Ma - gyar - or - szág szé - lin
 Va - gyon egy al - ma - fa,
 Az a - latt é - ne - kel
 Két lo - vas ka - ta - na.

Részlet Kóka Rozália: Magyarország szélén... című kötetéből (2011)

Jakab Jánosné Pál Emerencia és Marosi Julianna, 1973.
(fotó: Hancsovszki János)

– Vini ungári, vini barbári! Jönek a magyarok, jönek a barbárok! Ezek emberevők, ezek megeszik a bubákat!

Az odavaló népek futtak bé a házokba, kócsolták bé az ajtókat. A mejinkek látták, hogy félnek tőlük. Mártonffy Mór azt mondotta:

– Emberek, itt félnek tőlünk s térjünk meg!

Megtértek, kihuzakodtak, a pusztaságba esent. Azon az éjszakán akkara üdő jött, akkara felhőszakadás, hogy reggelre a víz a szekereket mind felvette.

Abban a csoportban utazott egy Kajtár nevezetű öregember es. Ez az öreg kilenc onokájával bujdosott, mert a két fiát a császár katanái megölték. Az a hosszú út Móduvától Bukovináig, éjjel az a nagy üdő úgy

megsanyargatta a gyermekeket, hogy az öregnek a szüve hasadt el. Reggel, mikor feljött az áldott nap, megfogta a szekeren a holmi bagázst, levette a födre s azt mondotta:

– Isten segíts, de innet tovább nem menyek!

Akkor a többiek es beléegyeztek, hogy álljanak meg ott. Nekikerekedtek, földburdékot ástak, s abban teleltek ki nagy keseresen. A viselős asszonyokat s a kicsi gyermekeket télire befogadták abba a faluba, amelyikben úgy megejedtek tőlük.

Ezerhét-százhetvenhétben, amikor „három héből állott az esztendő”, felépült a falu. Az öreg Kajtár szava után Istensegítsnek nevezték.

*

Az az első előadás feledhetetlen nekünk, szereplőknek, s a zömében bukovinai székely közönségnek is. Azóta is érzem a haláljukat, hogy szóltam értük, a nevükben. Ma is me-

legíti a szívemet az érdi emberek szeretete, amellyel minket akkor elfogadtak, s amellyel ma is körülvesznek. Mérföldkönek tekintem személyes életemben is azt az előadást. Akkor vette kezdetét előadóművészi pályám.

A bemutatkozást követően Dizseri Sándor, az Érdi Vörösmarty Gimnázium igazgatója felajánlotta, hogy azontúl próbáljunk náluk, az iskolában. Hálásan el is fogadtuk, s két évig, amíg fel nem épült a művelődési ház, ott gyakoroltunk minden héten, ahányszor csak akartunk.

Az érdi előadást követően, alig két hét múlva, Sósúton is bemutatkoztunk. Áprilisban felléptünk Galgahévízen, a Röpülj Páva-körök I. Országos Találkozójának Pest megyei válogatóján. „*Rám azonban a fölfedezés örömeivel mégis Érd bukovinai-székely csoportja hatott: dalanyaguk, előadásmódjuk nagyszerűsége mélységesen megragadott*” – írta a Kóta 1972/4. számában Baross Gábor karnagy. Borsai Ilona és Olsvai Imre népzene kutatók is méltatták a műsorunkat. Ezután hamarosan negyvenperces rádiófelvételt készítették velünk a Kossuth Rádióban.

1972. augusztus 19-én, éppen az Erkel Színházbeli szereplésünk napján hosszú, lelkes cikk jelent meg a Pest Megyei Hírlapban is. Végtelenül boldogok voltunk mindannyian, hogy az Erkel Színházban énekelhetünk az ország legjobb együtteseivel egy színpadon. Furcsa kis eset történt velünk az ottani szerepléskor. A hangverseny szünetében, népviseletben, kimentünk az asszonyokkal a színház elé, és összekapaszkodva sétáltunk. Nézegettek bennünket az emberek, tanakodtak, a ruhánk alapján próbálták kitalálni, hogy kik is lehetünk. Valaki odajött hozzám és kedvesen megkérdezte:

– Ruzski?

Elképedve csóváltam a fejemet.

– Bulgárszki?

– Magyarok vagyunk, bukovinai székelyek – mondtam öntudatosan, talán kissé keményebben a kelleténél. Ettől kezdve soha, sehol nem mulasztottam el, hogy a szereplések alkalmával hosszabban, rövidebben, ahogyan az alkalom engedte, elmondjam a népcsoportom történetét.

Megtörtént az első TV-szereplésünk is. Feltűnésünkre azonnal felkapta a fejét a szakma és a sajtó is. Sokan szinte csodálkoztak, hogy ilyen is van Magyarországon, hogy bukovinai székely. Az Erkel Színházban bemutatott rövid műsorunk, bujdosó dalok és egy lakodalmas dalokból szerkesztett összeállítás, nagyon tetszett a közönségnek is, a szakembereknek is. Ez a program az elkövetkező négy évtizedben soha nem került le a műsorunkról.

Az Erkel színházi fellépésünket követően számos meghívást kaptunk. Decemberben az Egyetemi Színpadon léptünk fel a „*Mikor Csikból elindultam...*” című, egész estét betöltő előadásunkkal. Sára Sándor segített felkészülni erre a hatalmas vállalkozásra. Kijött Érdre és megnézte a próbánkat. Adott néhány jó tanácsot, amelyeket természetesen megfogadtunk. Tornai József költő vállalta az est bevezetését. Csak most tudom, hogy milyen nagy megtiszteltetés volt ezeknek a szellemi nagyságoknak a segítségével, közreműködése. A jegyek napokkal előbb elkeltek, s még a bemutató előtt, január 6-ra is kitűztek egy előadást. Nem is tudom, hogyan éltem túl ezt az első önálló estünket. Elmondhatatlan nagy sikerünk volt, áradt felénk a nézőtérről a szeretet, a hála.

Újra egy elsárgult újságból, ezúttal Deregán Gábor írásából idézek: „*Az érdi székelyek népdalait, népi mondókaikat, népmeséit – milyen elcsépzelt hasonlat – az érintetlen, leheletvékony viaszréteggel bevont gyümölcsbőz lehet hasonlítani, kinn, a nyári kertben. Üde, természetes volt az előadásuk, s ez is benne az érték. Mintha a havasok alján ülnék közöttük, téli estén, a szobában, és áradna őszintén, természetesen a mese, amelynek végén a legkisebbik fiú mindig győzedelmeskedik.*”

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2018. április 29. 19:00

Gálaest a Tánc Világnapja tiszteletére – Magyar Táncművészek Szövetsége

2018. április 30. 19:00

Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

2018. május 2. 19:00

Kodály-Ligeti est – Bocsik Yvette Társulat

2018. május 6. 19:00

Tánckánon - Hommage à Kodály Zoltán – Magyar Állami Népi Együttes

2018. május 9. 19:00

HIR-O – Frenák Pál Társulat

2018. május 11. 19:00

A makrancos hölgy – Pécsi Balett

2018. május 15. 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2018. május 16. 19:00

Don Juan – A négy évszak – Feminizma – Szegedi Kortárs Balett

2018. május 22. 19:00

Szerelmünk, Kalotaszeg – Duna Művészegyüttes

2018. május 26. 19:00

Tango no Tango – Moderntangó show – Budai László és vendégei

2018. május 28. 19:00

Anna Karenina – Miskolci Balett – GG Tánc Eger

2018. május 31. 19:00

Táncrapszódia – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2018. április 25., május 2. 10:30

Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ

2018. április 26. 10:30; 15:00

Álom, álom, kitalálom – Duna Művészegyüttes

VÁRKERT BAZÁR

2018. április 20. 19:00

Kalotaszeg – Élő Martin Archívum – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2018. április 24. 10:30; 15:00

Cinegekirályfi – Közép-Európa Táncszínház

2018. május 14. 19:00

Dadogó Szimfónia – Grecsó Zoltán

2018. május 16. 19:00

MELINDA álma – Enigma – Szeri Viktor – Katonka Zoltán

2018. május 17. 19:00

Diamonds – Pécsi Balett

2018. május 18. 19:00

A csárdás-ápolás művészete
Kovács Gerzson Péter – Alexander Balanescu – TranzDanz

2018. május 26. 19:00

Image – dot.Consla – Harcsa Veronika & Gyémánt Bálint: I hear you
DanceLab – Gera Anita Társulata – Ujszászi Dorottya

2018. május 28. 19:00

Immortel – Közéltetés
Halász Gábor – Usine 1.84 – Tókos Attila – ifj. Zsuráfszky Zoltán

MU SZÍNHÁZ – STÚDIÓSZÍNPAD

2018. május 2., 3. 10:00

Talpuk alatt

Duna Táncműhely – Káva Kulturális Műhely – Nemzeti Táncszínház

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Palacsinta – I.

Öntött tésztából készült lepényszerű ételek a magyar gasztronómiai hagyományban

A palacsinta az egyik legközkedveltebb ételünk, sőt, sokan azt gondolják róla, hogy tipikusan magyar, de ez messze nem igaz. Szinte nincs olyan nép a világon, amelynek ne lenne önthető sűrűségű tésztakeverékből különböző vastagságúra sült, lepényszerű tésztája.

Palacsinta típusú ételeket már az őskorban is készítettek. Ezek persze nagyban különböztek a jelenlegi változatoktól, de azt biztosan tudjuk, hogy az ókori görög és római konyhákban már a maihoz hasonló módon készülhettek, hiszen ebben a korban már minden alapanyag rendelkezésre állt. A hozzávalók adottak voltak, azonban – bár a serpenyőben való sütés is több évszázada ismert – ekkor még valószínűleg általános volt a parázson felhevített lapos kővön történő elkészítés. Ezt a módszert ma világszerte alkalmazzzák, és a magyar nyelvterületen is a legutóbbi időig előfordult, olyannyira, hogy egyes vidékeken már az étel neve utal a sütőkő használatára. Székelyföldön, Alsó-Fehér megyében például *kőre-leppencs*, *leppencs*, a Bodroghöz vidékén *kövönsült* néven ismerik. A palacsinta egyébként azért is játszhatott fontos szerepet az északi, keleti magyar területek táplálkozásában, mert búzaliszt híján az itt inkább jellemző gabonafélékből (rozs, árpa, hajdina, köles, kukorica stb.) akár nyílt tűzhelyen is könnyen el lehetett készíteni.

A palacsinta legfontosabb alapanyaga tehát a liszt, esetleg dara, valamilyen folyadék (víz, bor, tej, aludttej stb.), valamint kötőanyagként tojás, de ez utóbbi el is maradhat. Sok helyen zsiradékot (olaj, vaj, zsír) is tesznek a tésztába, mert így a forró felületre csorgatva nem ragad le. Készülhet sósan, édesen, további adalékokkal (pl. burgonya, káposzta), esetleg fűszerekkel ízesítve, élesztővel vagy anélkül, töltelékkel vagy üresen, vékonyra, vastagra, olajozott

felületen vagy bő zsiradékban sütvé, különböző méretben, az óriáspalacsintától a császármorzsaig.

A palacsinták közeli rokonságban állnak valamennyi kevert vagy lágy dagasztott tésztaféleséggel – a változatok száma végtelen. Ha kézzel is formázható a massa – ez többnyire kovással, élesztővel vagy más térfogatnövelővel készül –, akkor inkább lepényről, pogácsáról beszélhetünk, ha sűrű, de csak kanállal adagolható, az eredmény vastagabb, belül fánkszerű, szivacsos állagú sütemény lesz. Ha híg az alapanyag, és nincs benne élesztő vagy más lazító (szó-dabikarbóna), akkor nagyon vékony, ropogós szélű palacsintát kapunk. A sok tojással készült tészta sütéskor piskóta- vagy omlettszerű állagú lesz, míg a tojás nélküli, sós kelt tésztából lepénykenyert kapunk. Ez utóbbira példa a bukovinai székelyek *árpapalacsinta*, *leppalacsinta* nevű étele, amelyet kovásmaggal kelesztett árpátésztából sütnék ujjnyi vastag lepény-formára. Ne feledkezzünk meg a császármorzsaról sem, amely ugyancsak – sűrűbb – palacsintatésztából készül, ami kiegészülhet például grízzel, kukoricadarával, túróval, mazsolával stb., de itt a cél nem az „egybefüggő” végeredmény, hanem épp ellenkezőleg: sütés közben apró cafatokra kell tépkedni a tésztát, így érzük el a „morzsa-állagot”.

Amint az már a rovat korábbi írásaiból is kiderülhetett, a palacsinta a legtöbb népnél közkedvelt, sőt kultikus rítusokhoz is kapcsolódó ünnepi étkezések elengedhetetlen fogása, ahogyan azt pél-

A Tótfalusi-szakácskönyv címlapja • Bükki Géza fotója az ausztriai Augustiner Múzeumban őrzött rattenbergi ostyasütőről (indafoto.hu)

dául finnugor rokonaink esetében lértuk. Az egykori Orosz Birodalom területén mindenhol fontos szerepe van a palacsintaféléknek nemcsak az ünnepi, hanem a hétköznapi étkezésben is. Mindezt saját tapasztalatból mondhatom, hiszen Oroszország-szerte és ukrainai útjaim során is nap mint nap a palacsintafélék számos változatát kóstolhattam az utcai gyorsétkezdékben, a menzákon, olcsó és drága éttermekben, fogadásokon, illetve családoknál, vendégségben is. Többrészes sorozatunkban később ezekről is bővebben beszámolok.

De térjünk vissza most egy időre a magyar palacsintához. Maga a szó a *Kolozsvári Glosszában* fordul elő először 1577-ben. Sokáig a latin placenta kifejezésből eredeztették, de a nyelvészek ma már román eredetű jövevényszóként a *vlach* terminológiából származtatják. A palacsinta szó eredetileg vastag lepényt jelentett, de amikor az újkorban a polgárság körében divatba jött a hígabb tésztából vékonyra sütött palacsinta, egy idő után már azt is ezzel a szóval jelölték, bár legtöbb helyen a „vékony palacsinta” szóösszetételt használva. Ezt a románok már nem is nevezik palacsintának. Erdélyben egyébként még a legújabb korban is kétféle palacsintát sütenek. Ujjnyi vastag „parasztpalacsinta” készül kelt tésztából és „urason (urasan) készült vékony palacsinta folyékony, nem kelesztett tésztából” – írja Kisbán Eszter. A vastag palacsintát nem töltötték, csak meghintették cukorral. A vékony palacsintát – amely a parasztság körében a XIX. század folyamán szinte mindenütt elterjedt – többnyire megtöltötték valamilyen, főként édes töltelékkel.

A palacsintát ország-szerte hétköznapi eledelként fogyasztották, de egyes vidékeken, elsősorban a nyelvterület keleti részén az ünnepi táplálkozásban is szerepelt. Székelyföldön, Moldvában a farsangi étrend kiemelt fogása volt, és a gyermekágyas asszonynak vitt ételcsomagnak is részét képezte. A Székelyföld leírásában Orbán Balázs megemlíti a palacsintát, mint a vendégszeretet egyik jelét: „Különbö a vendégszeretet, az idegeneknek ellátása a székely népnek egy fő- és igen szép jellemvonása; [...] s ez talán a Székelyföldön is sehol oly eredetiségében meg nem maradt, mint a Homoród vidékén. Egy nap több falut kutatván fel, s több székely házhoz térvén be, kénytelen voltam minden szabadkozásom és ellenmondásom dacára 2 ebédet és 3 oszonnát elkölteni; mert míg a férfiaktól puhatólódtam, addig a gazdasszony hihetetlen serénységgel ebédet rögtönzött, mint valami bűvös tündér, s szép tiszta asztalon párolgott az izletes étel, piroslott a szíves fogadtatás jelképe, a palacsinta.”

Az alábbi összeállításban régi szakácskönyvekből és néprajzi gyűjtésekből idézünk fel néhány palacsintafélét – a receptekkel együtt.

*

Ostyasütővas

A LEGRÉGIBB MAGYAR PALACSINTA-RECEPT

A legkorábbi ismert magyar nyelvű szakácskönyv 1695-ben jelent meg Kolozsváron, Misztótfalusi Kis Miklós nyomdájában, a következő címmel: *Szakats mesterségnek könyvetskéje. Mellyben külömbkülömbféle válogatott tzifra, jó, egészséges, hasznos, tiszta és szapora étkeknek megkészítése, sütése és főzése, mintegy élés-kamrában, rövideden leirattatik, és kinek-kinek hasznára lebrázoltatik.* A könyv majdnem pontos másolata egy kéziratnak, amelyet 1693-ban írtak a csíksomlyói ferences kolostorban, és szerzője a kolostor szakácsa lehetett. A kéziratot Misztótfalusi lektorálta és bővítette, úgy adta ki „meg-bövitettvén [...]. Több szükséges, és hasznos étkek neveinek készítésével [valamint] Liktariumok s egyéb holmik csinálásáról egy jeles tractával, a' gazdasszonyoknak nagy könnyebbségekre.” Ebben a szakácskönyvben már megtaláljuk a palacsinta receptjét, amelyet most Varga András mai nyelven is érthető átiratában közlünk.

*

Palacsinta

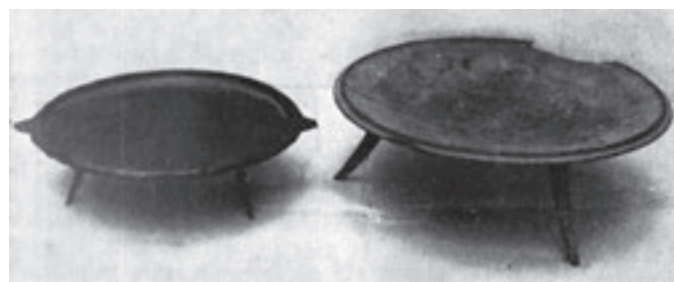
Végý vagy hét vagy nyolc tojást, vagy vizet, hogy jobb lehessen, azt egy fazékba verd belé, és törd meg egy kanállal, sózd meg, azután tölts édes tejet belé, azt is jól megkeverve szép tiszta lisztet tégy belé, és csinálj olyan pástétomot, mint az ostyának való, csak egy kicsinnyel keményebben! Azonban légyen egy serpenyőben meleg vaj és egy kanál benne! A serpenyőt megmelegítvén tölts egy kanál vaját belé, forgasd el benne, hogy a fenéke megszírosuljon, és mindjárt töltsd vissza a vajat, és mind a pástétommal együtt töltsd egy kanállal a serpenyőbe! Azt hajtogasd el, hogy a serpenyő fenékén mind elfolyjon, és süsd meg a szénen, és mindenkor egy-egy kicsiny vajat tölts a palacsintára, hogy zsírosabb légyen! Midőn megpirul, ha szükség lesz, forgasd még, és jó melegen tálald fel!

*

Az élvezetes stílusban megírt könyvecske olyan népszerű lett, hogy 1698-ban újra kiadták, s a XVIII. század folyamán további tizenegy kiadást ért meg. A receptben említik az ostyát, ami tulajdonképpen szintén a palacsinta rokonának tekinthető, csak ez olyan híg, vékony tésztából készül, amelyből – mindkét oldalán egyszerre megsütve – ropogós ostya keletkezik. A szakácskönyv több helyen is említi az ostyát, receptet viszont nem közöl. A különféle ostyák elkészítési módját azonban számos más helyen megtaláljuk.

Varga Gyula például a Hajdú-Bihar megyei táplálkozási szokásokról írt könyvében említi, hogy „újabbán sok helyen tejjel, cukorral, liszttel palacsintaszerű tésztát kavarnak, s ebből ostyasütő vas között ropogós tésztát sütenek (Tiszacsege, Berettyóújfalu, Kismarja, Biharnagybajom)”. Ez tehát az ostyasütés „újfajta” módja. Irodalmi forrásokból tudjuk, hogy a XIX. század közepén, Debrecenben még több mint tíz fajta ostyát sütöttek.

A csak liszt, korpá, víz keverékéből igen vékonyra sütött ostyafélék általában rituális céllal készültek. Az áldozáskor Krisztus testeként magunkhoz vett ostya is kizárólag lisztből és vízből készül, szigorú egyházi előírások szerint. A zsidók tavaszi szent eledelét, a pászkát ugyanilyen összetételű tésztából sütik. Az ostyáknak komoly szerepe volt a jeles napokon, különösen karácsony táján, és

Ecsedi könyvből a kövön sült forma vasból

elsősorban az északi, nyugat-dunántúli vidékeken, illetve a szlovákok, németek körében. A palócoknál például a kántor süttötte (itt molnárkalács néven ismerik), majd gyermekek kíséretében osztotta szét házról házra járva, hogy majd a karácsonyi asztalra kerülhessen, amikor a család közösen fogyasztotta el. A zalai Kékkúton öt napon keresztül ötféle ostyát süttöttek (18-án fehérét, 19-én zöldágas fehérét, 20-án pirosat, 21-én kéket, 22-én sárgát), melyeket 23-án hordtak szét a gyerekek a családoknak, az ötféle ostyát Krisztus jellemvonásaival párhuzamba állító ének kíséretében. A kenyérlisztből való ostyasütés régi szokása a múzeumokban található igen szép ostyasütőkkel is bizonyítható. Már a XIII. századtól vannak adataink ostyasütőkről: például egy, az 1241-42-es tatár invázió során leégett falusi ház eszközei között is találtak a régészek egy egyszerűbb példányt. Az ostyasütők a XVI-XVII. századtól szerepelnek a templomok felszerelését összeíró leltárakban, de a városi céhek, háztartások tárgykészletében is megtalálhatók. A palóc vidéken az egyes nagycsaládok saját címerrel, mintával díszített ostyasütővel rendelkezettek.

*

Egyszerű, régi típusú ostya vagy molnárkalács **Remete Farkas László nyomán**

10 dkg nagyon jó minőségű búzafinomlisztet 2 dl vízzel csomómentesre keverünk, majd lefedve, 10 percig pihentetjük, és ismét elkeverjük, de lassan, hogy légbuborék ne kerüljön bele. A felforrósított ostyasütővas felületét ecsettel nagyon vékonyan beolajozzuk, az egyik felébe egy evőkanálnyi folyós tésztát öntünk, majd rányomjuk a másik felét. Mindent addig ismételjük, míg a tészta el nem fogy.

Egyes helyeken a kikevert ostyátésztát kissé megsózták, máshol kevés (maximum negyed teáskanálnyi) mézzel ízesítették, vagy kevés céklalével, sáfránnyal, vörös szőlő levével színezték. A kékkúti zöldágas ostyát úgy készítették, hogy a fehér ostya közepére egy petrezselyemlevelet süttöttek. Az ünnepi ostyát leginkább mézzel vagy fokhagymával fogyasztották, esetleg együtt ették a mákos tésztával vagy gubával.

*

Újabb típusú ostya Varga Gyula nyomán

A „molnár”-ostyától ezt a süteményt az különbözteti meg, hogy minden esetben tej, tojás és cukor hozzáadásával készült. A palacsintaszerűen kikevert masszából nem a hagyományos, hanem újabb, keresztbe bordázott ostyasütővel készítik. A ropogósra sült lapokat a módosabbak kávéhoz ették, illetve egymásra rakva, vaníliás, csokoládés krémmel töltve belőle készült az úgynevezett Dobos-torta.

*

A palacsinta tehát kiterjedt rokonsággal rendelkezik, ahogyan Rapacs Rajmund is megállapította a kenyérfélék történetéről 1934-ben írt könyvében. „A történelem folyamán a lepénynek nagyon sok módosulata fejlődött, s például a palacsintát látszólag nagy távolság választja el a pogácsától, a málét a rétestől, de végeredményben mindezek a lepény fogalmához tartoznak.” A népi konyhával foglalkozó más néprajzkutatóink is rendre felhívják a figyelmet ezekre az összefüggésekre.

Ecsedi István 1935-ben, *A debreceni és a tiszántúli magyar ember táplálkozása* című könyvében a palacsintáról és az ősi magyar öntött lepényfélékről (kövönsült, levelen sült) a következőket írja.

*

Palacsinta

Tojásból, tejből, liszttel, egy kis cukorral vegyítve egy fazékban megkavarták. A palacsintasütőt, mely cserépből volt, később pléhből, majd zománcozott, zsírral megkenték s erre a forró zsírra a pépből egy vékony lapnyit öntöttek. A pép hamar megsült, előbb az egyik oldalán, az-

után a másikon. Most kis túrótt tettek a közepébe vagy lekvárral megkenték, összegöngyöltették, megcukrozták és kész volt a palacsinta.

*

A pite

A palacsinta válfaja. Tojásból, tejből, lisztből kavarták sűrűbbre, mint ahogyan a palacsintának. Megzsírozott tepsibe öntik jó vastagon. Kemenében sütik. Olykor egy kis élesztőt is tesznek bele, úgy kavarták és sütik meg. Ez a kótt pite.

lisztből kavarták sűrűbbre, mint ahogyan a palacsintának. Megzsírozott tepsibe öntik jó vastagon. Kemenében sütik. Olykor egy kis élesztőt is tesznek bele, úgy kavarták és sütik meg. Ez a kótt pite.

*

Kövönsült

A pépszerű tésztából süttött süteményeknek ősi fajtája a kövönsült. Igazi ősi eledel, melyet az ázsiai nomádok ma is sütnék. Én Szíriában és Palesztinában a nomád araboknál láttam. Ternyej Istváné a Bodrogszék legjobb sütő-főzője, egy 85 éves öregasszony szájavallása után így írja le a kövönsültet. Az agyapalakovet Géres községből vették. Ezt a nagy lapos követ vaslábra tettek. A vasláb alá jó parázs tüzet tettek. Most nyársra húztak egy darab szalonnát és a forró követ jó erősen bedörzsölték vele. A tésztát árpalisztből vagy vóteréből [tönkölyből] kavarták. Az árpa- vagy vóterélisztet előbb sűrű rostán áteresztették, azután ritka szitán átejtették, majd sűrűn átszitálták. Vízből vagy tejbe kevés sótt tettek, tojást ütöttek. Lassan hozzákeverték a lisztet, sűrűbbre hagyták, mint a palacsinta tésztát. Fakanállal jól elkavarták s rácsorgatták a forró köre. Amikor a széle pirult, akkor megfordították és a másik oldalát süttötték. Ha ez is megsült, levették és már fogyasztották is. Nagyon dicsérték, akik ettek belőle. Ha egy megsült, újra megkenték a követ szalonnával és csorgattak rá tésztát. Megegett, hogy három-négy kövön süttöttek egyszerre. Ilyen kövönsültet nekem is mutatott tíz évvel ezelőtt, Tiszakarácson. Később a követ elhagyták. Kiszorította a 30-40 cm átmérőjű, öntött vaskorong, mely három vaslábon állt. Ezt a kész edényt kövönsütő formának nevezték később is. Ma már a Déri Múzeumban őrzik.

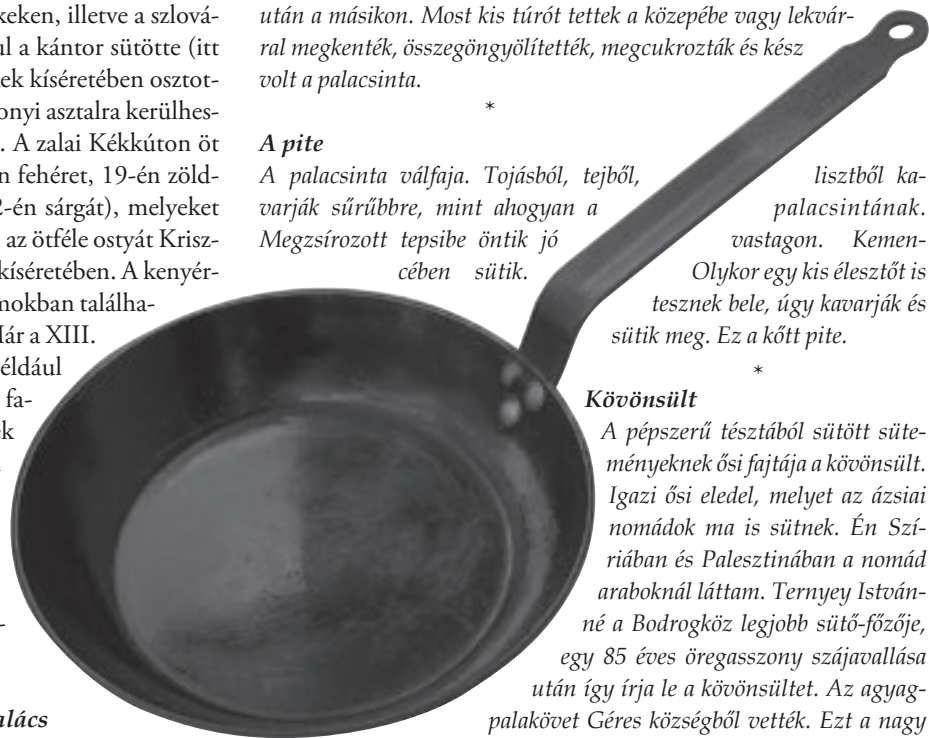
*

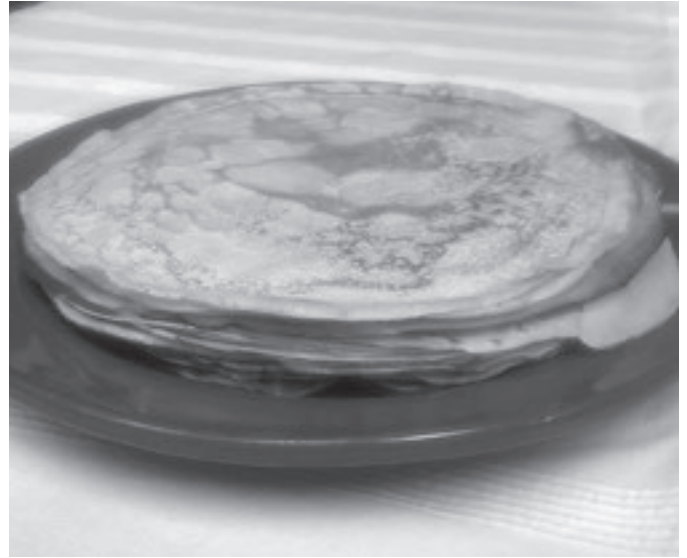
Levelen sült

Csinálsz olyan tésztát, mint a palacsinta, csak sűrűbbre. Ha megkavartad, tengeri csuhát – a Bodrogszéken suskót – veszel elő, olyat, amelyik már meg van száradva. Azután megkened kenőtollal olajjal a csuhalevelet. Befűtöd a kemencét, kipemetézed a fenekét. Most teszel a pépből egy jó fakanállal a suskóra és ezt egy kis lapáton rakod a kemencébe. Mielőbb megsül. Kiszedik és nagyon jó. Ősi magyar eledel, mely már anynyira kiment a divatból, hogy száz asszony közül kilencvenöt nem csak nem tudja megcsinálni, de nem is emlékszik rá.

*

1930-ban Kardos László a régies kultúrájú Órséggel kapcsolatban a palacsintáról és a hasonló összetételű tésztából készült fánkfelékről még mint nem túl régi ételekről ír: „A palacsinta itt is honos már vagy harminc év óta: tésztáját búzalisztből, edestejből és tejszínből, tojásból (rendszerint annyit »vágna« bele, ahány tagú a család), meg egy kis sóból keverik. Csak újabban cukrozzák a palacsinta-tésztát: ez az édes palacsinta, míg régen kizárólag sóval készült: ez meg a sós palacsinta volt. Tölteléke »turu« (errefelé csak friss túró ételt készítenek!), mál (a tört mákot cukorral, fahéjjal vegyítve, tejjel gyöngére keverik), dió, lekvár, eper, szilva, mazsola, káposzta, stb. Üresen nem eszik. Gyakori ünnepnap sütemény a fánk. Fél százados múltnál ez sem számol sokkal többet. Egészen lágy, palacsintaszerű változata

az eresztett fánk. A lisztet tejföllel, meg tojással verik fel kissé. Merítőkanállal forró zsírba eresztik. Szömörcsös, csúcsos lesz. Sülés után tört cukorral hintik meg.”

Sajnos sem Kardos, sem az előtte idézett Ecsedi nem ismertette a konkrét arányokat, valamint az elkészítés részletes módját – mint tudjuk, az ördög az ilyen egyszerű ételeknél is a részletekben lakozik –, így Zilahy Ágnes 1892-ben megjelent, és néhány évtized alatt sok kiadást megért „valódi magyar” szakácskönyvéből idézzük a sima és a kelt palacsinta, valamint a levelensült kipróbált receptjét. A kelt palacsinta sütéséhez kicsit nagyobb gyakorlat szükséges, ugyanis jól el kell találni a sütés hőfokát, hogy át is süljön, de ne égjen meg a felszíne.

*

A palacsinta-tészta

Öntsünk egy tálba egy liter tejet, üssünk bele négy tojást és egy kávéskanálnyi sót, keverjük közé annyi lisztet, hogy keményecske, de azért kanállal elkeverhető tészta legyen belőle, s mikor a tészta már nem csomós, lassanként keverjük hozzá annyi tejet, hogy sűrű palacsinta-tésztává képződjék! Hogy mikor jó, azt megpróbálhatjuk olyan formán, hogy forró és alig zsíros palacsinta-sütő közepébe (melyet láng felett forrosítsunk meg,) öntsünk egy kanállal a tésztából, és kissé oldalt, jobbra-balra billentsük meg; ha a tészta még a forró vason is igen gyorsan szétfoly, akkor még nem elég sűrű, ellenben, ha nem igen akar elterülni, akkor még nagyon kemény a tészta. Tehát egyelőre annyi tejet tegyünk a tésztába, hogy inkább sűrű legyen, mert tejet későbbben lehet bele tenni, lisztet már nem, mert a későbbben bele rakott liszt a híg tésztával nem elegyedik el és csomós maradna! Ha a forró vason lassan, de egyenlően elterül a tészta, akkor levelen sültnek és palacsintának egyaránt alkalmas. A palacsintákat erős láng-tűzön gyorsan süssük; széleit késsel emeljük fel és nézzük meg az alsó felét, hogy elég piros-e! Ha már szép piros színt nyert, késsel fordítsuk meg és néhány csepp zsírt csorgassunk alá, de rögtön, mert a tészta különben égett hólyagot vet! Nem szabad tehát a vasat szárazon hagyni. Mikor mind megsütöttük a palacsintákat, minden egyes darabot tegyünk deszkára és felét kenjük meg barackkízzel vagy túróval! Ha bekentük, sodorjuk össze és tegyük egymás tetejére lapos tálba, majd fedjük be és tálalásig tegyük meleg helyre! A töltelékbe való túró készítsük a következő módon: hat személyre egy jókora alma nagyságú édes tehénturót tegyünk tálba, keverjük ezt jól össze, hogy darabos ne legyen; tegyünk bele három egész nyers tojást, egy kanállal cukorport, kevés sót és két deczi jó tejfelt! Ezeket keverjük jól össze és kenjük be vele a palacsintát!

A levelen-sült (a legrégebb magyar tészta)

Most, amikor az idő és a munka mindenkinél pénz, még a gazdag vidéki földbirtokosok házaiban sem igen teszik, hogy a levelen-sült kedvéért két nőcselédet fél napig e tészta készítésével kizárólag foglalkoztassanak. Pedig a levelen-sült kiváló, sajátos jó íze miatt minden magyar úri háznál a legelső sütemény volt. A levelen-sültet nem is lehet másképpen, csak nagy tömegben készíteni. Készítési módja különben a következő. Használjunk hozzá kissé sűrű palacsinta-tésztát, szedjük le frissen a kertből vagy száz nagy zöldkáposzta-levelét! E leveleket mossuk meg jól a portól és az apró kerti bogaraktól; tegyük ruhára, törölgesse meg szárazra, rakjuk széjjel egy nagy asztalra; minden egyes káposzta-levelet kenjük be vajba mártott tiszta libatollal, azután tegyük minden káposzta-levelre egy nagy fakanál sűrű palacsinta-tésztát és kenjük el rajta úgy, hogy körskörül az egész levelet – egy ujnyi hijján – befedje! A tésztára felül is hintsünk egy kis olvasztott vajjal! Míg ezekkel készüldünk, az alatt egy nagy sütőkemenczébe jó, száraz fából tüzet kell rakni. Miután a kemenczébe egy kosár fa elégett, kotorjuk az egyik oldalra a lángoló üszköket, illetve a paraszat mind, és csak kevés fával tápláljuk a tüzet! A sütő-kemence másik felében pedig hosszú kenyérvető-lapátra téve, valaki folytonosan a láng felé tartva süsse meg a levelen-sülteket mind, egymás után, égő kemence tűznél! Egy nő-cseléd a lapátot tartsa a tűz felé, a másik vegye el tőle a kész tésztát és késsel váltsa le a zöld levélről! Az egyszer már használt leveleket többször nem lehet használni. A kész tésztákat a tálban egymás felébe kell rakni; a tálat meleg helyen kell tartani, egészen addig, amíg mind kisült a tészta. Tizenkét személyre valót meg lehet készíteni 4 óra alatt, meg lehet enni tíz perc alatt.

*

Az élesztős palacsinta

Egy liter meleg, jó tejet tegyünk mély tálba és üssünk bele hat egész tojást! Négy deka élesztőt próbáljunk meg, jó e! Ha jó, azt is tegyünk a liszt közé! Ezen kívül a tálban levő tejhez 6 kanálnyi cukor-port, kevés sót és annyi lisztet keverjük, hogy híg palacsinta-tészta legyen belőle! Miután mindezeket jól összekevertük, tegyük gyengén meleg helyre, mikor a tészta kezd a tálban emelkedni, vegyük el a melegről! Egy literes nagyságú, szűk, mély lábásba, amelynek alja kicsiny kerületű legyen, tegyünk egy diónyi zsírt, állítsuk a lábast lángra, és amikor a zsír forró, öntsünk bele egy nagy fakanál palacsinta-tésztát! Ezután mind a két felét pirítsuk meg! Ha rendre kisütöttük, azonnal, melegen tálaljuk fel barackkízzel, de megjegyzendő, hogy üresen is jó, csak sokáig nem szabad készen állnia!

*

A palacsintafélék sorát a következő részben folytatjuk.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Remembering Kallós Zoltán

(1926. March 26. – 2018. February 14.)

Transylvanian-Hungarian ethnographer and folk music collector:

„...[Kallós Zoltán]’s flat was like a museum, he lived amongst the ceramics, handwoven textiles, embroidered leather vests and costume pieces [he collected]. After the changes of 1989 he reclaimed the large home in Válaszút taken from his family in the 1950s and restored it with support from the Hungarian government. [Today it is a museum where] one can see his collection of Transylvanian and Moldavian folk art and costume.... he’d been collecting folk art from the age of 13...Another dream he was able to realize was the founding of a school for Transylvanian Hungarian children devoted to preservation of ethnic Hungarian identity...The folk music and dance camps held in Válaszút, the school and the museum place him amongst the immortal...” **Ethnographer Péterbenze Anikó, and Papp Imre (founding director of the Jászág Folk Dance Ensemble)** – founders of the Csángó Festival in Jászberény, Hungary.

Page 8 Conversation with Szögi Csaba on the traditional women’s slippers from Szeged, Hungary. Csaba is not only an award winning dancer, choreographer, dance teacher, ensemble and theatre director, but he is also an activist for and expert on the Szeged slippers. The fact that some of his relatives were shoe and slipper makers in Szeged led him to search out active slipper craftsmen. He went on to form the Szeged Slipper Foundation, and is active in the process of getting these traditional slippers onto the UNESCO list of Hungarian traditional heritage. Interview by Grozdits Károly.

Page 12 Borbély Jolán (Hajdúszoboszló, 1928. May 21.– Budapest, 2018. March 21.) Prima, Bessenyei György and Martin award winning ethnographic researcher, teacher. From its start, she participated in forming the mentality and technical background for the dance house movement. In addition to her work at the Institute of Culture, she was an active advisor and supporter of the ‘local tradition preserving groups’ movement. Up to the last year of her life she participated in public activities and maintained daily contact with dancers, musicians, folk artists, leaders of both movements. May she rest in peace. A lengthy interview with Borbély Jolán was published in folkMAGazin 2009/issues 3,4,5,6.

Page 14 Sebő Ferenc’s speech given at **Csillagszemű Ensemble’s 25th anniversary performance** at Budapest’s MOM Cultural Center on January 29, 2018. He speaks on the dance house movement. The dance house method of teaching authentic village dance and music in an urban recreational environment is recommended by UNESCO for preserving intellectual cultural heritage. "Over the 45

years since it started, a lot of work has been necessary to bring the táncház movement to this point..." Sebő quotes the late poet Csoóri Sándor: "...there were two important moments in the history of folk dance: one is when it went up onto the stage, and the other is when it came back down from the stage to return to the earth..." Co-founder of the Csillagszemű Ensemble, **Timár Sándor** led the way in developing the ‘dance house method’ of teaching improvisational traditional Hungarian folk dances.

Page 16 The “Dying” Folk Music – a largely theoretical discussion presented at a **1993 conference entitled “The Future of our Past”** in Szolnok, Hungary. Presentations given at the conference were published by T-TWINS Kiadó – the volume is out of print. Amongst the issues discussed in this presentation were: A state of equilibrium that could be called ‘classical folk music’ exists; some features or components of folk music (in general: folk culture) can live beyond the death of classical folk music... and so on. By Dobszay László.

Page 21 Conversation with choreographer Novák Ferenc about “Continuing Memories” [Folyamatos emlékezet] photographer Korniss Péter’s recent exhibition celebrating the photographer’s 80th birthday and life work. Novák places Korniss’s work in parallel with the work of Bartók, Kodály, Illyés Gyula, Martin György, Kallós Zoltán and more – Hungarian artists that became researchers through their interest and work with folk arts. "...Korniss’s work is fine art. He doesn’t simply document...." The exhibition was shown at the Hungarian National Gallery from September 2017 through February 2018 and will travel this year to Bucharest, Prague, Bratislava and Rome. By P. Vas János.

Page 32 New Recording: Kiss Ferenc: Elment az én rózsám [My rose has gone] Kiss’s best music from the last 45 years with Kolinda, Vízöntő and Etnofon Music Consort. The compilation of 11 tracks embraces all of Kiss’s phases: fresh revolutionary city folk music – a marriage of acoustic and electric sound of the 1970s-80s, Gypsy influences, Hungarian poetry put to music, music he wrote for contemporary folk dance productions, and his more recent thematic works based on folk music. Kiss Feri: the godfather of Hungarian world music. Moiras Records KAR LP 012, 300 copies. Vinyl. Review by Marton László Távoldó.

Page 33 New recording: Herczku Ágnes – Hozomány – Erdélyi népzene régen és most [Transylvanian folk music then and now] – Visa. A double album released by Fonó. The first record has field recordings collected in the village of Visa in Transylvania’s Mezőség

region in 2005. The second record contains compilations of music from the same village – fresh recordings of good musicians from Budapest’s revival movement. On the revival record: Koncz Gergely, Hegedűs Máté – violin; Fekete Antal „Puma”, Fekete Márton „Kispuma” – viola; Molnár Péter – double bass; Németh Ferenc, Herczku Ágnes – voice

Page 39 Celebrating her 60th birthday, award winning folk singer Szvorák Katalin will release 4 CDs this year. A double album, to be released this spring, entitled "*Hazagondolás*" [Thoughts of home] presents songs, tales, myths and beliefs from the Palóc Region. Szvorák Katalin was raised in Pinc/Pinciná and Fülek/ Filakovo in the Banská Bystrica Region of Southern Central Slovakia. Today she lives in Hungary.

Page 42 Bukovina, Bukovina – Part VIII Excerpts from Kóka Rozália’s book The story of how Kóka Rozália founded **Érd’s Bukovina Székely Folk Singing Circle**, her choice of repertoire and the process of gathering Bukovina Székely women in the town of Érd to form the group. Their first performance was in March 1972 at the Érd Secondary School. In August of the same year they performed at the Erkel Theatre in Budapest, then later on Hungarian television, and so on. From “Bukovina, Bukovina”, Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2017.

Sue Foy

folkMAGazin

2018/2, XXV. évfolyam, 2. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:
Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUH
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Betlehemesek szántóföldön – fotó: Korniss Péter, 2011

Betlehemesek a lakótelepen – fotó: Korniss Péter, 2010

FŐTÁMOGATÓ:

ORSZÁGOS TÁNCHÁZ TALÁLKOZÓ 2018.

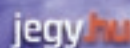
ÉS VÁSÁR
ÁPR.
14-15.

VASÁRNAPI
KONCERT:

SZABÓ
BALÁZS
BANDÁJA

A KONCERT UTÁN:
MINDENKI TÁNCA -
A SZÉKELYEKÉ

ARÉNA

JEGYEK KAPHATÓK A BROADWAY JEGYIRODÁKBAN. TEL.: 06-1/ 780-0-780, 06-1/ 200-5-798

20182

5 999548 111840

FOLK MAGAZIN²⁵

nka
Nemzeti Kulturális Alap